

Азия/Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 4-ші жылы, №43, Тамыз 2019

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜNÜN AYLIK YAYINIDIR

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

G20 SUMMIT IN OSAKA: COOPERATION PROSPECTS OF GLOBAL PLAYERS

САММИТ G20 В ОСАКЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА ГЛОБАЛЬНЫХ ИГРОКОВ

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ГУЛБАНУ ҚОСИМОВА, АБАЙ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗҰПУ ПРОФЕССОРЫ, ФИЛОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ

ABAY KAZAK ULUSAL
PEDAGOGİ ÜNİVERSİTESİ
ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF. DR. GULBANU KOSIMOVA

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN
ÇİN ZİYARETİ: TÜRKİYE-ÇİN
İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

ТҮРКІЯ ПРЕЗИДЕНТІ ЕРДОҒАННЫҢ
ҚЫТАЙҒА САПАРЫ: ТҮРКІЯ-ҚЫТАЙ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ

OMIRBEK HANAYI

FRESH IMPULSE FOR
BRI PROJECTS IN
CENTRAL ASIA

НОВЫЙ ИМПУЛЬС
ДЛЯ ПРОЕКТОВ ИПП В
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ALBINA MURATBEKOVA

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Zhandos Ranov

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Omirbek Hanayi
Aigerim Manatkızı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Saltanat Suleymen

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Kenan Semiz

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Zhandos Ranov
Dr. Gulnar Nadirova
Dauren Aben

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup
Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

"Сұхбат", "Ақпараттық сараптама" және "Өзекті пікір" айдарларымен шыққан мақала авторларының
пікірлері институт көзқарасын білдірмейді. Журналда жарияланған материалдарды
институттың рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Kıymetli okuyucularımız,

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne bağlı Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün aylık yayın organı Asya Avrupa Dergisi'ni yayına hazırlayan tüm ekip adına sizlere saygılar sunuyorum.

Bilindiği üzere, geçtiğimiz ay, Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen hain darbe girişiminin yıl dönümünü idrak ettik. Milletin silahlarının yine millete doğrultularak Türk vatandaşlarının şehit edildiği ve toplamda 250'den fazla şehidin verildiği, Cumhurbaşkanlığı'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve diğer pek çok hayati noktanın bombalandığı, ve ezcümle Türkiye'nin cebren, hıyanetle, ve kanla ve ele geçirilmek istendiği kara bir tarihtir 15 Temmuz. Hiç şüphesiz başta Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere, Türkiye'nin idaresindeki devlet adamlarının dirayeti ve kökleri tarihini eski devirlerine uzanan devlet tecrübesinin de beraberinde getirdiği soğukkanlılık, ve halkın ülkesini sahiplenmesi ile darbe girişimi püskürtüldü.

Bu süreç ve sonrasında, Türkiye'nin yanında duran dost ve kardeş Kazakistan ve onun değerli lideri Sayın Nursultan Nazarbayev'i bu noktada özellikle anmak isteriz. Tıpkı Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında "uzaktaki kardeşine" elinden ve daha da önemlisi yüreğinden gelen desteği esirgemeyen büyük edip Magcan Cumabay gibi, Sayın Nazarbayev de Kazakistan halkının Türk halkına derin ve sonsuz desteğini sunmuştur. Sayın Nazarbayev, Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hain teşebbüs sonrası ilk arayan ve ilk ziyaret eden lider olmuştur. Tüm büyük olumsuzlukları yanında, 15 Temmuz'un tesellilerinden birisi Kazakistan'ın dostluğunun her zaman ve özellikle de en zor zamanlarında Türkiye'nin yanında olduğunu göstermesi olmuştur.

Dergimizin bu sayısında da yüklü bir içerik ile karşınızdayız ve ay boyunca hazırladığımız bilgi, haber ve analizlerimizi sizlerle paylaşıyor olacağız. Dergimizin bu sayısının kapağına, Haziran ayı sonunda Japonya'nın Osaka kentinde gerçekleşen G20 Zirvesi'ni taşıdık. Dünyanın önde gelen ilk yirmi ekonomisinin iştiraki ile toplanan zirvede, ABD-Çin arasındaki ticaret savaşı başta olmak üzere gelecek aylarda etkileri daha fazla görülmeye başlanacak önemli tartışmalar yapıldı ve kararlar alındı.

İyi okumalar diler, saygılar sunarız.

Kıymetli okuyucularımız,

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетіне қарасты Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ай сайын шығатын «Азия Еуропа» журналын дайындаған бүкіл ұжымның атынан сіздерге өзімнің үлкен құрметімді білдіргім келеді.

Түркияда 2016 жылдың 15 шілдесінде жауыздықпен жасалған әскери төңкеріс әрекетінің орын алғанына өткен айда екі жыл толғанын атап өткен едік. Бұл күні төңкерісшілер халыққа қарсы оқ жаудырып, Түркия Президентінің сарайына, Түркияның Ұлы ұлттық жиналысы ғимаратына және басқа да маңызды нысаналарға бомба тастап, мемлекетті қолға түсірмек болды. 15 шілде күні болған опасыз, аяусыз, қанды оқиға нәтижесінде 250-ден астам түрік азаматы шейіт болды. Режеп Тайып Ердоған мырза мен Түркияның мемлекет қайраткерлерінің ақыл-парасаты және сонау көне заманнан келе жатқан мемлекет тәжірибесі арқасында бұл қанды төңкеріс әрекетіне төтеп берілді.

Тұңғыш Президент - Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың жетекшілігімен дос және бауырлас ел Қазақстанның бұл жердегі рөлін ерекше атап өткім келеді. Чанаккале соғысы мен Түркиядағы ұлт-азаттық қозғалыста «алыстағы бауырына» бар қолдауын аямаған көрнекті қазақ ақыны Мағжан Жұмабай тәрізді, Нұрсұлтан Әбішұлы да қазақ халқының атынан түрік халқына шексіз қолдау көрсетті. Нұрсұлтан Әбішұлы Түркиядағы әскери төңкеріс жасау әрекетінен кейін Президент Ердоғанға бірінші қоңырау шалған және бұл елге келген алғашқы мемлекет басшысы болды. 15 шілде күнгі оқиға Қазақстанның қиын-қыстау кезеңде түрік халқына әрқашан қолдау көрсетіп, қол ұшын беруге дайын екендігін көрсетті.

Журналымыздың осы санында да сіздерге көптеген мазмұнды деректер ұсынамыз және бір ай бойы дайындаған ақпарат, жаңалықтарымызбен және талдауларымызбен бөлісеміз. Осы санымыздың басты тақырыбы ретінде маусым айының соңында Жапонияның Осака қаласында өткен G20 саммитін таңдадық. Әлемнің үздік жиырма экономикасының қатысуымен өткен саммит барысында АҚШ пен Қытай арасындағы сауда соғысы сияқты алдағы айларда әсері одан әрі көріне бастайтын маңызды оқиғалар талқыланып, тиісті шешімдер қабылданды.

Журналымыздың бұл саны көңілдеріңізден шығады деген үміттеміз.

ÖNSÖZ

АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER1

ÖZEL YAZI

АРНАЙЫ МАҚАЛА

KAZAKİSTAN'DA YÜKSEKÖĞRETİM: YABANCI VE YABANCI

ORTAKLI ÜNİVERSİTELER

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ: ШЕТЕЛДІК

ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК СЕРІКТЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫҢДАРЫ.....4

RÖPORTAJ

СҰХБАТ

GULBANU QOSIMOVA, ABAY ATYINDAҒЫ ҚАЗҰПУ ПРОФЕССОРЫ,

ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ

ABAY KAZAK ULUSAL PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

PROF. DR. GULBANU KOSIMOVA28

GÜNCEL

ӨЗЕКТІ ПІКІР

G20 SUMMIT IN OSAKA: COOPERATION PROSPECTS

OF GLOBAL PLAYERS

САММИТ G-20 В ОСАКЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

ГЛОБАЛЬНЫХ ИГРОКОВ

ASSET ORDABAYEV36

ON SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF MODERNIZATION

OF POST-SOVIET EURASIA

О СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ АСПЕКТАХ МОДЕРНИЗАЦИИ

ПОСТСОВЕТСКОЙ ЕВРАЗИИ

TALGAT MAMYRAIYMOV44

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN ÇİN ZİYARETİ: TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ ТҮРКИЯ ПРЕЗИДЕНТІ ЕРДОҒАННЫҢ ҚЫТАЙҒА САПАРЫ: ТҮРКИЯ-ҚЫТАЙ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ OMIRBEK HANAYI	54
FRESH IMPULSE FOR BRI PROJECTS IN CENTRAL ASIA НОВЫЙ ИМПУЛЬС ДЛЯ ПРОЕКТОВ ИПП В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ALBINA MURATBEKOVA	62
WILL CHINA FACE HONGXIT? ЖДЕТ ЛИ КИТАЙ ГОНКСИТ? AZHAR SERIKKALIYEVA	70
INTERNAL MIGRATION IN KAZAKHSTAN ВНУТРЕННЯЯ МИГРАЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ KANAT MAKHANOV	77
NURLI JOL DEVLET PROGRAMI'NIN KAZAKİSTAN'DAKİ ULAŞIM ALTYAPISININ GELİŞMESİNDEKİ ROLÜ НҰРЛЫ ЖОЛ МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ DINARA TALDYBAYEVA	84
SOCIAL RISKS OF DEEPFAKES СОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ ДИПФЕЙКОВ GULNAR NADIROVA	92
SCO SUMMIT 2019: CONTROVERSIAL STABILITY САММИТ ШОС-2019: ПРОТИВОРЕЧИВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ AZHAR SERIKKALIYEVA	98
TAJIKISTAN AND IRAN: CAN FRIENDSHIP BE RESTORED? ТАДЖИКИСТАН И ИРАН: МОЖНО ЛИ ВОССТАНОВИТЬ БЫЛУЮ ДРУЖБУ? ALBINA MURATBEKOVA	105
İNFOGRAFIK ИНФОГРАФИКА	112

ЖЕНГИЗХАН ЖАНАЛТАЙ, ЖАНДОС РАНОВ, ӨМІРБЕК ҚАНАЙ, ДИНАРА ТАЛДЫБАЕВА

KAZAKISTAN'DA YÜKSEKÖĞRETİM: YABANCI VE YABANCI ORTAKLI ÜNİVERSİTELER

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ: ШЕТЕЛДІК ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК СЕРІКТЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ

Бағымсызлығын ilan ettiği 16 Aralık 1991 yılından itibaren Kazakistan kademeli olarak eğitim sisteminin geliştirilmesi adına önemli girişimlerde bulunmaktadır. Ülkede, devlet ve özel sektörde kaliteli uzmanlarının ülke ekonomisine sağlayacağı katkının farkında olan Kazakistan hükümeti, 2000'li yılların başından itibaren dünya tecrübesinden faydalanmak için eğitimde uluslararasılığı geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda attığı en büyük adımlar arasında Avrupa Yükseköğretim Alanı ve Bologna Süreci anlaşması ile Bolaşak prog-

1991 жылы 16 желтоқсанда Қазақстан өз тәуелсіздігін жариялағаннан бері білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында бірқатар маңызды бастамаларды іске асырып келеді. Мемлекеттік және жеке сектордағы білікті мамандардың ел экономикасына қосатын үлесін ескерген Қазақстан үкіметі 2000-шы жылдардың басынан бері әлемдік тәжірибені игеру үшін білім беру жүйесін халықараландыруды жетілдіру үстінде. Осы тұрғыда жасалған басты қадамдардың бірі ретінде «Еуропалық жоғары білім аймағы»,

ramı yer almaktadır. Ülkedeki üniversitelerin uluslararası eğitim arenasında tanınmasının yanı sıra, bağımsızlık sonrasında Kazakistan'da eğitim kalitesinin artırılmasına destek veren yabancı üniversiteler de açılarak faaliyet göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Kazakistan'da yükseköğretim alanında genel durumun incelenmesi ile birlikte yabancı ve yabancı ortaklı devlet üniversiteleri hakkında çeşitli bilgiler sunmaktır.

Kazakistan'da Yükseköğretim Genel durumu

Kazakistan'da, bağımsızlığın ilan edildiği 16 Aralık 1991 tarihinden itibaren eğitim sisteminin geliştirilmesine büyük önem verilmektedir. Kazak yükseköğretim sistemine baktığımızda 2017 yılı itibarıyla ülke genelinde 132 üniversite bulunmakta olup bunların dağılımı şöyledir: 9 ulusal¹, 31 devlet, 1 özerk üniversite, 1 uluslararası statüde üniversite, 16 anonim şirket üniversitesi, 12 askeri devlet kadrolarına özel üniversite, ve 61 özel üniversitelerdir (edurk.kz, 2018). Kazakistan'da toplam 11 yabancı üniversite faaliyet göstermektedir ve bunların çoğu Almatı ve Nur-Sultan şehirlerinde bulunmaktadır. 2017 yılı rakamları itibarıyla 477,074 öğrenci üniversitelerde kayıtlıdır ve ülkede üniversitede okuma çağına gelen gençlerin kayıt oranı %49 seviyesindedir (export.gov; timeshighereducation.com, 2018). Kazakistan hükümeti gayri safi yurtiçi hasılasının %3'ünü eğitime harcamaktadır (World Bank, 2018).

Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nın İstatistik Komitesinin verilerine göre 2015 yılında 491,539 öğrenci üniversitelere kayıtlı görünmektedir ve bunların 154,447'si devletten farklı burslar ile desteklenirken 337,092 öğrenci kendi imkanları sayesinde eğitim almaktadır (iac.kz, 2016). Bu demek oluyor ki üniversitede okuyan her üç öğrenciden biri Kazakistan hükümetinin sağladığı finansal destek ile eğitim görmektedir. Bu rakam 2011 yılı verileri ile karşılaştırıldığında üniversitelere kayıtlı toplam öğrenci sayısında 652,000'den 491,539'a %32'lik bir ciddi düşüşün yaşandığı görülmektedir. La-

Болон процесі туралы келісім және «Болашақ» бағдарламасын атап өтуге болады. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары Қазақстан университеттері халықаралық білім беру аренасында танылумен қатар, елде білім беру сапасын арттыруға септігін тигізген шетелдік жоғары оқу орындары ашылып, өз қызметін жалғастыруда. Зерттеудің мақсаты – Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінің жалпы жағдайы мен шетелдік және шетелдік серіктес мемлекеттік жоғары оқу орындары туралы түрлі ақпарат беру.

Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінің жалпы жағдайы

1991 жылы 16 желтоқсанда Қазақстан өз тәуелсіздігін жарияланған сәттен бастап білім беру жүйесін дамытуға үлкен мән беріп келеді. Қазақстандық жоғары білім беру жүйесін қарастыратын болсақ, 2017 жылғы жағдай бойынша елде 132 жоғары оқу орны, оның ішінде 8 ұлттық, 31 мемлекеттік, 1 автономды университет, 1 халықаралық университет, 16 акционерлік қоғам университеті, 12 әскери мемлекеттік кадрларды даярлайтын арнайы университет және 61 жекеменшік университет бар (edurk.kz, 2018). Қазақстанда жалпы 11 шетелдік университет жұмыс істейді, олардың көпшілігі Алматы мен Нұр-Сұлтан қалаларында орналасқан. 2017 жылғы жағдай бойынша, жоғары оқу орындарында 477,074 студент тіркелген. Ал университетте оқитын жасқа келген жастардың тіркелу көрсеткіші 49%-ды құрайды (export.gov, timeshighereducation.com, 2018). Қазақстан үкіметі жалпы ішкі өнімнің 3%-ын білім беруге бөледі (Дүниежүзілік банк, 2018).

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистикалық комитетінің деректері бойынша, 2015 жылы жоғары оқу орындарында 491,539 студент тіркелді. Олардың 154,447-сі түрлі мемлекеттік стипендия есебінен қаржыландырылса, 337,092 студент өз қаражаттары есебінен білім алып жатыр (iac.kz, 2016). Демек, университетте оқып жүрген әрбір үшінші студент Қазақстан үкіметінің қаржылық қолдауымен білім алуда. Бұл көрсеткішті 2011 жылғы деректермен салыстырғанда жоғары оқу орындарында тіркелген студент-

1 Улusal университет devlet tarafından belirlenen bir statü olup ülkedeki bazı önde gelen üniversitelere verilmektedir

kin devletin sağladığı finansal yardımlardan faydalanan öğrenci sayısında bir düşüş yaşanmamış olup aksine 884 artmıştır. Bu azalışın oldukça büyük bir çoğunluğu kendi imkanları ile okuyan öğrencilere aittir (iac.kz, 2016).

Genel olarak bakıldığında, bunun nedenleri arasında en belirgin sebeplerden birisi olarak ülke çapında bazı üniversitelerin kapatılması gösterilebilir. Kazakistan hükümeti, eğitimde optimizasyon planı çerçevesinde üniversitelerin kalitesini artırmak amacıyla üniversitelerin programlarını uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamak için lisanslama düzenlemelerini ve yeterlilik şartlarını sıkılaştırmaktadır. Bu sayede 2011 yılında 146 olan üniversite sayısı 2017'de 132'ye düşmüştür (iac.kz 2016, edurk.kz 2018). Bir diğer faktörün ise üniversitelerin ücretleri arasındaki farktan kaynaklandığı ifade edilebilir. Kazakistan'da üniversitelerin yıllık ücretleri ortalama olarak 1,000-10,000 dolar arasında değişmektedir (export.gov, 2018). Bu noktada eğitimde kalitenin artırılmasına bağlı olarak düşük seviyeli ama ucuz üniversitelerin kapanması öğrencilerin, daha kaliteli ama ücret olarak yüksek üniversitelere sevk edilmelerine neden olmaktadır. Daha pahalı bir üniversiteye kendi imkânları ile gitmeyi karşılayamayan öğrencilerin üniversite eğitimlerini bırakması bu durumda söz konusu olabilir.

Öte yandan Kazakistan ekonomisinin son yıllardaki performansı ele alındığında 2014 yılında petrol fiyatlarının ciddi oranlarda düşmesi ve akabinde gelen 2015 yılındaki ekonomik gerilemenin de aile bütçelerine negatif olarak yansıma potansiyeli de göz ardı edilmemelidir. Kazakistan'da 2016 yılında aileler gelirlerinin %13,87'sini eğitim harcamalarına ayırırken bu oranın %11,64'ü üniversite eğitim giderlerine ödenmektedir (World Bank, 2018).

Ülke içinde üniversitelere kayıt olan öğrenci sayısında azalma yaşanırken yurtdışına eğitim amaçlı giden öğrencilerin sayısı yıllar itibarıyla artmaktadır. 2012 yılında 43,039 olan yurtdışında okumaya giden Kazakistan vatandaşlarının sayısı 2015 yılında 48,835'e çıkmıştır (monitor icef, OECD, 2018). Eğitim gücünde yerli öğrencilerin en çok tercih ettiği ülkelere başında 35,106 öğrenci ile açık ara Rusya birinci sırada gelmektedir. Onu sırasıyla 4,357 öğrenci ile Kırgızistan, 1,884'le Amerika Bir-

terдің жалпы саны 652,000-нан 491,539-ға дейін, яғни 32%-ға төмендегенін байқауға болады. Алайда мемлекеттік қаржылық көмекпен оқыған студенттер саны азайған жоқ, керісінше 884-ке арта түсті. Бұл төмендеу үрдісінің айтарлықтай көп бөлігі өз мүмкіндіктерімен оқитын студенттерге тиесілі (iac.kz, 2016).

Елде кейбір университеттердің жабылуы мұның ең айқын себептерінің бірі болып табылады. Қазақстан үкіметі білім беруді оңтайландыру жоспары аясында жоғары оқу орындарының сапасын арттыру мақсатында университеттік бағдарламалардың халықаралық стандарттарға сәйкес келуін қамтамасыз ету үшін лицензиялау ережелері мен біліктілік талаптарын күшейтуде. Осыған байланысты 2011 жылы жоғары оқу орындарының саны 146 болып, 2017 жылы 132-ге дейін төмендеді (iac.kz 2016, edurk.kz 2018). Тағы бір фактор – университеттердің ақысы арасындағы айырмашылық. Қазақстанның жоғары оқу орындарында бір жылдық оқу ақысы 1,000-10,000 долларды құрайды (export.gov, 2018). Осылайша білім беру деңгейін арттыруға байланысты деңгейі төмен, бірақ оқу ақысы арзан университеттердің жабылуы студенттердің білім беру деңгейі сапалы, бірақ оқу ақысы қымбат университеттерге ауысуына әкеліп соғады. Оқу ақысы қымбатырақ университетке бару мүмкіндігі жоқ студенттер жоғары оқу орындарында білім алуын тоқтатуы әбден мүмкін.

Сонымен қатар, Қазақстан экономикасының соңғы жылдардағы көрсеткіштерін ескергенде, 2014 жылы мұнай бағасының айтарлықтай төмендеуі мен 2015 жылы экономикалық бәсеңдеу отбасылық бюджеттерге теріс әсер еткенін елемуге болмайды. Қазақстандағы отбасылар 2016 жылы табыстың 13,87%-ын білім беруге жұмсады, ал осы көрсеткіштің 11,64%-ы жоғары оқу орындарында білім беру шығындарына жұмсалды (Дүниежүзілік банк, 2018).

Елдегі жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің саны азайып жатса, шетелде білім алуға кеткен студенттердің саны жылдан-жылға артып келеді. 2012 жылы шет елге оқуға кеткен қазақстандықтар-

leşik Devletleri, 1,725'le İngiltere ve 1,174'le Çek Cumhuriyeti takip etmektedir (OECD, 2018). Yurtdışında okuyan Kazakistan vatandaşlarının %90'ını kendi imkanları ile okurken geri kalan %10'luk kısım ise çeşitli devlet destek programı sayesinde eğitimini yurtdışında sürdürmektedir (export.gov, 2018).

Eğitim göçü konusunda giden yerli öğrenciler ile gelen yabancı öğrenci sayısı arasında ciddi fark bulunmaktadır. Kazakistan üniversitelerinde okumak için gelenlerin toplam sayısı 2015 yılında 19,247 olup bunların çoğu komşu ülkelerden gelmektedir. Bu ülkelerin başında 6,639 öğrenci ile Gürcistan gelirken, Özbek öğrencilerin sayısı 5,588, Rusya vatandaşlarının ise 1,644'dür (OECD, 2018). Kazakistan'daki üniversitelerde ortalama yabancı öğrenci oranı %2 civarındadır.

'2012-2020 akademik hareketliliği artırma' devlet stratejisinin en önemli hedeflerinden birisi olarak yükseköğretimde uluslararasılığı artırmak olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Kazakistan'da eğitim gören yabancı öğrencilerin sayısını artırmak ve yerli öğrencilerin yurtdışında eğitim görmelerini desteklemek hedeflenmektedir (OECD, 2018). Bu strateji daha önceki Bologna sürecine katılma ve Bolaşak Programı gibi iki önemli sürecin kurumsal olarak devam ettirilmesini amaçlamaktadır.

Kazakistan, yükseköğretim sisteminin Bologna süreci kriterlerine uygun hale getirilmesi konusunda önemli girişimlerde bulunarak büyük çaba göstermiştir. 2010 yılında Bologna olarak bilinen Avrupa Yükseköğretim Alanı ve Bologna Süreci anlaşmasını (EHEA) imzalama aşamasına gelene kadar belli başlı adımlar atılmıştır. Örneğin 2004 yılında; lisans, yüksek lisans ve doktora kapsayan üçlü sistemine geçilmiştir. 2010 yılından itibaren Kazakistan'daki üniversiteler Avrupa Yükseköğretim Alanı'ndaki üniversitelerin kredi sistemine entegre olabilmek için Avrupa Kredi Transferi Sistemi'ni (ECTS) kullanmaya başlamışlardır. Bu sistemin sağladığı en büyük kolaylıklardan birisi Bologna sürecine dahil olan üniversiteler arasında öğrenci değişimi ve işbirliği olanaklarını kolaylaştırması olarak gösterilebilir. EHEA'ya üye olmasının ardından Kazakistan ilk üç yıl içerisinde 46 farklı ülkedeki kuruluşlarla 2,704 uluslararası

дың саны 43,039-ды құраса, 2015 жылы 48,835-ке дейін артты (ХЭҚИ мониторингі, ЭЫДҰ, 2018). Білім беру көші-қоны бойынша жергілікті студенттер арасында ең көп сұранысқа ие елдер арасында 35,106 студентпен Ресей көш бастап тұр. Одан кейін Қырғызстан – 4,357 студент, АҚШ – 1,884 студент, Ұлыбритания – 1,725 студент және Чехия – 1,174 студент (ЭЫДҰ, 2018). Шетелде білім алып жатқан қазақстандықтардың 90%-ы өз қаражаттары есебінен оқиды, ал қалған 10%-ы түрлі мемлекеттік қолдау бағдарламалары есебінен шетелде білім алады (export.gov, 2018).

Шетелге оқуға кеткен жергілікті студенттер мен келген шетелдік студенттер саны арасында айтарлықтай айырмашылық бар. Қазақстандық жоғары оқу орындарында білім алу үшін келген шетелдік студенттердің жалпы саны 2015 жылы 19,247 болса, олардың көпшілігі көрші елдерден келген. Бұл елдер арасында 6,639 студентпен Грузия көш бастап келеді, өзбек студенттердің саны – 5,588, ал Ресей азаматтарының саны – 1,644 (ЭЫДҰ, 2018). Қазақстандық жоғары оқу орындарында білім алып жатқан шетелдік студенттердің орташа қатынасы 2%-ды құрайды.

2012-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасындағы академиялық ұтқырлық стратегиясының ең маңызды мақсаттарының бірі жоғары білімді халықараландыруды жетілдіру болып табылады. Осыған байланысты Қазақстанда оқитын шетелдік студенттердің санын көбейту және жергілікті студенттердің шетелде білім алуын қолдау мақсаты көзделген (ЭЫДҰ, 2018). Бұл стратегия Болон процесі және «Болашақ» бағдарламасы сияқты екі маңызды процестің институционалдық түрде жүзеге асырылуына бағытталған.

Қазақстан жоғары білім беру жүйесін Болон процесінің критерийлерімен үйлесімді ету үшін үлкен күш жұмсады. 2010 жылы «Болон» («Еуропалық жоғары білім аймағы») мен Болон процесі келісіміне (EHEA) қол қойғанға дейін негізгі қадамдар жасалды. Мысалы, 2004 жылы бакалавриат, магистратура және докторантураны қамтыған үш сатылы жүйеге көшті. 2010 жылдан бастап Қазақстандағы жоғары оқу

сы егітiм алашаасы иазаламш олуп Казакис-тан'даки 37 унiверситедe чiфте diploma alma имкани ортаа чикмштр (OECD, 2018).

Болашаа Программi Казакистан ватандашi оғ-ренчилерин белрли аланарда дуняанн онде гелен унiверсителеринде лисанс, уйксе лисанс ве доктора програмларинда devlet desteđi ile okumalarına имкани саглаян егiтiм алаинда-ки ен онемли ве кaпсамли прожелерден бирисидир. Казакистан Кумхурийети Курucu Кумхурба-шанн - Елбаси Сайин Нурсултан Назарбайев'ин 5 Касим 1993 йилинда 1394 сайили onayıyla "Бо-лашаа" Улусларараси Бурс Проеси башлатилмштр. Бурс программi 1997 йилинда "Казакистан Кум-хурийети Кумхурбашканн Болашаакулусларараси бурсу" адини алмш олуп 2005 йилинда Болашаа программi, "Улусларараси Программалар Меркези" аноним ширкетине devredilmштр (Ahmet Yesevi Унiверситеси, 2018). Лисанс оғренчилерине ве-рилeн бурслар 2011 йили itibariyle дурдурулмш олуп 2008'ден бу яна да араштрма бурслари верилмектедир.

Уйксекоғретимде улусларарасичилиғи артирманн онемли нокталариндан бириси Казакистан'даки унiверсителерин улусларараси алаанда танинрлиғи-дир. Yabancı QS Ranking² сираламасина горе Al-Farabi Milli Kazak Унiверситеси дуняа-даки ен iyi унiверсителер сираламасинда 236'инчи, Доғу Аврупа ве Орта Асия улкелери сиралама-синда ise 10'uncu сирада yer almaktadır. Kaza-kistan'даки yabancı унiверсителер арасиндан ise Kazak-Ингилiz Teknik Унiверситеси, Доғу Авру-па ве Орта Асия улкелери сираламасинда 68'инчи, Hoca Ahmet Yesevi Улусларараси Түрк-Казак Унiверситеси 171-180 арасинда yer almштр.

Казакистан'да унiверситe статусинде топ-лам 11 yabancı унiверситe bulunmakta олуп bunларн буйук бир чоғунлуғи Алматы'да yer almaktadır. Bunлар сирасийла Hoca Ahmet Ye-sevi Улусларараси Түрк-Казак Унiверситеси, Ka-zakistan Yönetim, Ekonomi ве Analiz (KİMEP) Унiверситеси, Yabancı Diller ве Mesleki Kariyer Унiверситеси, Kazak-Rus Улусларараси Унiверси-теси, Kazak Rus Тıp Унiверситеси, Kazak-Aме-рикан Унiверситеси, Nur Mubarek Mısır İslam Күлтүрү Унiверситеси, Улусларараси Билги Тек-нологилери Унiверситеси (Almaty International IT University), Kazak-Alman Унiверситеси, Ka-zak-Aмерикан Özgür Унiверситеси, Kazak-Инги-

орындары «Еуропалык жоғары бiлiм беру аймағындағы» университеттердiң кредиттiк жүйесине интеграциялану үшiн Кредиттердi аудару мен жинаудың еуропалык жүйе-син (ECTS) қолдана бастады. Осы жүйемен қамтамасыз етилген маңызды нысандар-дың бiрi ретiнде Болон процесине қосылған университеттер арасинда студенттермен алмасуды және ынтымақтастык мүмкiндiк-терiн жеңiлдeтудi көрсетуге болады. ЕНЕА мүшесi болғаннан кейiн Қазақстан алғашқы үш жыл iшiнде 46 түрлi елдегi мекемелер-мен 2,704 халықаралык бiлiм беру туралы келiсiмге қол қойды және Қазақстандағы 37 жоғары оқу орнында қос диплом алу мүм-кiндiгi пайда болды (ЭЫДҰ, 2018).

«Болашаа» бағдарламасы Қазақстан аза-маттарына белгiлi бiр салаларда әлемнiң озык жоғары оқу орындаринда бакалав-риат, магистратура және докторантура бағдарламалары бойынша мемлекеттiң қолдауымен бiлiм алуға мүмкiндiк беретiн бiлiм беру саласындағы ен маңызды және кешендi жобалардың бiрi болып табылады. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Пре-зидентi – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың

liz Teknik Üniversitesi'dir.

II. Yabancı Üniversiteler

2.1 Kazakistan Yönetim, Ekonomi ve Analiz (KIMEP) Üniversitesi

KIMEP Üniversitesi, Orta Asya'daki Kuzey Amerika eğitim modeli üzerinde çalışan en eski üniversitelerinden birisidir. KIMEP Üniversitesi 14 Ocak 1992'de Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı - Elbasi Sayın Nursultan Nazarbayev'in kararıyla kurulmuştur. KIMEP Üniversitesi'nin kurucusu ve rektörü Dr. Chan Young Bang'dir. Yönetim kadrosunda dört rektör vekili bulunmaktadır. Dr. Timothy Barnett, Dr. Gilbert Thomas Linne, Dr. Fidirko Yuriy, ve Aigerim Ibrayeva. KIMEP Üniversitesi, çeşitli ülkelerden öğrencilere eğitim veren bağımsız bir eğitim kurumudur. KIMEP Üniversitesi Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'nın merkezinde yer almaktadır. KIMEP Üniversitesi Orta Asya'daki en iyi üniversitelerden biri olmakla beraber Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında da saygın bir itibara sahiptir.

Üniversite, muhasebe ve denetim, finans,

1993 жылы 5 қарашадағы №1394 қаулысымен «Болашақ» халықаралық стипендиясы құрылды. Стипендиялық бағдарлама 1997 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» халықаралық стипендиясы деген атқа ие болды. 2005 жылы «Болашақ» бағдарламасы «Халықаралық бағдарламалар орталығы» акционерлік қоғамына тапсырылды (Ахмет Ясауи атындағы университет, 2018). 2011 жылдан бастап бакалавриат бағдарламасы бойынша оқыту тоқтатылды және 2008 жылдан бастап ғылыми стипендия тағайындалатын болды.

Жоғары білімді халықараландыруды жетілдірудің маңызды аспектілерінің бірі Қазақстандағы университеттердің халықаралық аренада танылуы болып табылады. Шетелдік QS¹ рейтингі бойынша әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті әлемдегі үздік университеттер рейтингінде 236-шы орынға, ал Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдерінің рейтингінде 10-шы орынға ие болды. Қазақстандағы

1 Quacquarelli Symonds World University Ranking

yönetim, pazarlama, hukuk, ekonomi, uluslararası ilişkiler, devlet ve yerel yönetim, gazetecilik alanlarında 9 lisans öğrenim programı sunmaktadır. Ayrıca işletme yönetimi, uluslararası ilişkiler, devlet ve yerel yönetim, uluslararası gazetecilik, ekonomi, uluslararası hukuk ve yabancı diller olmak üzere 7 yüksek lisans programı sunmaktadır. KIMEP Üniversitesi'nin MBA programı ve çok sayıda sertifikalı program ve kısa süreli kursları da bulunmaktadır. Tüm programlar İngilizce olarak verilmektedir. Üniversite'nin 4 akademik bölümü vardır: İşletme Fakültesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Dil Merkezi.

KIMEP Üniversitesi'nin öğretim kadrosunun çoğu Avrupa ve Kuzey Amerika'daki yüksek lisans ve doktora derecelerini alan Kazak ve yabancı öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Üniversite'deki öğretim üyelerinden 61'inin Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, İtalya ve Rusya dâhil olmak üzere 20 farklı ülkeden doktora derecesi bulunmaktadır.

KIMEP Üniversitesinde 3,172 öğrenci öğrenim görmekte olup bunların yaklaşık %85'i lisans programlarında ve %15'i yüksek lisans ve doktora programlarında okumaktadır. KIMEP, %10'luk yabancı öğrenci oranı ile ülkedeki en yüksek yabancı öğrenci sayısına sahiptir. Kazakistan'daki üniversitelerde ortalama yabancı öğrenci oranı %2 civarındadır.

KIMEP Üniversitesi, yıllık 2.3 milyon dolar miktarında öğrencilere burs vermektedir. Üniversite'nin mezunları, Kazakistan'daki en yüksek istihdam oranına sahiptir. Ayrıca KIMEP Üniversitesi, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda en büyük İngilizce kütüphanesine sahiptir. 102,000'den fazla kitabın yaklaşık 7,480'ü İngilizce kitaplardan oluşmakta olup geri kalanları Kazakça ve Rusça'dır. Üstelik KIMEP Üniversitesi Kütüphanesi, birçoğu Kazakistan'daki diğer kütüphanelerde bulunmayan dış bilgi kaynaklarına erişim sağlayan elektronik ve çoklu ortam kaynaklarına sahiptir. (Kimep.kz, 2018).

2.2 Kazak Rus Tıp Üniversitesi

Kazak-Rus Tıp Üniversitesi 1992 yılında Uluslararası Cerrahlar Kurumu üyesi Muhtar Aliyev'in öncülüğünde Kazakistan Tıp Enstitüsü olarak kurulmuş olup adı 2010 yılında Ka-

şetelдік университеттер арасында Қазақстан-Британ техникалық университеті Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдері арасында 68-ші, ал Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті 171-180 орынға жайғасты.

Қазақстанда университет мәртебесіне ие 11 шетелдік университет бар, олардың көпшілігі Алматыда орналасқан. Олар тиісінше Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан менеджмент, экономика және болжау институты (ҚМЭБИ), Шет тілдер және іскерлік карьера университеті, Қазақ-Орыс халықаралық университеті, Қазақстан-Ресей медициналық университеті, Қазақ-Американ университеті, «Нұр-Мұбарек» Египет Ислам мәдениеті университеті, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті (Алматы халықаралық IT университеті), Қазақ-Неміс университеті, Қазақ-Американ еркін университеті және Қазақстан-Британ техникалық университеті.

II. Шетелдік университеттер

2.1 Қазақстан менеджмент, экономика және болжау институты (ҚМЭБИ университеті/KIMEP University)

Қазақстан менеджмент, экономика және болжау институты (ҚМЭБИ) Университеті Солтүстік Американың білім беру моделімен жұмыс жасайтын Орталық Азиядағы ең тарихи университеттердің бірі болып табылады. ҚМЭБИ университеті 1992 жылы 14 қаңтарда Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бұйрығымен құрылды. ҚМЭБИ университетінің негізін қалаушы әрі ректоры Чан Янг Бэнг. Басқарма құрамында төрт проректор жұмыс жасайды. Бұлар доктор Тимоти Барнетт, доктор Гилберт Томас Линн, доктор Фиирко Юрий және Айгерім Ибраева. ҚМЭБИ университеті әртүрлі елдердің студенттеріне білім беретін тәуелсіз оқу орны. Университет Қазақстанның бұрынғы астанасы Алматы қаласының орталығында орналасқан. ҚМЭБИ университеті Орталық Азиядағы үздік университеттердің бірі болумен қатар, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдерінде де ерекше беделге ие.

zak-Rus Тıp Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Üniversitenin şimdiki Rektörü Nurlan Caynakbayev'dir. Üniversite bünyesinde günümüzde uluslararası ve Kazakistan çapında doktorlarında yer aldığı 340 öğretim üyesi çalışmaktadır. 2016 yılı itibarıyla üniversitedeki öğrenci sayısı 2539'dır (Kazakistan'da Yüksek Öğretim Kurumları Dış Akreditasyon Komitesi, 2016). Üniversite bünyesinde kolej, lisans eğitimi, staj ve diploma sonrası eğitim verilmektedir. Üniversite, 6 lisans alanında uzmanlık eğitimi vermektedir: Genel tıp bilimleri, Dış Hekimliği, Eczacılık, Hemşirelik, Hekimlik, Halk sağlığı anabilim dallarında eğitim verilmektedir (Kazakistan Rusya Tıp Üniversitesi, 2018).

2.3 Kazak-Amerikan Üniversitesi

Kazak-Amerikan Üniversitesi 1997 yılında kurulmuştur. Üniversiteyi kurma fikri Kussainov Amirlan Aidarbekovich'e ait olup şu anki rektörü Amirlan Kusainov'dır. Kazak-Amerikan Üniversitesi'nde 34 öğretim görevlisi çalışmaktadır. Üniversitede 9 lisans ve 2 yüksek lisans programı bulunmaktadır. Üniversitedeki öğrenci sayısı 2000 civarındadır. 2005 yılında Amerikan Üniversiteler Derneği üyesi olmuştur. Öne çıkan bölümleri arasında Bilgisayar Bilimi, Radyo Mühendislik, Elektronik ve Telekomünikasyon ve Uluslararası İlişkiler yer almaktadır (Kau.kz, 2018).

2.4 Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi

1993 yılında Kazakistan Kurucu Cumhurbaşkanı – Elbası Sayın Nursultan Nazarbayev ile Mısır Arap Cumhuriyeti Vakıflar Bakanı Muhammed el-Mahcûb'un katılımıyla üniversitenin ilk zemini atılmıştır. Üniversite 2001 yılında faaliyete geçerek 1 Eylül'den itibaren öğrenci kabul etmeye ve ders vermeye başlamıştır. İki ülke başkanlarının ortak anlaşması Parlamento'da onaylandıktan sonra 2003 yılında Kurucu Cumhurbaşkanı - Elbası Sayın Nursultan Nazarbayev'in kararıyla 2 Temmuz 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Üniversite, Mısır'daki el-Ezher Üniversitesi ile sıkı işbirliği içerisinde faaliyet göstermektedir. Üniversite'nin amacı, İslam bilgisine sahip üst düzey uzmanları, bilgili imamları ve gelecekteki dini memurları hazırlamaktır (Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi, 2018).

Университет бухгалтерлік есеп және аудит, қаржы, менеджмент, маркетинг, құқық, экономика, халықаралық қатынастар, мемлекеттік және жергілікті басқару, журналистика қатарлы тоғыз мамандық бойынша бакалавриат бағдарламасын ұсынады. Сондай-ақ, бизнесті басқару, халықаралық қатынастар, мемлекеттік және жергілікті басқару, халықаралық журналистика, экономика, халықаралық құқық және шет тілдері бойынша 7 магистрлік бағдарламасы бар. ҚМЭБИ университетінде MBA бағдарламасы және көптеген сертификат бағдарламалар мен қысқартылған курстар бар. Барлық бағдарламалар ағылшын тілінде жүргізіледі. Университетте Бизнес факультеті, Әлеуметтік ғылымдар факультеті, Құқық факультеті және Тілдер орталығы қатарлы 4 факультет бар.

ҚМЭБИ университетінің профессор-оқытушылар құрамының көпшілігі Еуропада және Солтүстік Америкада магистратура мен докторантурада білім алған қазақстандық және шетелдік мамандардан тұрады. Университеттегі профессор-оқытушылар құрамының 61-і, АҚШ, Ұлыбритания, Канада, Италия және Ресей сияқты 20 неше елде докторлық дәрежеге ие болған.

ҚМЭБИ университетінде 3172 оқушы оқиды, олардың 85% бакалавриатта, 15% магистратура мен докторантурада оқиды. ҚМЭБИ университетінде Қазақстан бойынша шетел студенттері ең көп болып, 10%-ын ұстайды. Қазақстандық университеттерде орташа шетелдік студенттер саны 2%-ды құрайды.

ҚМЭБИ университеті студенттерге жылына 2,3 миллион доллар көлемінде стипендия береді. Университеттің түлектері Қазақстанда ең жоғары деңгейде жұмыспен қамтылған. Бұдан басқа, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығындағы ағылшын тіліндегі ең үлкен кітапхана ҚМЭБИ университетінде. Ондағы 102 мыңнан астам кітаптың 7480-ін ағылшын тіліндегі кітаптар құрайды, ал қалғандары қазақ және орыс тілдерінде. Сонымен қатар, ҚМЭБИ университеті кітапханасында сыртқы ақпараттық ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз ететін электронды және мультимедиялық ресурстар бар, олардың көбісі Қазақстан-

Kazakistan Cumhuriyeti kanunları ve iki ülkenin üniversite ile ilgili kararları ve üniversite kararı çerçevesinde üniversite yönetimi ve faaliyetlerini organize etmek için bir Mütevelli Heyet kurulmuştur. Karara göre Üniversite Rektörü Mısır vatandaşı ve Rektör yardımcısı Kazakistan vatandaşı olması onaylanmıştır. Üniversite Rektörü Prof. Dr. Mohamad el Shahhat el Gendi'dir. Üniversite'de 76 öğretim üyesi çalışmaktadır. Bunların 18'i doktora, 7'si profesör, 8'i doçent unvanına sahiptir. Üniversite'de genel olarak 3 anabilim dalı üzerinde eğitim yapılmaktadır: İslam bilgisi, İlahiyat ve Yabancı diller (Arapça ve İngilizce).

İlk 10 sene içerisinde 500'den fazla İslam uzmanı yetiştirmiş olup bunların yaklaşık 300'ü ilahiyatçı, dil uzmanı ve ileri düzeyde bilgiye sahip imamlardan oluşmaktadır. Günümüzde ise üniversite mezun sayısını artırmış olup her sene 200'den fazla öğrencisi ana bilim dalları çerçevesinde mezun olmaktadır. Üniversite'nin toplam öğrenci sayısı 778 olup bunların 667'si lisans öğrencisi, 62'si yüksek lisans, 14'ü doktora ve 35'i ise uzaktan eğitim almaktadır.

Üniversite'nin geleceğe yönelik stratejik planları arasında toplam öğrenci sayısını 1200'e kadar çıkarma hedefi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra üniversitede çeviri merkezlerinin kurulması, Ebû Hanife bilimsel araştırmalar merkezinin ise bir araştırma enstitüsüne dönüştürülmesi amaçlanmaktadır (Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi, 2018).

2.5 Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi (Almaty International IT University)

Uluslararası Bilgi teknolojileri Üniversitesi Nisan 2009'da Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile kurulmuştur. Üniversite Rektörü - Uskenbaeva Raisa Kabieвна. Üniversite, uluslararası alanda tanınan bilişim teknolojileri uzmanları yetiştirme alanında Orta Asya bölgesindeki önde gelen eğitim kurumu olmakla birlikte, öğrencilerinin mezun olduktan sonraki yüksek istihdam oranı ile de tanınmaktadır.

Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi, dünya uygulamaları ve eğitim programları bakımından dünyanın en iyi üniversitelerinden biri olan Carnegie Mellon Üniversitesi'nin (ABD) yapısal birimi olan iCarnegie (Robo-

ның басқа кітапханаларында жоқ.

2.2 Қазақстан-Ресей медициналық университеті

Қазақстан-Ресей медициналық университеті 1992 жылы Халықаралық медициналық хирургия қоғамының мүшесі Мұхтар Әлиевтің басшылығымен Қазақстан медициналық институты ретінде құрылды және 2010 жылы Қазақ-Ресей медициналық университеті болып өзгертілді. Университеттің қазіргі ректоры - Нұрлан Жайнақбаев. Қазіргі уақытта университетте халықаралық және қазақстандық дәрігерлерден құралған 340 оқытушы бар. 2016 жылы университеттердегі студенттер саны 2539 жетті. Университет, колледж, бакалавриат, интернатура және дипломнан кейінгі оқуды қамтамасыз етеді. Университет алты бакалавриат мамандықтары бойынша мамандар даярлады ұсынады: жалпы медицина ғылымдары, стоматология, фармация, медбике, медицина және қоғамдық денсаулық.

2.3 Қазақ-Америка университеті

Қазақ-Америка университеті 1997 жылы құрылған. Университетті құру туралы ойды Құсайынов Әмірлан Айдарбекұлы бастаған, және қазіргі ректоры Әмірлан Құсайынов және ректордың орынбасары Әділ Несіпбаев болып табылады. Қазақ-Америка университетінде 34 оқытушы жұмыс істейді. Университетте 9 бакалавриат және 2 магистратура мамандығы бар. Университеттегі студенттер саны 2000-ға жуық. 2005 жылы Америка университетінің қауымдастығының мүшесі болды. Ең басты мамандықтар: компьютерлік ғылымдар, радиотехника, электроника, телекоммуникация және халықаралық қатынастар.

2.4 «Нұр Мұбарек» Египет ислам мәдениеті университеті

1993 жылы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев пен Египет Араб Республикасының Қорғаныс министрі Мұхаммед әл-Махкуб университеттің негізін қалаған болатын. Университет 2001 жылы 1 қыркүйектен бастап студенттер мен оқытушыларды қабылдауға кірісті. Екі ел басшыларының бірлескен келісімі Парламенттің мақұл-

matter Inc) ile yakın işbirliği ile çalışmaktadır. Carnegie Mellon Üniversitesi algoritmalar, bilgisayar ağları, programlama dilleri, robotik, bilgisayar dilbilimi, yazılım geliştirme programları ile dünyanın önde gelenleri olarak kabul edilmektedir. Üniversitenin ortakları Malezya'nın önde gelen bilişim üniversitelerinden - Kuala Lumpur Üniversitesi, Limkokwing Üniversitesi, Tenaga National Üniversitesi; Kore'nin önde gelen üniversiteleri: Kaist, Inha, Suwon, Hanbat, Solbridge ve diğer bilişim teknolojileri üniversiteleridir (Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi, 2018).

Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi için Kazakistan Cumhuriyeti hükümeti ve ABD eğitim programlarındaki eğitimi kapsayan ulusal bilgi-iletişim şirketlerinden, lisans derecesi için 500 adet burs imkânı sağlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı üniversite için her sene lisans için 400 adet burs, yüksek lisans için 94 adet, doktora programı için 6 adet ve askeri hazırlık için 80 adet burs sağlamaktadır. Üniversite'nin eğitim dili tamamen İngilizce'dir. Üniversite'de toplam öğretim üyesi sayısı 200'dür ve öğrenci sayısı yaklaşık olarak 2,500'dür (Şınıbekov D.A., 2013).

Üniversitede; Bilişim Sistemleri, Bilgisayar Mühendisliği ve Yazılım Programları, Bilgi Teknolojileri, IT işletmeciliği, IT finansmanı,

daуынан өткеннен кейін 2003-жылдың 2-шілдесінде Тұңғыш Президент – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бекітуімен күшіне енді. Университет Египеттегі Әл-Езер университетімен тығыз ынтымақтастықта. Университеттің мақсаты - ислам білімі, білімді имам және болашақ діни қызметкерлер мен жоғары деңгейдегі сарапшылар дайындау.

Қазақстан Республикасының заңдары мен екі елдің университет туралы шешімдері және университеттің қарарымен Университеттің әкімшілігі мен қызметін үйлестіретін Өкілетті кеңесі құрылған болатын. Университеттің келісімі бойынша университеттің ректоры Египет азаматы, проректор Қазақстан азамат болуы тиіс. Университеттің ректоры профессор, доктор Мухаммад аш-Шаххат Абдулхамид Мухаммад ал-Жинди. Университетте 76 оқытушы жұмыс істейді. Олардың 18-і ғылым докторы, 7-і профессор, 8-і доцент. Университетте жалпы алғанда 3 бөлім бар: ислам білімі, теология және шет тілдері (араб және ағылшын тілдері).

Университет, алғашқы 10 жылда 500-ден астам ислам діні мамандарын дайындады, олардың 300-ге жуығы теолог, лингвист және білікті имамдар. Бүгінгі күні университет түлектерінің саны артып, жыл сайын

E-gazetecilik, Radyo, Elektronik ve İletişim, Matematiksel Bilgisayar Modelleme anabilim dalları olmak üzere toplam 8 lisans programı üzerinde eğitim verilmektedir. Ayrıca Bilişim Teknolojileri, Bilgisayar Mühendisliği, Matematiksel Bilgisayar Modelleme ve Proje Yönetmeliği alanlarında yüksek lisans eğitimi bulunmaktadır. Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Mühendisliği ve Yazılım programları anabilim dallarında da doktora programı mevcuttur. Üniversite'de toplam 14 modern laboratuvar faaliyetini sürdürmekte ve öğrencilerini bilimsel çalışmaları ile uğraşmasına imkân sağlamaktadır (Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi, 2018).

III. Yabancı Ortaklı Devlet Üniversiteleri

3.1 Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Kazakistan'daki tek uluslararası statüye haiz; Türkiye ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin uluslararası ortak devlet üniversitesidir. Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı - Elbası Nursultan Nazarbayev ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel arasında, 29 Nisan - 1 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleşen Almatı zirvesinde yayımlanan "Ortak Bildiri" ve 1 Mayıs 1992'de iki ülke arasında imzalanan "Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması" ile, Türkistan Devlet Üniversitesinin iki ülkenin ortak üniversitesi hâline getirilmesi kararı alınmış ve konuyla ilgili Mutabakat Zaptı, 28 Eylül 1992'de Ankara'da imzalanmıştır.

31 Ekim 1992 tarihinde ise Ankara'da iki ülke Hükümetleri arasında "Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Kurulmasına Dair Anlaşma" imzalanmıştır. İki ülke arasında ortak ve uluslararası bir öğrenim kurumu hâline gelen üniversite Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi 1994-1995 öğretim yılında öğrenci almaya ve bu çerçevede Türkiye'den ve diğer Türk devlet ve Akraha Topluluklarından öğrenciler kabul etmeye başlamıştır. Günümüzde Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde 10 fakülte ve 1 yüksekokul da 2017-2018 eğitim-öğretim yılında toplam 7759³ öğrenci öğrenim görmekte ve 900'ü aşkın akademik

ғылым салалары бойынша 200-ден астам студент білім алууда. Университет студенттерінің жалпы саны 778, олардың 667-і бакалавриатта, 62-і магистратурада, 14-і PhD докторантурада және 35-і ұзақтан білім алууда.

Университеттің болашақ стратегиялық жоспарларының ішінде студенттердің жалпы санын 1200-ге дейін арттыру көзделіп отыр. Сонымен қатар, университет аударма орталықтарының құрылуына және Абу Ханифа ғылыми зерттеу орталығын зерттеу институтына айналдыруда жоспарлауда.

2.4 Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті

Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті 2009 жылдың сәуір айында Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығымен құрылды. Университеттің ректоры - техника ғылымдарының докторы, профессор Ускенбаева Раиса Кабиевна. Университет халықаралық деңгейде танылған білім технологияларында білім мамандарын даярлау саласында Орталық Азия аймағындағы алдыңғы қатарлы білім беру мекемесі ретінде танылып, түлектерінің жұмысқа орналасуы ең жоғары деңгейде.

Халықаралық Ақпараттық Технологиялар Университеті, әлемдегі ең үздік университеттердің бірі болып табылатын Карнеги-Меллон Университеті (АҚШ) құрылымдық бөлімшесімен бағдарламалар мен оқу бағдарламалары бойынша тығыз жұмыс жасайды. Карнеги-Меллон Университетінде алгоритмдер, компьютерлік желілер, программалау тілдері, робототехника, компьютерлік лингвистика, бағдарламалық қамтамасыз етуді дамыту бағдарламалары бар және әлемнің ең үздік университеттерінің бірі болып табылады. Университет серіктестері - Малайзияның жетекші информатика университеттері - Куала-Лумпур университеті, Лимкокинг университеті, Тенага ұлттық университеті, Кореяның жетекші университеттері: Каист, Инха, Сувон, Ханбат, Солбридж және бүкіл әлем бойынша басқа университеттер.

Халықаралық ақпараттық технология-

3 Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi 2017-2018 eğitim-öğretim yılı öğrenci gruplarının sayısı

personel görev yapmaktadır.

Üniversitenin temel amacı, Türk Dili konuşan Devlet ve Akraba Topluluklarına mensup öğrencileri, bir çatı altında eğitmektir. Öğrencileri hür ve bilimsel düşünce gücüne, çağdaş bilgi ve beceriye, toplumsal sorumluluk duygusuna sahip, hoşgörölü, millî ve ahlâkî değerlere bağlı bireyler olarak yetiştirmek ve araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile bilim ve toplum hayatına katkıda bulunmaktadır.

Üniversitenin Mütevelli Heyet Başkanlığı Ankara'da bulunmaktadır. Üniversitenin ilk Mütevelli Heyet Başkanlığına, 18 Ekim 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Başdanışmanı Namık Kemal Zeybek atanmış olup bu görevi 20 Temmuz 2006 tarihine kadar sürdürmüştür. 20 Temmuz 2006 tarihinde Mütevelli Heyet Başkanlığına atanan Em. Org. Çetin Doğan'dan bu görevi 8 Mayıs 2008 tarihinde Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi ve Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDITYK) Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Osman Horata devralmıştır. 9 Mayıs 2015 tarihinde ise Mütevelli Heyet Başkanlığına Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Musa Yıldız atanmıştır. Mütevelli Heyette, Türkiye ve Kazakistan tarafından belirlenen beşer Mütevelli Heyet Üyesi bulunmaktadır.

Tüzük gereği, Üniversite Rektörü Kazakistan Cumhuriyeti, Rektör Vekili (Eş Rektör) ise Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurulu tarafından atanmaktadır. Şu anda, Üniversite'nin Rektörlüğünü Prof. Dr. Bolatbek Abdrasilov, Rektör Vekilliğini (Eş Rektör) ise Prof. Dr. Cengiz Tomar yürütmektedir.

Üniversite bünyesinde 10 fakülte, 1 yüksek okul, 4 ilmi araştırma merkezi ve Avrasya Araştırma Enstitüsü ile, 7 araştırma laboratuvarı ve 70 araştırma birimi bulunmaktadır. Bu fakülteler, sırasıyla, Sosyal Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Filoloji Fakültesi, Fen Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Sanat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Hazırlık Dil öğretim Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, ve Uzak-tan Eğitim Fakültesi. Üniversite'de 54 lisans, 30 yüksek lisans, 5 uzmanlık, 11 doktora ve 6 stajyer eğitim programı ile dünyanın 15 ülkesinden 7759 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca, Ankara eğitim merkezinde Türkiye Türkçesiyle Uzak-tan Eğitim Programları (TÜRTEP)

лар университеті үшін Қазақстан Республикасының үкіметі мен АҚШ-тың білім беру бағдарламаларын қамтитын ұлттық ақпараттық-коммуникациялық компаниялардан бакалавр дәрежесінде оқитын студенттерге 500 стипендия бөлінеді. Қазақстан Республикасының Ұлттық білім беру министрлігі университетке жыл сайын 400 стипендия, 94 түлек стипендия, 6 докторлық бағдарлама бойынша стипендия және 80 әскери оқу дайындық стипендиясын ұсынады. Университеттің оқу тілі толығымен ағылшын тілінде. Университетте оқытушы-профессорлар құрамының жалпы саны 200, ал оқушылар саны - шамамен 2500 адам.

Университет, ақпараттық жүйелер, компьютерлік техника және бағдарламалық қамтамасыз ету, ақпараттық технологиялар, бизнес, қаржы, электрондық журналистика, радио, электроника және байланыс, математикалық компьютерлік модельдеу сияқты 8 бакалавриат бағдарламасында оқыту жүргізіледі. Ақпараттық технологиялар, компьютерлік информатика, математикалық компьютерлік модельде бөлімдері бойынша магистратура бағдарламалары бар. Компьютерлік жүйелер мен компьютерлік техника және бағдарламалық қамтамасыз ету бағдарламаларында докторлық бағдарламалар бар. Университетте барлығы 14 заманауи зертхана жұмыс істейді және студенттерге ғылыми зерттеулермен айналысуға мүмкіндік берілген.

III. Шетелдік серіктес университеттер

3.1 Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Қазақстандағы жалғыз халықаралық мәртебеге ие; Түркия мен Қазақстанның ортақ мемлекеттік халықаралық университеті. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев пен Түркия Республикасының Премьер-министрі Сүлеймен Демирелдің келісімі бойынша, 1992 жылы 29 сәуір мен 1 мамыр аралығында Түркия Премьер-министрі Демирелдің Алматыға жасаған сапарында жарияланған «Бір-

тарифынан 11 узманлық алаында ылақшық 7,000  ғренци узактан  ғитим алмактадыр.  ни-верситенин академик кадросу, 73 профес р ве кидемли  ғретим  yesi, 328 ыардымцы до ент, 56 доктора ве 261  йсек лисанс тамамламшы академисыенден олшмактадыр. Бунларын ара-сында 43  ғретим  yesi ве г евли  алшыан Т рkiye Cumhuriyeti'нден гелмиштыр.  нивер-ситенин  ғретим дили Т рkiye Т рк esi ве Казак Т рк esi'дир. Бу дилерин ыаны сира  нгilizce ве Рус а дилери де  ғретилmektedir. Тып Фак лте-си'нде  ғитим Казак а ве Рус а верилmektedir.  ниверситеден алынан дипломаларын Казакистан ве Т рkiye'де аыны алаы ве аыны д zeyде  ғитим veren  йсек ғретим курумларыннын диплома-ларына ве бунlara верилмиш haklara ешдегерилilgi канун гереgiyle сағланмиштыр (Ahmet Yesevi  ниверситеси, 2018).

3.2 Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer  ni- versitesi

Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer  ni- versitesi (YDMK ), Т рkiye Cumhuriyeti vatandaşы ішадамлары ве Казакистан'ын академисыен аыдынлары тарифынан Алматы'да курулан Орта Асыа Мединиет Вакфы'на айт бир вакыф  йсек- ғретим курумудур.  ниверсите, Казакистан Cumhuriyeti ile Т рkiye Cumhuriyeti арасында mevcut olan dostluk ве к лт р алашмалары темелинде, Орта Асыа Мединиет Вакфы тарифы-нан Алматы шеһринде, 16.04.2001 тарихинде ве Казакистан Cumhuriyeti Адалет Bakanlıđы'nın вердиgi 39307-1910-Y-E nolu sertifika ile "Al- matı Uluslararası  ni- versitesi" адыла курул- муштыр.

Казакистан Адалет Bakanlıđы'nın 05.04.2001 тарих ве 26985-1910-M-E sayılı izin kararı ile birlikte адын "Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Enstitüsü" olarak деғиштырен  ниверсите, Kaza- kistan Cumhuriyeti  ғитим ве Билим Bakanlıđы'nın 71 numaralı resmi onaylı  йсек ғре- тим лисансы ile 2004-2005  ғретим  ылы'ндан itibaren  ғитим- ғретим hayatına башламштыр.  ниверсите'nin Rektörlüğünü 2005  ылындан itibaren Prof. Dr. Sabri Hizmetli yapmaktadı.  ниверсите, 86 yerli ве yabancı  йсек ғретим курумуyla ішбирliđi protokolleri imzalamштыр.

YDMK 'де  ғитим- ғретим programлары, ilim ве к лт р faaliyetleri ile bilimsel plan ве pro- jeleri önemli ölçüde; Куруmun алдгы  ғитим harç ücretleri, Орта Асыа Мединиет Вакфы, ве

лескен Декларацияға» ж не 1992 жылы 1 мамырда ек  ел арасындагы қол қойылған «Б лім беру, ғылым, м дениет ж не спорт салаларындагы ынтымақтастық туралы келісім» негізінде Т ркістан Мемлекеттік университетін ек  елдің ортақ университеті- не айналдыру бойынша шешім қабылда- нып, 1992 жылдың 28 қырк йегінде Анка- рада ортақ меморандумға қол қойылды.

1992 жылы 31 қазанда Анкарада ек  ел  кіметтері арасында «Қожа Ахмет Ясауи атындагы Халықаралық қазақ-т рік уни- верситеті етіп қайта құру туралы» келісімге қол қойылды. Ек  ел арасындагы ортақ  рі халықаралық жоғары оқу орнына айналған Қожа Ахмет Ясауи атындагы Халықара- лық қазақ-т рік университеті 1994-1995 оқу жылынан бастап студент қабылдады, сондай-ақ, Т ркияда ж не басқа т ркі тіл- дес мемлекеттер мен қауымдастықтардан оқушылар қабылдай бастады. Қазіргі таңда Ясауи университетінің 10 факультеті мен 1 колледжінде 2017-2018 оқу жылы бойынша жалпы 7759² оқушы б лім алуда ж не 900- ден астам оқытушы жұмыс істеуде.

Университеттің мақсаты– т ркі тілдес мем- лекеттер мен қауымдастықтардың жаста- рына бір шаңырақ астында б лім беру. Осы тұрғыда жастарды заманауи талаптарға сай деңгейде оқытып, оларды  лттық ж не ру- хани құндылықтарға берік, адам құқықта- рын құрметтейтін, т зімділік, достық, ынты- мақтастық маңызын т сінетін маман ретін- де қалыптастыру.

Университеттің  кілетті Кеңесі Анкарада ор- наласқан. Университеттің алғашқы  кілетті Кеңес Т рағасы болып 1993 жылы 18 қа- занда Т ркия Республикасы Премьер-ми- нистрінің Бас кеңесшісі Намык Кемал Зей- бек тағайындалып, осы қызметті 2006 жылы 20 шілдеге дейін жалғастырды. 2006 жылы 20 шілдеде  кілетті Кеңесі Т рағасы болып тағайындалған генерал полковник Четин Доганның орынына 2008 жылы 8 мамыр- да Хажеттепе университетінің профессоры, Атат рік атындагы м дениет, тіл ж не та- рих Жоғары кеңесінің басшысы (AKDТYK)

2 Қожа Ахмет Ясауи атындагы Халықаралық қазақ- т рік университеті 2017-2018 оқу жылындагы студенттердің саны

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi Türkiye Cumhuriyeti resmi kurumlarının maddi ve manevi destekleriyle gerçekleştirilmektedir. YDMKÜ'nin, ticari amaçla faaliyet gösteren bir kurum olmadığı için, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve İlim Bakanlığı'nın standartlarına uygun en düşük ücretle eğitim-öğretim hizmeti verdiği belirtilmektedir. Üniversite'de öğrencilerin %25'i burslu, %40'ı da indirimli olarak okumaktadır. Mezunların %88'i kamuda veya özel sektörde çalışmaktadır.

Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesi eğitim-öğretim programlarını "Kredi Sistemi" temelinde ve bilgisayar ortamında "test sınavı" ile uygularken, akademik, kültürel ve idari faaliyetlerini de "K-Q TSE- ISO-EN 9000" isimli Türkiye Cumhuriyeti ile 134 devletin kabul ettiği Standartlara göre yürütmektedir. ABD, İspanya, Türkiye, Almanya, Çin, Rusya, Romanya, Ukrayna, Kırgızistan, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Gürcistan, Belçika ve benzeri devletlerin 75 civarındaki tanınmış Üniversitesi ile "Bolonya Süreci", "İşbirliği Protokolü", ve "Mevlana Programı" temelinde öğrenci ve öğretim elemanı değişimi,

және Ататүрік мәдени орталығының басшысы, профессор, доктор Осман Хората сайланды. 2015 жылы 9 мамырда Өкілетті Кеңес Төрағасы болып Газы университетінің профессоры, доктор Мұса Иылдыз тағайындалды. Өкілетті Кеңес құрамында Түркия мен Қазақстаннан бес-бестен бес Өкілетті Кеңес мүшесі бар.

Жарғыға сәйкес, университет президентін Қазақстан Республикасы, ректор өкілін (тең ректор) Түркия Республикасы Жоғары білім беру кеңесі тағайындайды. Қазіргі уақытта университет президенті болып профессор, доктор Болатбек Абдрасилов, ректор өкілі болып профессор, доктор Женгиз Томар қызмет атқарады.

Университетте 10 факультет, 1 орта мектеп, 4 ғылыми зерттеу орталығы және Еуразия ғылыми-зерттеу институты, 7 ғылыми зертхана және 70 ғылыми-зерттеу бөлімі бар. Бұл факультеттер әлеуметтік ғылымдар факультеті, гуманитарлық ғылымдар факультеті, филология факультеті, жаратылыстану факультеті, инженерия факультеті, өнер факультеті, медицина факультеті, дайындық факультеті, стоматология факультеті

ортақ план ve proje uygulamaları, uluslararası ilmi-tecrübelik sempozyum, konferans ve seminer düzenlemesi, bilgi-tecrübe деğişімі ve benzeri konularda ішбірлігі yapmaktadır (Kariyer Üniversitesi, 2018).

Üniversite bünyesinde 3 fakülte, 1 enstitü, 4 bölüm, 1 merkez bulunmaktadır. Pedagoji İlimleri, Tarih ve İlahiyat, İktisadi ve İdari İlimler Fakülteleri olarak 3 fakülte, Ekonomik ve Turizm Bölümü, Tarih ve İlahiyat Bölümü, Kazak Dili ve Edebiyatı ve Gazetecilik Bölümü, Yabancı Diller Bölümü olarak 4 bölüm, Gültekin İlmі Araştırmalar Enstitüsü ile Dil Öğretim Merkezi bulunmaktadır. Eğitim-öğretim programları Kazakça, Rusça ve İngilizce olarak yürütölmekte olup üniversitedeki öğretim kadrosunun %52'si unvanlı akademisyenlerden oluşmaktadır. Üniversite'de 3,000'e yakın öğrenci okumaktadır ve yabancı öğrenci oranı %3'dür (Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesi, 2018).

3.3 Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi

Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi, Batı Kazakistan bölgesinde kurulan ilk uluslararası vakıf yükseköğretim kurumudur. İlk olarak 1994 yılında Uluslararası İşletme ve Hukuk Enstitüsü'nün Aktöbe Bölümü (1994-1996) olarak kurulan bu kurum, daha sonra 1996 yılında Moskova Uluslararası Üniversitesi'nin Aktöbe Bölümü olarak faaliyet göstermiştir. 21 Ağustos 1998 tarihinde ise Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in önerisiyle Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi olarak adlandırılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın bu kararı Kazakistan ve Rusya arasındaki Sonsuz Arkadaşlık ve İşbirliği Deklarasyonu'na uygun olarak kabul edilmiştir. Aktöbe bölgesinde iş, ekonomi ve hukuk alanındaki eğitim için büyük bir fırsat yaratmıştır. Üniversite Rektör olarak kurucusu, Prof. Dr. Temerhan Berdimuratov ve Rektör Vekilli olarak Prof. Dr. Natalia Yurchenko çalışmaktadır.

Üniversitede 22 lisans, 6 yüksek lisans ve 3 doktora eğitim programı vardır. Üniversite eğitimi 5 uzmanlık bölümü (Kazakistan tarihi, sosyal bilimler ve insanlık bilimleri, psikoloji, hukuk, ekonomi, yönetim ve hizmetler, teknik ve doğa bilimleri) ile gerçekleştirilmektedir. Üniversite de çalışan toplam öğretim üyesi sayısı 137 olup bunların 80'inin (%54.4) dok-

jәне қашықтықтан оқыту факультеті. Бүгінгі таңда университетте бакалавриатта 54, магистратурада 30, резидентурада 5, докторантурада 11, интернатурада 6 мамандық бойынша әлемнің 15 елінен келген 7759 студент білім алуда. Сонымен қатар, Анкара білім беру орталығында Түрік тіліндегі қашықтық білім беру бағдарламасы (TÜRTEP) арқылы 11 мамандық бойынша 7000 студент қашықтықтан білім алуда. Университеттің оқытушылар құрамында 73 ғылым кандидаты мен профессор, 328 доцент, 56 философия докторы (PhD) және 261 ғылым магистрі бар. Оның ішінде 43 профессор мен қызметкер Түркия Республикасынан келген.

Оқыту бағдарламалары түрік және қазақ тілінде жүргізіледі. Осы тілдерден басқа, ағылшын және орыс тілдері де оқытылады. Медицина факультетінде қазақ және орыс тілдерінде оқытылады. Университет дипломдарының Қазақстан мен Түркиядағы бірдей мамандықтар бойынша бірдей деңгейде білім беретін жоғары оқу орындарының дипломдарына және олардың құқықтық дәрежесіне баламалылығы заңмен қамтамасыз етілген. (Ахмет Ясави университеті, 2018).

3.2 Шет тілдер және іскерлік карьера университеті

Шет тілдер және іскерлік карьера университеті (YDMKÜ), Түркия кәсіпкерлері мен Қазақстанның зиялы қауым тарапынан құрылған Орталық Азия Мәдениет қорына қарасты жоғары оқу орны. Университет Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасы арасындағы білім, ғылым және мәдениет келісімдерінің нәтижесінде Алматыда 2001 жылы 16 сәуірде Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің 39307-1910-Y-E нөмірлі шешімімен Алматы халықаралық университеті болып құрылды.

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің 2001 жылы 5 сәуірдегі 26985-1910-M-E нөмірлі шешімімен Шет тілдер және іскерлік карьера институты болып өзгерген жоғары оқу орны, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 71 нөмірлі шешімімен 2004-2005 оқу жылынан бастап бакалавриат бойынша студент қабылдады.

tora ve daha yukarı akademik derecesi vardır. Toplam 4000 öğrenci eğitim görmektedir (Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi, 2018).

Üniversite bünyesinde 23 laboratuvar, 5 merkez (Neuro-linguistique programlama (NLP) temelli bilimsel-metodolojik elektronik yönetim merkezi, GPS ve bilgisayar testi merkezi, Rus merkezi, Hukuki danışmanlık ve arabuluculuk merkezi, Uluslararası dilbilimsel modelleme bilimsel eğitim merkezi), 2 araştırma enstitüsü, 1 kütüphane, Wislawa Szymborska ofisi, 1 sağlık teknoparkı ve 1 televizyon stüdyosu ve 3 müze bulunmaktadır. Ayrıca Üniversitede Gençlik komitesi, "Kız Parasatı" organizasyonu, "Balauza" mini tiyatrosu, Öğrenciler korosu, "Buffonada" pandomima ve palyaço tiyatrosu ve "Nur Casusın" örgütü faaliyet göstermektedir (Aktöbe İli Valiliği, 2016).

Kurulduğundan bu yana Üniversite; Rusya, Ukrayna, İsviçre, Hollanda, Danimarka, ABD, Polonya, Yunanistan ve diğer ülkelerin önde gelen üniversiteleriyle işbirliği protokolü imzalamıştır (Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi, 2018).

3.4 Kazak-Alman Üniversitesi

Kazak-Alman Üniversitesi 1999 yılında kurulmuş ve 2004 yılında Kazakistan Eğitim Bakanlığı'ndan alınan onay ile Alman müfredatına göre eğitim verme izni de almıştır. 2007

2005 жылынан бастап университет ректорлығын профессор, доктор Сабри Хизметли атқарып келеді. Университет қазірге дейін 86 отандық және шетелдік жоғары оқу орындарымен ынтымақтастық туралы хаттамаға қол қойды.

Шет тілдер және іскерлік карьера университетінің білім беру бағдарламалары, ғылыми және мәдени іс-шаралары, ғылыми жоспарлары мен жобалары жоғары деңгейде; оқу орнына түскен оқу ақылары, Орталық Азия Мәдениет қоры, Түрік Республикасының Премьер-министрі аппараты жанындағы Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі (TIKA), Түркия Діни қоры қатарлы Түркия Республикасының ресми органдарының қаржылық және рухани қолдауымен жүргізеді. Университет пайда табуды мақсат ететін мекеме болмағандықтан, ҚР Білім және ғылым министрлігінің стандарттарына сәйкес ең төменгі ақымен білім беру және оқыту қызметтерін атқарады. Университетте оқушылардың 25%-ы стипендиямен және 40%-ы жеңілдікпен оқиды. Түлектердің 88%-ы мемлекеттік немесе жеке секторда жұмыс істейді.

Шет тілдер және іскерлік карьера университетінің білім беру бағдарламалары «Кредит жүйесі» негізінде компьютерлік «сынақ емтиханы» арқылы жүзеге асы-

ылнда Германия Федерал Cumhuriyeti Дішiшлери Бaкaнлiгi ve Kазaкaстaн Cumhuriyeti Eгiтiм ve Билiм Бaкaнлiгi арасында имзаланан алаш-мaгa гiрe Kазaк-Алмaн Унивeрситeсi yenилiкчi узмaнлiклар аланында eгiтiм vermeye бaшлaмыштыр. 2008 ылнда Kазaкaстaн ve Аlмaнaа арасында yakиn iшбiрлiгi алашмасы чeрчeвeсiндe Kазaк-Алмaн Унивeрситeсi ile Аlмaнaадакi бaзaи унивeрситeтeр ile денклiк алашмалары им-заланмыштыр. Унивeрситe 2012 ылнда итiбарeн Аlмaнaада алашмасы олдуғи унивeрситeтeр ile iгiрeнчилeринe чiфт diploma vermeye бaшлaмыш-тыр.

2015 ылнда Kазaк-Алмaн Унивeрситeсi, Аlмaн акрeдитaсьон aжaнсy ACQUIN тaрaфaндaн вeрi-лeн акрeдитaсьонu бaшaрыла елдe eтmiштыр. Бу нeдeнлe, eгiтiм програмлaры да Аврyпa eгi-тiм стандартлaры ile uyumludur. “Чiфт Diploma” програмy кaпсaмында eгiтiм, Аlмaнaада ак-рeдитe олaн лисaнс програмy мyфрeдатына uy-гyн олaрaк yрyтyлмeктeдiр.

Kазaк-Алмaн Унивeрситeсi, Орта Асыa бiлгe-сiндe, Bologna Сyрeсi’нiн ilkеlеринe dayaнa-рaк Аlмaн унивeрситeтeрiyle yakиn iшбiрлiгi iчiндe eгiтiм програмлaры uyгyлауaн улaслaрaрасы бiр унивeрситeдiр. Kазaк-Алмaн Унивeрситeсi’нiн

рылса, академиялық, мәдени және әкімшілік қызметі «KQ TSE-ISO-EN 9000» атты Түркия Республикасы мен 134 мемлекетте қабылданған стандарттарға сәйкес жүргізіледі. АҚШ, Испания, Түркия, Германия, Қытай, Ресей, Румыния, Украина, Қырғызстан, Египет, Солтүстік Кипр Түрік Республикасы, Грузия, Бельгия және басқа елдердің 75-тен астам танымал университетімен «Болон процесі», «ынтымақтастық туралы хаттама» және «Мәулана бағдарламасы» аясында студенттер мен оқытушыларды алмасу, ортақ жоспар және жобалар, халықаралық ғылыми-тәжірибелік симпозиумдар, конференциялар мен семинарлар ұйымдастыру, білім мен тәжірибе алмасу және тағы басқа салалар бойынша ынтымақтастық жасасуда. (Карьер университеті, 2018)

Университетте Педагогика факультеті, Экономика және әкімшілік басқару факультеті және Тарих және теология факультеті қатарлы 3 факультет, Экономика және туризм кафедрасы, Тарих және теология кафедрасы, Қазақ тілі мен әдебиеті және журналистика кафедрасы, Шетел тілдері кафедрасы қатарлы 4 кафедра, Күлтегін атындағы ғылыми-зерттеу институты сынды 1 институт

Başkanı/ Rektör Vekili Prof. Dr. László Ungvári. Kazak-Alman Üniversitesi'nde toplam 47 akademisyen çalışmaktadır. Bunların 14'ünün profesör, 13'ünün doktor olarak akademik unvanı bulunmakta olup 20 davetli çalışan akademisyen üç fakültede 12 farklı programda eğitim vermektedirler (En.dkz, 2018).

3.5 Kazak-Amerikan Özgür Üniversitesi

Kazak Amerikan Özgür Üniversitesi 1994 yılında kurulmuştur. Nisan 1994'teki Doğu Kazakistan Devlet Üniversitesi ile ABD Inter-Varsity kurumu arasında imzalanan işbirliği anlaşmasına göre, 19 Mayıs 1994 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından Doğu Kazakistan Devlet Üniversitesi kapsamında Uluslararası Ekonomi, Hukuk ve Beşeri Bilimler Koleji'nin kurulmasına yönelik karar alınmıştır. Haziran 1999'da Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in katılımıyla ilk mezunlarına diplomalarını veren Kolej'e Ekim 2000'de Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın onayıyla resmi olarak Kazak Amerikan Özgür Üniversitesi adı verilmiştir (Kazakh American Free University, 2018).

Aralık 2002'de Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın akreditasyonunu kazanan Üniversitenin altı bölümünün, Ekim 2010'da ABD Accreditation Council for Business Schools and Programs (İşletme Okulları ve Programları için Akreditasyon Konseyi) organizasyonu tarafından verilen uluslararası akreditasyonu da vardır. Üniversitenin eğitim programları, ABD modeli ve Kazakistan modeli olarak iki modelde yapılmaktadır. ABD modelinde lisans ve yüksek lisans öğrencileri yönetim, hukuk, bilgi sistemleri ve yabancı diller programlarında İngilizce eğitim görmektedirler. Kazakistan programında tam zamanlı, yarı zamanlı ve uzaktan eğitim vardır. Öğrenciler, pedagojik olanlar da dâhil olmak üzere, liberal ana dallarda eğitim almaktadır (Top universities, 2018).

Üniversitenin eğitim sürecinde ABD, Kanada, Avrupa ve Avustralya'dan davet edilen profesörler aktif rol almaktayken, hâlihazırda yaklaşık 40 yabancı öğretim üyesi çalışmaktadır. Kazakistan'ın "Bolaşak" Başkanlık Bursunu ve

jәне Тілдерді оқыту орталығы атты 1 ғылыми орталық бар. Білім беру бағдарламалары қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жүргізіледі және университеттегі оқытушылар құрамының 52%-ын жоғары ғылыми атағы бар мамандар құрайды. Университетте 3 мыңға жуық студент болып, шетел студенттерінің саны 3%-ын құрайды. (Шет тілдер және іскерлік карьера университеті, 2018)

3.3 Қазақ-Орыс халықаралық университеті

Қазақ-Орыс халықаралық университеті - Қазақстанның батыс өңіріндегі алғашқы халықаралық жеке меншік жоғары оқу орны. Ең алғашында 1994 жылы Халықаралық бизнес және құқық институтының Ақтөбедегі филиалы (1994-1996) ретінде құрылған жоғары оқу орны, 1996 жылы Мәскеу халықаралық университетінің (1996-1998) Ақтөбедегі филиалы болып жұмысын жалғастырды. 1998 жылы 21 тамызда Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың шешімімен Қазақ-Орыс халықаралық университеті болып өзгерді. Қазақстан Президентінің бұл шешімі Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы «Мәңгілік достық пен одақтастық туралы декларацияның» негізделген болатын. Университет Ақтөбе өңірінде бизнес, экономика және құқық саласы бойынша білім алу үшін тамаша мүмкіндік жаратты. Университеттің негізін қалаушы ректоры, профессор, доктор Темерхан Бердімұратов және ректор өкілі профессор, доктор Наталья Юрченко.

Университет 22 бакалавриат, 6 магистратура және 3 докторантура мамандығы бойынша мамандар дайындайды. Білім беру бағдарламалары 5 мамандандырылған бөлімшелер (Қазақстан тарихы және әлеуметтік-гуманитарлық пәндер психология, филология және аударма, құқық, экономика, менеджмент және қызмет көрсету, техникалық және жаратылыстану пәндері) арқылы жүзеге асырылады. Профессор-оқытушылар құрамының жалпы саны 137 адам болып, оның ішінде 80 оқытушы (54,4%) ғылым докторы немесе одан да жоғары ғылыми дәрежеге ие. Қазіргі таңда университетте жалпы 4000 студент білім алуда. (Қазақ-Орыс халықаралық университеті, 2018).

MUSKIE⁴, IREX⁵, DAAD⁶ ve diğer uluslararası bursları kazanan Üniversite öğrencileri ise ABD, İngiltere ve Almanya üniversitelerinde okumaktadır. Her yıl Üniversite'nin en yetenekli sekiz öğrencisi ABD'nin Kuzeybatı Nazarene Üniversitesi'nin yüksek lisans ve doktora programlarında eğitimlerine devam etmek için eğitim burslarını alabilmektedir. Ayrıca Üniversite her yıl Amerikalı öğrencilerle kültürel ve dil programlarını yürütmektedir. Bu programın mezunları ise Kazakistan ve Amerikan diplomalarını ve ek sertifikalarını alabilmektedir.

Üniversite'nin yönetimi ABD vatandaşları tarafından yürütülmektedir. Marshall Christensen Üniversite Yönetim Kurulu Başkanı'dır ve Daniel Ballast Uluslararası Programlar ve Ortaklıklar Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Kazakistan tarafından ise Erezhep Mambetkazyev Üniversite Başkanı ve Aidar Mambetkazyev de Üniversite Rektörü olarak görev yapmaktadır.

Üniversitede 19 lisans, 8 yüksek lisans ve 2 doktora eğitim programı vardır. Üniversitenin 2 fakülte (Ekonomi, Hukuk ve Pedagoji Fakültesi, Açıkta ve Uzaktan Eğitim Fakültesi), 4 uzmanlık bölümü (Pedagoji ve Psikoloji Bölümü, Yabancı Diller Bölümü, İşletme Bölümü ve Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Bölümü) ve 2 koleji (Kazak Amerikan Özgür Üniversitesi Koleji ve Öskemen Ekonomi ve Finans Koleji) bulunmaktadır (Kazakh American Free University, 2018).

3.6 Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi

Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi (KBTU) Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 1207 nolu kararı ile Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı ve British Council arasındaki mutabakat zaptının ardından kurulmuştur. Üniversiteyi kurma fikri Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı - Elbası Sayın Nursultan Nazarbayev'e aittir. Kazakistan-İngiliz Teknik Üniversitesi; Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Enerji ve Maden Kaynakları Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Stratejik Planlama Ajansı, ve Kazakistan'ın Londra Büyükelçiliği tarafından

Üniversitede 23 zertkhana, 5 ғылыми орталық (НЛП негізінде университеттің ғылыми-әдістемелік электрондық басқару орталығы факультеті және GPS навигатор, компьютерлік тестілеу, орыс орталығы, құқықтық консалтинг және медитация орталығы, лингвистикалық модельдеу халықаралық ғылыми-білім беру орталығы), 2 ғылыми-зерттеу институты, 1 кітапхана, В. Шимборскаяның атындағы кабинет, 1 денсаулық сақтау технопарки, 1 теледидар студиясы және 3 мұражай бар. Сонымен қатар, университетте Жасөспірімдерге арналған комитеті, «Қыз парасаты» ұйымы, «Балауса» шағын театры, студенттік хор, «Буффонада» пантомима және клоун театры және «Нұр жаусын» ұйымы жұмыс жасайды. (Ақтөбе облысы әкімдігі, 2016).

Университет құрылғаннан бері Ресей, Украина, Швейцария, Нидерланды, Дания, АҚШ, Польша, Грекия және басқа да жетекші жоғары оқу орындарымен ынтымақтастық келісімдеріне қол қойды. (Қазақ-Орыс халықаралық университеті, 2018).

3.4 Қазақ-неміс университеті

Қазақ-неміс университеті 1999 жылы негізі қаланып, 2004 жылы Қазақстан Білім және ғылым министрлігі тарапынан берілген мемлекеттік лицензия бойынша неміс білім беру стандартына сай білім беру құқығына ие болды. 2007 жылы Германия Федеративті Республикасы Сыртқы істер министрлігі мен Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі арасында қол қойылған келісім-шартқа сай қазақ-неміс университеті заманауи мамандықтар бойынша білім беруді бастаған. 2008 жылы Қазақстан мен Германия арасында қол қойылған жақын ынтымақтастық келісім-шарты аясында қазақ-неміс университеті мен Германияның кейбір университеттері арасында бір-бірін тану туралы келісім-шартқа қол қойылды. Университет 2012 жылдан бастап Германияның келісім-шарты бар университеттерімен бірлесе отырып өз студенттеріне қос диплом беру үдерісін жолға қойды.

2015 жылы қазақ-неміс университеті Германияның ACQUIN аккредитация агенттігі тарапынан аккредитацияны сәтті өтті. Осы себептен білім беру бағдарламалары да

4 Edmund S. Muskie Program

5 International Research & Exchanges Board

6 Deutscher Akademischer Austauschdienst

desteklenmektedir. KBTU'nun Rektörü Dr. Kenzhebek İbraşev'dir.

KBTU 8 fakülteden oluşmaktadır: Jeoloji ve Petrol ve Gaz Endüstrisi Fakültesi, Bilgi Teknolojileri Fakültesi, Matematik ve Sibernetik Fakültesi, Kazakistan Denizcilik Akademisi, İşletme Okulu, Uluslararası Ekonomi Okulu (Londra Ekonomi Okulu ile işbirliği içinde), Kimya Mühendisliği Merkezi, Temel Bilgiler Fakültesi. KBTU 12 lisans, 8 yüksek lisans ve bir doktora programı sunmaktadır. KBTU Üniversitesinde 2,200 fazla öğrenci eğitim görmektedir. KBTU'nun öğretim üyeleri arasında ABD, Kanada, İngiltere, Almanya ve Hollanda gibi 42 farklı ülkeden gelen akademisyenler ve her yıl 30'dan fazla davetli yabancı öğretmen de bulunmaktadır. Üniversitede yaklaşık 2,000 öğrenci kayıtlıdır.

2009 yılında KBTU, Londra Üniversitesi'ne bağlı bir merkez statüsünü aldı. "Bağlı Merkez" statüsü sayesinde KBTU öğrencileri Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Fakültesi'nden diploma alma şansına sahipler. 2011 yılında, KBTU, Harvard Business School'un Strateji ve Rekabet Kurumu'nun resmi ortağı oldu. Bu sayede, KBTU İşletme Fakültesi'nin

Еуропа білім беру стандарттарына сәйкес. Қос диплом беру бағдарламасы аясында білім беру үдерісі Германияда аккредиттелген бакалавр мамандықтары бойынша оқу бағдарламаларына сай жүргізіледі.

Қазақ-неміс университеті Орта Азия аймағында Болон процесінің қағидаларына сүйеніп Германия университеттерімен тығыз ынтымақтастық шеңберінде білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын халықаралық университет болып табылады. Қазақ-неміс университетінің қазіргі президенті / ректордың міндетін атқарушы - э.ғ.д., проф. Ласло Унгвари. Университетте жалпы 47 оқытушы-профессор қызмет етуде. Оқытушы-профессорлар құрамында 14 профессор, 13 ғылым докторы және 20 шақырылған оқытушы үш факультет бойынша 12 білім беру бағдарламалары бойынша дәріс беруде. (En.dkz, 2018).

3.5 Қазақ-Американ еркін университеті

Қазақ-Американ еркін университеті 1994 жылы құрылды. 1994 жылдың сәуір айында Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті мен АҚШ-тың InterVarsity ұйымы арасында қол қойылған ынтымақтастық орна-

tüm öğrencileri, dünyaca ünlü Harvard öğretmeni Michael Porter tarafından geliştirilen Mikroekonomi ve Rekabetçilik kursuna (MOC) katılma fırsatına sahiplerdir. KBTU, Kazakistan'da MOC (MOC Affiliate Network) ağına giren tek üniversitedir (Kbtu.kz, 2018).

Сонuç

Kazakistan'da eğitim sektöründeki yabancı üniversiteler ele alındığında sayı olarak ülkedeki toplam üniversite sayısının sadece %8'ini oluşturmakta olup, kayıtlı öğrenci sayısı açısından da %8 civarında bir paya sahiptirler. Öte yandan yabancı ve yabancı ortaklı üniversitelerin çoğunun bağımsızlık sonrasında ilk 10 yıl içerisinde açıldığı görülmektedir. Eğitim dili olarak genel de birden çok dilde veya sadece İngilizce eğitim vermektedirler. Öte yandan birçok girişim çerçevesinde Kazakistan devleti ile ortak açılan üniversiteler bulunmaktadır. Bu da Kazakistan devletinin ülkede yabancı üniversite açılması konusuna vermiş olduğu önemi göstermektedir.

Üniversitelerin çoğunun adından da görüldüğü gibi Kazakistan ve diğer yabancı ülkenin temsilcileri ile devlet düzeyindeki anlaşmalardan sonra birçok üniversitenin açıldığı görülmektedir. Bazı üniversitelerin açılması fikrinin Kazakistan tarafından geldiği gözlemlenmektedir. Bu, Kazakistan'ın yükseköğretimde uluslararası arenada hem kendi üniversitelerinin tanınırlığını artırma, hem de dünyadaki eğitim alanındaki tecrübelerden yararlanma ve yabancı öğrencileri kendi üniversitelerine çekerek eğitimde uluslararasılığı artırma amacının bir parçası olarak görülmektedir.

Yabancı üniversitelerin tarihçeleri, akademik altyapıları, yabancı öğrenci oranları incelendiğinde sadece bazı üniversitelerin hükümet tarafından hedeflenen dışa açılma konusunda belli başarılar kaydettikleri görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biriside sadece İngilizce eğitim veren yabancı üniversitelerin azlığı ve akademik kadro yapısının buna yeterince uygun olmamasıdır. Fakat önümüzdeki süreçte, '2012-2020 akademik hareketliliği artırma' devlet stratejisi çerçevesinde eğitim sektöründe yabancı üniversitelerin katkısında önemli ilerlemeler beklenebilir.

ту туралы келісім-шарт негізінде 19 мамыр 1994 жылы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі тарапынан Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінің жанынан Халықаралық экономика, құқық және гуманитарлық ғылымдар колледжін құру туралы шешім қабылданады. 1999 жылдың маусым айында Тұңғыш Президент – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың қатысуымен колледждің алғашқы түлектеріне дипломдарын табыстаған колледжге 2000 жылдың қазан айында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бұйрығымен ресми түрде Қазақ-Американ еркін университеті деген ат берілді. (Kazakh American Free University, 2018).

2002 жылдың желтоқсан айында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің аккредитациясынан өткен университеттің алты бөлімі 2010 жылдың қазан айында АҚШ-тың Менеджмент мектептері мен білім бағдарламаларына арналған аккредитация кеңесі (Accreditation Council for Business Schools and Programs) ұйымы тарапынан берілген халықаралық аккредитацияға да ие. Университетте білім беру бағдарламалары АҚШ стандарты және Қазақстан стандартына сай екі білім беру стандарты негізінде жүргізіледі. АҚШ стандарты бойынша бакалавр және магистратура студенттері басқару, құқық, ақпарат жүйелері және шет тілдері бағдарламалары бойынша ағылшын тілінде білім алады. Қазақстан білім беру бағдарламалары бойынша күндізгі, кешкі және қашықтықтан оқыту оқу жүйелері бар. Студенттер, педагогикалық мамандықтарды қосқанда, либералды мамандықтар бойынша білім алады. (Top universities, 2018).

Университеттің білім беру процесінде АҚШ, Канада, Еуропа және Австралиядан шақырылған профессорлардың белсенді түрде қызмет етуімен қатар, қазіргі таңда шамамен 40-қа жуық шетелдік оқытушы-профессорлар жұмыс атқарады. Қазақстанның «Болашақ» бағдарламасы бойынша стипендия, MUSKIE³, IREX⁴, DAAD⁵ және т.б. халықаралық стипендиясын иеленген университет

3 Edmund S. Muskie Program

4 International Research & Exchanges Board

5 Deutscher Akademischer Austauschdienst

Кайнактар:

1. Ahmet Yesevi Üniversitesi (2018). Ahmet Yesevi Üniversitesi tarihçesi. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Alınan site: <http://www.ayu.edu.tr/tarihce> Erişim tarihi: 01.05.2018.
2. Ahmet Yesevi Üniversitesi (2018). Bolashak Uluslararası Burs Programı. Uluslararası Kazak-Türk Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi. Alınan site: <http://ayu.edu.kz/tr/science/international-cooperation/bolashak-international-scholarship> Erişim tarihi: 30.04.2018.
3. Aktöbe İli Valiliği (2016). Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi. Alınan site: <http://aktobe.gov.kz/kk/kazak-orys-halyqaralyk-universiteti> Erişim tarihi: 01.05.2018.
4. Edurk.kz (2018). Üniversite listesi. Kazakhstan Yükseköğretim Kurumları Birliği. Alınan site: www.edurk.kz/kz/ Erişim tarihi: 28.04.2018.
5. Export.gov (2018). Kazakhstan-Education. United States of America Export Commercial guide. Alınan site: <https://www.export.gov/article?id=Kazakhstan-Education> Erişim tarihi: 28.04.2018.
6. Iac.kz (2016). National report on the state and development of educational system of the Republic of Kazakhstan. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan | JSC Information Analytical Center" (Kazakistan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Rapor. Kazakhstan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Analitik Bilgi Merkezi.). Alınan site: http://iac.kz/sites/default/files/nr-2016_po_itogam_2015_goda_concise_version_eng_jsc_iac_zashchita.pdf Erişim tarihi: 29.04.2018.
7. Icef (2014). Market Snapshot: Kazakhstan. Icef monitor. Alınan site: <http://monitor.icef.gov/2014/09/market-snapshot-kazakhstan/> Erişim tarihi: 30.04.2018.
8. IQAA, Kazakhstan'da Yüksek Öğretim Kurumları Dış Akreditasyon Komitesi (2016). Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi Dış Akreditasyon Denetimi Raporu. Alınan site: https://iqaa.kz/images/otchety/inst_acc-creditation/2016/rus/Otchet_KRMU_IA_2016.pdf Erişim tarihi: 02.05.2018.
9. Kariyer Üniversitesi (2018). Kariyer Üniversitesi tarihçe. Kariyer Üniversitesi. Alınan site: <https://ydu.kz/p/university/history/?lang=tr> Erişim tarihi: 03.05.2018.
10. Kazak-Alman Üniversitesi (2018). Kazak-Alman Üniversitesi tarihçe. Alınan site: http://en.dku.kz/index.php?title=Main_Page Erişim tarihi: 01.05.2018.
11. Kazak-Amerikan Üniversitesi (2018). Kazak-Amerikan Üniversitesi tarihçe. Alınan site: <http://www.kau.kz/> Erişim tarihi: 01.05.2018.
12. Kazakh Amerikan Serbest University (2018). About the University (Üniversite hakkında). Alınan site: <http://www.kafu.kz/en/about-the-university/general-information.html> Erişim tarihi: 01.05.2018.
13. Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi (2018). Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi. Alınan site: <http://www.kbtu.kz/ru> Erişim tarihi: 01.05.2018.
14. Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi (2018). Üniversite Tarihi. Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi. Alınan site: <http://medkrmu.kz/istoriya/> Erişim tarihi: 02.05.2018.
15. Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi (2018). Hakımızda. Alınan site: <http://krmu.kz/o-nas/> Erişim tarihi: 02.05.2018.
16. Kimep.kz (2018). KIMEP Üniversitesi tarihçesi. KIMEP Üniversitesi Alınan site: <https://kimep.kz/ru/> Erişim tarihi: 01.05.2018.

студенттері АҚШ, Ұлыбритания және Германия университеттерінде білім алуда. Жыл сайын университеттің ең үздік сегіз студенті АҚШ-тың Солтүстік-батыс Назарьяна университетінде магистратура және докторантура бағдарламалары бойынша білімдерін жалғастыру үшін грант алуға мүмкіндіктері бар. Сонымен қатар университет жыл сайын американдық студенттерге мәдени және тіл үйрену бағдарламаларын жүргізеді. Бұл бағдарлама түлектері Қазақстан және Америка дипломдарын және қосымша сертификаттарын ала алады.

Университет басшылығы АҚШ азаматтары тарапынан басқарылады. Маршал Кристенсен – университет Басқару кеңесі басшысы және Даниел Балласт – халықаралық бағдарламалар мен серіктестіктер басшысының орынбасары қызметін атқарады. Қазақстан тарапынан Ережеп Мамбетқазиев университет президенті және Айдар Мамбетқазиев университет ректоры қызметін атқарады.

Университетте білім беру бағдарламалары 19 бакалавр, 8 магистратура және 2 докторантура мамандықтары бойынша жүргізіледі. Университетте 2 факультет (Экономика, құқық және педагогика факультеті, Сырттай және қашықтықтан оқыту факультеті), 4 мамандық (Педагогика және психология кафедрасы, Шет тілдер кафедрасы, Менеджмент кафедрасы және Құқық және халықаралық қатынастар кафедрасы) және 25 колледж (Қазақ-Американ еркін университеті колледжі және Өскемен экономика және қаржы колледжі) бар. (Kazakh American Free University, 2018).

3.6 Қазақ-Британ техникалық университеті

Қазақ-Британ техникалық университеті Қазақстан Республикасы үкіметінің 1207 нөмірлі жарлығымен Қазақстан Білім және ғылым министрлігі және British Council арасында қол қойылған меморандум негізінде құрылған. Университетті құру идеясы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасымен қолға алынды. Қазақ-Британ техникалық университеті Қазақстан Білім және ғылым министрлігі, Энергетика және минералды ресурстар министрлігі, Қаржы

17. Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi (2018). Üniversite Hakkında Genel bilgi. Alınan site: <https://nmu.kz/kk/about/> Erişim tarihi: 03.05.2018.
18. Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi (2018). Üniversite Misyonu ve Amacı. Alınan site: <https://nmu.kz/kk/universitet-missiyasy/> Erişim tarihi: 03.05.2018.
19. OECD (2018). Higher Education in Kazakhstan (2017). The Organisation for Economic Co-operation and Development. Alınan site: https://read.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-in-kazakhstan-2017_9789264268531-en#page1 Erişim tarihi: 29.04.2018.
20. Şinibekov. D.A., (2013). Kazakhstan'da BT Uzmanlarını Hazırlama Sistemi. Alınan site: <http://www.itk.kz/docs/13122013/shynybekov.pdf> Erişim tarihi: 03.05.2018.
21. Timeshighereducation.com (2018). Study in Kazakhstan (Kazakistan'da Eğitim). Alınan site: <https://www.timeshighereducation.com/student/where-to-study/study-in-kazakhstan> Erişim tarihi: 04.05.2018.
22. Topuniversities.com (2018). Kazakh American Free University. Alınan site: <https://www.topuniversities.com/universities/kazakh-american-free-university> Erişim tarihi: 02.05.2018.
23. Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi (2018). Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi hakkında genel bilgi. Alınan site: <http://www.iitu.kz/article/show/id/139> Erişim tarihi: 03.05.2018.
24. World Bank (2018). Government expenditure on education, total (% of GDP). The World Bank Group. Alınan site: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KZ> Erişim tarihi: 29.04.2018.
25. World Bank (2018). Expenditure on Education As % of Total Government Expenditure (%). The World Bank Group. Alınan site: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS> Erişim tarihi: 29.04.2018.

министрлігі, Стратегиялық жоспарлау агенттігі және Қазақстандағы Ұлыбритания елшілігі тарапынан қолдауға ие. ҚБТУ ректоры қызметін доктор Кенжебек Ибрашев атқаруда.

ҚБТУ-да 8 факультетте білім беріледі: Геология, мұнай және газ индустриясы факультеті, Ақпараттық технологиялар факультеті, Математика және кибернетика факультеті, Қазақстан теңіз академиясы, Менеджмент мектебі, Халықаралық экономика мектебі (Лондон экономика мектебімен ынтымақтастық аясында), Химия инженериясы орталығы, Негізгі ғылымдар факультеті. ҚБТУ 12 бакалавр мамандығы бойынша мамандар дайындайды, сондай-ақ, 8 магистратура және бір докторантура бағдарламасы бойынша білім береді. ҚБТУ-да 2200-ден астам студент білім алады. ҚБТУ студенттері арасында АҚШ,

Канада, Ұлыбритания, Германия және Голландия сынды 42 елден келген оқытушы-профессорлар қызмет етуде және жыл сайын 30-дан астам шақырылған шетелдік оқытушы дәріс береді. Университет қабырғасында шамамен 2000-ға жуық студент білім алады.

2009 жылы ҚБТУ, Лондон университетінің орталығы статусын иеленді. «Университетке қарасты орталық» мәртебесінің арқасында ҚБТУ студенттері Лондон Экономика және саясаттану факультетінен диплом алу құқығына ие. 2011 жылы ҚБТУ Harvard Business School мектебінің Стратегия және бәсекеге қабілеттілік ұйымының ресми серіктесі статусын алды. Осының нәтижесінде ҚБТУ Менеджмент факультетінің барлық студенттері әлемге аты әйгілі Гарвард оқытушысы Майкл Портер ойлап тапқан «Микроэкономика және бәсеке қабілеттілік (МОС)» курсына қатысу мүмкіндігіне ие болды. ҚБТУ Қазақстанда МОС (МОС Affiliate Network) желісіне қосылған жалғыз университет саналады. (Kbtu.kz, 2018).

Қорытынды

Қазақстанның білім беру саласындағы шетелдік университеттерді қарастырғанда, саны жағынан елдегі жалпы жоғары оқу орындарының тек 8%-ын және студент саны бойынша шамамен 8%-дық үлесті құрайды. Зерттеу барысында шетелдік немесе шетелмен ортақ университеттердің көпшілігі тәуелсіздік алғаннан кейінгі алғашқы 10 жыл ішінде ашылғанын байқауға болады. Аталмыш университеттерде білім беру көбіне бірнеше тілде қатар немесе тек ағылшын тілінде жүргізіледі. Сонымен қатар, көптеген бастамалардың аясында Қазақстан Республикасымен ортақтаса ашылған университеттер де бар екенін атап өту қажет. Бұл Қазақстан Республикасының елде шетелдік университеттердің ашылуына аса мән беретіндігінің көрсеткіші деуге болады.

Көптеген университеттердің атауынан белгілі болғандай Қазақстан және басқа шет мемлекеттің өкілдері мен мемлекеттік деңгейдегі келісім-шарттар нәтижесінде ашылғанын байқауға болады. Кей университеттерді ашу туралы бастама Қазақстан тарапынан жасалғанын атап өту қажет. Бұл Қазақстанның жоғары білім беру саласында халықаралық аренада өз отандық университеттерінің танылуына әрі әлемдік білім беру тәжірибелерін пайда-

лану және шетелдік студенттерді өз университеттеріне тарту арқылы білім беру саласында халықаралық деңгейді арттыру мақсатының бір бөлігі деп айтуға болады.

Шетелдік университеттердің қысқаша тарихы, академиялық құрылымы, шетелдік студенттердің үлесін зерттеп қарағанда кей университеттердің үкімет тарапынан алға қойылған мақсаттардың бірі саналатын шетелдермен қарым-қатынас орнату бойынша айтарлықтай жетістіктерге жеткенін аңғаруға болады. Бұның басты себептерінің бірі тек ағылшын тілінде білім беретін шетелдік университеттердің аздығы және оқытушы-профессорлар құрамының бұл үдеріске жеткілікті деңгейде дайын болмауы. Алайда, келешекте «2012-2020 академиялық ұтқырлықты арттыру» мемлекеттік стратегиясы аясында білім беру саласында шетелдік университеттердің үлесі айтарлықтай артады деген болжам жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Ahmet Yesevi Üniversitesi (2018). Ahmet Yesevi Üniversitesi tarihçesi. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Alınan site: <http://www.ayu.edu.tr/tarihce> Erişim tarihi: 01.05.2018.
2. Ahmet Yesevi Üniversitesi (2018). Bolashak Uluslararası Burs Programı. Uluslararası Kazak-Türk Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi. Alınan site: <http://ayu.edu.kz/tr/science/international-cooperation/bolashak-international-scholarship> Erişim tarihi: 30.04.2018.
3. Aktöbe İli Valiliği (2016). Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi. Alınan site: <http://aktobe.gov.kz/kk/қазақ-орыс-халықаралық-университеті> Erişim tarihi: 01.05.2018.
4. Edurk.kz (2018). Üniversite listesi. Kazakhstan Yükseköğretim Kurumları Birliği. Alınan site: www.edurk.kz/kz/ Erişim tarihi: 28.04.2018.
5. Export.gov (2018). Kazakhstan-Education. United States of America Export Commercial guide. Alınan site: <https://www.export.gov/article?id=Kazakhstan-Education> Erişim tarihi: 28.04.2018.
6. Iac.kz (2016). National report on the state and development of educational system of the Republic of Kazakhstan. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan JSC Information Analytical Center" (Kazakistan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Rapor. Kazakhstan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Analitik Bilgi Merkezi.). Alınan site: http://iac.kz/sites/default/files/nr-2016_po_itogam_2015_goda_concise_version_eng_jsc_iac_zashchita.pdf Erişim tarihi: 29.04.2018.
7. Icef (2014). Market Snapshot: Kazakhstan. Icef monitor. Alınan site: <http://monitor.icef.com/2014/09/market-snapshot-kazakhstan/> Erişim tarihi: 30.04.2018.
8. IQAA, Kazakhstan'da Yüksek Öğretim Kurumları Dış Akreditasyon Komitesi (2016). Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi Dış Akreditasyon Denetimi Raporu. Alınan site: https://iqaa.kz/images/otchety/inst_accreditation/2016/rus/Otchet_KRMU_IA_2016.pdf Erişim tarihi: 02.05.2018.
9. Kariyer Üniversitesi (2018). Kariyer Üniversitesi tarihçe. Kariyer Üniversitesi. Alınan site: <https://ydu.kz/p/university/history/?lang=tr> Erişim tarihi: 03.05.2018.
10. Kazak-Alman Üniversitesi (2018). Kazak-Alman Üniversitesi tarihçe. Alınan site: http://en.dku.kz/index.php?title=Main_Page Erişim tarihi: 01.05.2018.
11. Kazak-Amerikan Üniversitesi (2018). Kazak-Amerikan Üniversitesi tarihçe. Alınan site: <http://www.kau.kz/> Erişim tarihi: 01.05.2018.
12. Kazakh Amerikan Serbest University (2018). About the University (Üniversite hakkında). Alınan site: <http://www.kafu.kz/en/about-the-university/general-information.html> Erişim tarihi: 01.05.2018.
13. Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi (2018). Kazak-İngiliz Teknik Üniversitesi. Alınan site: <http://www.kbtu.kz/ru> Erişim tarihi: 01.05.2018.
14. Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi (2018). Üniversite Tarihi. Kazakhstan Rusya Tıp Üniversitesi. Alınan site: <http://medkrmu.kz/istoriya/> Erişim tarihi: 02.05.2018.
15. Kazak-Rus Uluslararası Üniversitesi (2018). Hakkımızda. Alınan site: <http://krmu.kz/o-nas/> Erişim tarihi: 02.05.2018.
16. Kimep.kz (2018). Kimep üniversitesi tarihçesi. Kimep üniversitesi Alınan site: <https://kimep.kz/ru/> Erişim tarihi: 01.05.2018.
17. Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi (2018). Üniversite Hakkında Genel bilgi. Alınan site: <https://nmu.kz/kk/about/> Erişim tarihi: 03.05.2018.
18. Nur Mubarek Mısır İslam Kültürü Üniversitesi (2018). Üniversite Misyonu ve Amacı. Alınan site: <https://nmu.kz/kk/universitet-missiyasy/> Erişim tarihi: 03.05.2018.
19. OECD (2018). Higher Education in Kazakhstan (2017). The Organisation for Economic Co-operation and Development. Alınan site: https://read.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-in-kazakhstan-2017_9789264268531-en#page1 Erişim tarihi: 29.04.2018.
20. Şınıbekov.D.A., (2013). Kazakhstan'da BT Uzmanlarını Hazırlama Sistemi. Alınan site: Kazakhstan IT Kurumları Vakfı <http://www.itk.kz/docs/13122013/shynybekov.pdf> Erişim tarihi: 03.05.2018.
21. Timeshighereducation.com (2018). Study in Kazakhstan (Kazakistan'da Eğitim). Alınan site: <https://www.timeshighereducation.com/student/where-to-study/study-in-kazakhstan> Erişim tarihi: 04.05.2018.
22. Topuniversities.com (2018). Kazakh American Free University. Alınan site: <https://www.topuniversities.com/universities/kazakh-american-free-university> Erişim tarihi: 02.05.2018.
23. Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi (2018). Uluslararası Bilgi Teknolojileri Üniversitesi hakkında genel bilgi. Alınan site: <http://www.iitu.kz/article/show/id/139> Erişim tarihi: 03.05.2018.
24. World Bank (2018). Government expenditure on education, total (% of GDP). The World Bank Group. Alınan site: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KZ> Erişim tarihi: 29.04.2018.
25. World Bank (2018). Expenditure on education as % of total government expenditure (%). The World Bank Group. Alınan site: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS> Erişim tarihi: 29.04.2018.

**ГҮЛБАНУ ҚОСИМОВА,
АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗҰПУ
ПРОФЕССОРЫ, ФИЛОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ**

ABAY KAZAK ULUSAL PEDAGOJİ
ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF. DR. GULBANU KOSIMOVA

Гүлбану Қосымова, ф.ғ.д., профессор, ҚР Білім беру ісінің құрметті қызметкері, «Түрік тілдерінің дамуына үлес қосқан ғалым» халықаралық сыйлықтың лауреаты:

Гүлбану ханым, сіздің Түркия Республикасының Президенті Режеп Тайып Ердоған мырзаның қолынан «Түрік тілдерінің дамуына үлес қосқан ғалым» деген халықаралық марапат алғаныңызды білеміз, сол марапат қандай еңбегіңіз үшін берілді?

Бұл марапат Түркия Республикасы Президенті жанындағы Түрік тілі қауымдастығының ұйымдастыруымен 4 жылда бір Анкара қаласында өтетін құрылтайда берілді. Марапат - Түрік тілі құрылтайында Президент табыстайтын филолог ғалымдарға берілетін ең жоғарғы сыйлық. Бұл жиынға Р.Т. Ердоған мырзаның өзі қатысып, мәнді, мағыналы баяндама жасады. Шынымды айтсам, бұл марапат туралы бұрын естімедім. Оны алатынымды да атым аталғанға дейін мүлдем күтпедім. Мені ол құрылтайға тек қана баяндама жасау үшін ғана шақырылған едім. Мен үшін үлкен тосынсый болды. Қандай еңбектерім үшін берілді деген сұраққа жауап берер

Prof. Dr. Gülbanu Kosimova, filoloji bilimleri alanında Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kıymetli Eğitimcisi ve "Türk Dillerinin Gelişimine Katkıda Bulunan Bilim İnsanı Uluslararası Ödülü'nün" sahibi:

Gulbanu hanım, sizin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Türk dillerinin gelişimine katkıda bulunan bilim insanı" Uluslararası Ödülü aldığınızı biliyoruz, bizlere bu ödülün hikâyesinden biraz bahseder misiniz?

Bu ödül her 4 yılda bir, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Türk Dil Kurumu tarafından Ankara şehrinde düzenlenen kurtayda verilegelmiştir. Bu ödül - Türk Dili Kurtayı'nda filoloji alanındaki bilim insanlarına Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından verilen en üstün ödüldür. Bu toplantıya Cumhurbaşkanı Erdoğan şahsen katılarak anlamlı bir konuşma yapmıştır. Açıkçası, bu ödülü kazandığımı, sahneye çağırılmadan önce bilmiyordum. Bu benim için büyük bir sürpriz oldu. Bu ödülü, bilim alanındaki 40 yıllık çalışmamda Türk dillerinin tarihi ile ilgili yazdığım kitaplarımdan dolayı beni de ödüle layık görmüşler. Eserlerim arasında bazıları yalnızca Kazakistan'da

болсам: 40 жылдық ғылым саласындағы еңбектерімнің негізінде түркі тілдерінің тарихына қатысты жазған бірнеше кітаптарым тек Қазақстанда ғана емес, Түркиялық ғалымдарға да таныс. Атап айтсам, «Тілдің тарихын дәуірлеудің теориялық негіздері», «Шумерология және түркітаным мәселелері», «Орхон жазбаларының лексика-грамматикалық сипаты», «Тарихи атаулардың этимологиясы», «Шешендік өнердің негіздері» деген еңбектерімді арнайы құрылған комиссия ескерген болуы керек. Түркітануға қатысты маңызды еңбек жазып жүрген ғалымдардың еңбектерін саралай келіп, маған да беруді ұйғарыпты. Еңбегімнің бағалануының арқасында түркі халықтарының мықты көшбасшысы Режеп Тайып Ердоғанның қолынан сыйлық алдым.

Құтты болсын! Қазақстаннан сіз ғана алдыңыз ба, әлде басқа әріптестеріңіз де марапатталушылар қатарында болды ма?

Қазақстаннан мен ғана алдым. Ал, менімен бірге марапатты алушылардың қатарында әлемнің басқа мемлекеттерінен келген, атап айтсақ, Америка, Германия, Корея, Қырғызстан, Азербайжан және Түркия елінің түркологияға қатысты ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысып жүрген атақты түрколог ғалымдары болды.

Сыйлық алу бір күнгі еңбек емес. Көп жылғы қажыр-қайрат. Марапат алғанға дейінгі және марапат алғаннан кейінгі көңіл-күйіңізді айта отырсаңыз. Қандай шабыт сыйлады?

Шын мәнінде мүлдем басқаша сезім. Режеп Тайып Ердоғандай бүкіл түрік жұрты үшін, түрік бірлігі үшін қызмет етіп жүрген, түрік халықтарының құндылықтарының өміршеңдігіне қатысты оң идеология мен саясат ұстанып жүрген

**ЕҢБЕГІМНІҢ
БАҒАЛАНУЫНЫҢ
АРҚАСЫНДА ТҮРКІ
ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ
МЫҚТЫ
КӨШБАСШЫСЫ
РЕЖЕП ТАЙЫП
ЕРДОҒАННЫҢ
ҚОЛЫНАН СЫЙЛЫҚ
АЛДЫМ**

**ЕМЕК ÖDÜLLERİ
SAYESİNDE, TÜRK
HALKININ GÜÇLÜ
LİDERİ SAYIN
CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP
ERDOĞAN'IN
ELİNDEN BİR
ÖDÜL ALDIM**

дегіл айна заманда Türk bilim adamları tarafından da biliniyor.

Özellikle “Dil Tarihinin Periyodikliğini Teorik Temelleri”, “Sümeroloji ve Türkoloji Sorunları”, “Orhun yazıtlarının Sözlü-Dilbilgisi Özellikleri”, “Tarihsel İsimlerin Etimolojisi” ve “Hatipçilik Sanatının Temelleri” adlı çalışmalarım özel kurulmuş komisyon üyelerinin dikkatini çekmiş olabilir. Türkoloji bilimi üzerinde çalışan, emek veren bilim insanlarının eserlerini inceleyerek, beni de bu ödülü layık görmüşler. Emek ödülleri sayesinde, Türk halkının güçlü lideri sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın elinden bir ödül aldım.

Tebrik ederiz. Ödül alanlar arasında Kazakistan’dan başka bilim adamları meslektaşlarınız var mıydı?

Ödül alanlar arasında Kazakistan’dan sadece ben vardım. Ama ödül alanlar listesinde Amerika, Almanya, Kore, Kırgızistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi başka yurtdışı ülkelerinden Türkolog bilim insanları da oldu.

Ödül kazanmak bir günlük emek sayesinde olmaz. Uzun yıllar emek ister. Ödül sahibi olmadan önceki ve ödülü kazandıktan sonraki hislerinizi anlatabilir misiniz? Size nasıl bir ilham verdi?

Gerçekten, bu farklı bir duygu. Bütün Türk halkı için çalışan, bütün Türk dünyası için emek veren, Türk halkının değerleri üzerinde doğru bir ideoloji ve politika yürüten uluslararası üne sahip sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gibi bir başkan tarafından ödüllendirildiğim için çok heyecanlandım. İki ya da üç gün boyunca bu hissin üstesinden gelemедим. Ödülü verirken, onun: «Merhaba!», «Hoş geldiniz!» «Teşekkür ederim!» kelimelerini Kazakça söylemesi de beni çok duygulandırmıştı.

халықаралық деңгейдегі Президенттің қолынан марапат алу мені қатты толқытты. Екі, үш күн биік сезімнен арыла алмай жүрдім. Марапат тапсыру барысында, оның қазақша: «Сәлеметсіз бе!», «Қош келдіңіз!» «Рақмет» дегенін есту де мені қатты тебірентті. Құрылтайда Режеп Тайып Ердоған түріктің атақты ғалымдарын сөйлетті де, соңынан өзі сөйледі. Бұл да үлгі, өнеге еді. Р.Т. Ердоған мырзаның баяндамасының мазмұны: Түркі тілдерінің мәртебесін қалай сақтап қаламыз? Жаһандану үдерісі кезеңінде тілдің жойылып кетпей, түрік тілін халықаралық тіл деңгейінде сақтап қалудың маңызы қандай болмақ? Осы тәріздес түрік тілінің қолданыс аясын кеңейтіп, әлем тілдері арасындағы беделін, орнын сақтап қалудың маңызы жөнінде ой қозғады. Тіпті, 80 млн. астам түрік халқының бәрі онсыз да түрік тілінде сөйлейді. Соған қарамай, түрік тілінің дамуына үлес қосып, әлемдік тілдер тартысында жеңілмеу үшін үлкен жұмыстар

↑ Kurultayda Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ünlü Türk bilim adamlarının konuşma yapmasını istedi ve hemen ardından kendisi bir konuşma yaptı. Bu iyi bir örnekti. Sayın Erdoğan'ın raporunun içeriği: Türk Dili'nin seviyesini nasıl koruyabiliriz? Küreselleşme sürecinde Türk Dili'ni uluslararası düzeyde korumanın ve dili kaybetmemenin önemi ne olacaktır? Türk Dili'nin kapsamını genişletmek ve dünya dilleri arasındaki itibarını ve yerini korumak önemlidir, gibi fikirlerini belirtti. 80 milyondan fazla Türk nüfusu zaten Türkçe konuşmaktadır. Bununla birlikte, Türk Dili'nin gelişimine katkıda bulunmak ve dünya dillerinin yenilgisinden kaçınmak için çaba göstererek çalışıyorlar. Günümüzde emperyalist devletlerin, barbarlık çağı tartışmaları nedeniyle dünyadaki dillerinin kapsamını genişletmek için çalıştıkları bilinmektedir. Böyle bir diller mücadelesinde yenilmemek için, Türk Dili'nin dünya medeniyetindeki payını, yaratıcı do-

жасап жатыр. Заманымыз тартыс, арпалыстар заманы болғандықтан, қазір империалист мемлекеттер әлемде өздерінің тілінің қолдану аясын одан әрі кеңейту үшін жұмыс жасап жатқаны белгілі. Сондай тілдер күресінде жеңілмеу үшін, түрік тілдерінің әлемдік өркениеттегі үлесін, жасампаздық сипатын, мол тарихи құндылықтарға ие тіл болғанын көрсету үшін көп жұмыстар жасалуда. Түркі тілдерінің биік мәртебесі болған, қазір де бар, кейін де бола береді. Біз бір болу арқылы көп жетістіктерге жетіп, тілдеріміздің өміршеңдігін арттыратын боламыз.

Түрік пе, түркі ме?

Түркия ғалымдары «Түрік» деп қолданады. Тіпті, қазақ түрікшесі, өзбек түрікшесі, түркия түрікшесі деп қолданады. Біз жалпы түркі тілдес халықтарды «Түркі» деп атаймыз да, ал Түркия жұртшылығын «Түріктер» дейміз.

Әлемдік өркениетке елеулі әсер еткен ежелгі түріктер екені ғылымда айтыла бастады. Ал түрік халықтарының Атамекені қазақ жері екені әу бастан дәлелденді. Осы ұғымды кең көлемде насихаттау үшін қандай әрекеттер жасауымыз керек?

Бұл - үлкен мәселе және бір - екі адамның ғана жұмысы емес. Қазақ тілі - көне түркі тілінің заңды мұрагері. Орхон жазбаларының сөздік қоры, сөзжасам жүйесі, лексика-грамматикалық сипаты, тілдік заңдылықтары қазақ тілінде көптеп кездесетіні туралы мойындалған. Бұл өзіміз шығарған алып-қашпа пікір емес. Бұл пікірді түрік тілдес халықтардың белді-белді филолог ғалымдары түгелдей мойындайды. Көне түрік тілін зерттеушілер тілдің фонетикалық, сөзжасамдық, грамматикалық заңдылықтардың қазіргі тілде сақталғанына көз жеткізді. Ал қазақ тілі - түрік тілінің

**ЕЛБАСЫ
Н. НАЗАРБАЕВТЫҢ
«РУХАНИ ЖАҢҒЫ-
РУ», «ҰЛЫ ДАЛА-
НЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ»
МАҚАЛАЛАРЫНЫҢ
МӘНІ МЕН
МАҢЫЗЫ ТУРАЛЫ
АЙТПАСҚА
БОЛМАЙДЫ. БҰЛ
МАҚАЛАНЫҢ
АСТАРЫНДА ҮЛКЕН
САЯСАТ, ЗОР
ИДЕОЛОГИЯ ЖАТЫР**

**SAYIN NURSULTAN
NAZARBAYEV'İN
"MANEVİ CANLAN-
MA", "ULU BOZKIRIN
YEDİ SIRRİ" ADLI
MAKALELERİNİN
ÖNEMİ VE
ANLAMI DA BU
KONU HAKKINDA
OLDUKÇA
ÖNEMLİDİR**

ғасын, тарихи деңгерлерге sahip bir dil olduğunu göstermek için çok emek vermekteyiz. Türk Dilleri yüksek bir statüye sahip olmakla beraber şimdi ve gelecekte var olmaya devam edecektir. Biz birlikte büyük başarılar elde edeceğiz ve dillerimizin hayatta kalma süresini uzatacağız.

Türk mü, Türkî (Kazakça'da Türuk) mi?

Türkiye bilim insanları "Türk" olarak kullanıyorlar. Hatta, Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi olarak kullanırlar. Genel olarak, biz Kazakistan'da bütün Türk dünyasına "Türuk" ve Türkiye Türkleri'ne ise Türkler diyoruz.

Türk halklarının tarihte bilim dünyasına önemli katkılarının olduğu bilinmektedir. Türk halklarının Ata yurdunun Kazakistan'ın günümüz topraklarını da içerisine alan Orta Asya coğrafyası olduğu da bilinen bir gerçektir. Lakin bu fikirleri daha geniş kitlelere tanıtmak için neler yapmalıyız?

Bu büyük bir sorun, bu sorunu bir-iki kişi çözemez. Kazakça - eski Türk Dilinin meşru bir mirasçısıdır. Orhun Yazıtları'ndaki kelime bilgisi, kelime sistemi, sözlük dilbilgisi, dil yasalarının Kazakça'da yaygın olduğu kabul edilmiştir. Bu bizim yarattığımız bir yorum değildir. Bu yorumu Türk dünyasının ünlü filoloji bilim insanları da kabul etmektedir.

Eski Türk araştırmacılar, dilin fonetik, gramer ve gramer yasalarının modern dilde görüldüğünü buldular. Bu noktada Kazakça'nın Türk Dili'nin bir parçası olduğunu kavrayarak birlikte hareket etmeliyiz. Birlikte hareket etmezsek, çalışmazsak, ilerleyemeyiz. Dilin yaşını belirlemek bir insan tarafından yapılacak bir iş değildir, bütün Türk dünyası bilim insanlarının üzerinde çalışması gereken bir konudur.

ажырамас бұтағы болғандықтан бұл істе бізге ортақтық керек. Ортақ кешенді іс болмай, ілгері жүруіміз қиын. Тілдің жасын анықтау бірер адамның жұмысы емес, түгелдей түркі тілдес елдердің ғалымдары бірлесіп айналысатын кешенді іс болуы керек. Әлгінде мен айтып кеткен Түркия Республикасының Президенті Режеп Тайып Ердоған мырзаның Құрылтайда сөйлеген тілдің маңызы туралы пікірінің маңызы да тілді сақтап қалу, ықпалын арттыру жайында еді. Оған қоса, Елбасы Н.Назарбаевтың «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» мақалаларының мәні мен маңызы туралы айтпасқа болмайды. Бұл мақаланың астарында үлкен саясат, зор идеология жатыр. Осы мақалалар жарыққа шыққанда бүкіл жұртшылық, білім, ғылым, өнер саласында жүрген зиялы қауым өкілдерінің қуанғаны жасырын емес. Енді осыны ел болып іске асырудың механизмін жасап, жалғастыра беруіміз керек. Бәріміз - жасымыз да, кәріміз де көтеріліп отырған игі істі жалғастыруға міндеттіміз. «Жалғыздың үні шықпас, жаяудың шаңы шықпас» деген мақалада айтылғандай, түрік халықтарының ортақ тарихын насихаттау арқылы ұтары-

Yukarıda bahsettiğim gibi, Türkiye Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan Bey'in Kurultay'da yaptığı konuşmasında kastettiği dilin önemi, o dili korumaktır. Buna ek olarak, Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in "Manevi canlanma", "Ulu Bozkırın yedi sırrı" adlı makalelerinin önemi ve anlamı da bu konu hakkında oldukça önemlidir. Bu makalelerde geniş vizyona sahip çok fazla politika ve ideoloji bulunmaktadır.

Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev tarafından yayınlanan makaleler halkın tüm kesiminden insanları oldukça memnun etmiştir. Makalelerde yer alan fikir ve hedefleri gerçekleştirmek adına çalışarak gerekli mekanizmaları kurmalı ve uygulamaya başlamalıyız. Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılması konusunda toplumun her kesiminden genci ve yaşlısı ile beraber çalışmalarımızı sürdürmeliyiz.

Yalnız ses çıkmaz; yayanın tozu çıkmaz. Bir elin nesi var, iki elin sesi var atasözlerini

мыз көп. Біздің тарихымызда зор өркениет пен мәдениеттің болғандығын батыл түрде айтуымыз қажет. Бойымыздағы жалтақтық пен қорқақтықтан арылып, тарихтағы ата-бабаларымыз жасаған кемел істерді кеңінен талдап, әлемге паш етуіміз керек. Соның бірі, мына нәрсе: тіл мен өркениеттің тарихын Шумерлер заманына дейін апаратын болсақ, оны жан-жақты зерттеп, батыл түрде айтар болсақ, еш ұтылмаймыз. Өзімізді өзіміз зор тұтып, жазу тарихымызды Шумерлерге апаратын болсақ, қазақ даласын адамзат өркениетінің бесігі екенін тағы да дәлелдейтін боламыз. Ағылшынның атақты BBC телекомпаниясының зерттеулерінде қазіргі қазақ жері алғашқы адамдардың пайда болған бір нүктесі екені айтылған еді. Бұл пікірдің негізінде BBC арнасында арнайы бағдарлама дайындалған. Шумер тілі сөздігіндегі лексикалық қордың көне түркі тілінде қандай тәсілдермен одан әрі дамып, олардың түркі тілдерінде қалай сақталғандығын, сондай-ақ қазақ жеріндегі тау жоталары – Қаратау, Маңғыстау, Іле Алатау жоталарындағы, әсіресе Тамғалы таста бедерленген жазуларды кеңінен насихаттап, Шумер жазуы екенін батылдықпен айтып жүрмін. Кейбір ғалымдар менің ол пікірімен келіспей, ол жазулардың түркіге дейінгі жазу деп айтады. Жарайды. Алайда, адам баласының өркениеті бір тарихқа барып тіреледі емес пе?! Шумерлер жасаған өркениеттің Орталық Азиядан басталып, Месопотамияға осы жерден көшкенін айтқан ғалымдар бар. Мұндай пікірді негізінен Еуропа ғалымдары айтқан. Және айтқан фактілер қазақ жерінен табылып тұрса, Тамғалы-Тастағы бейнелерде Шумерлердің құдайлары, Күн құдайы Уда бейнесі бар болса, тастардағы суреттерде, таңбаларда шумерлердің жазулары және руникалық жазбалардың ізі тұрса неге біз тартыншақтаймыз?

**ШЕТЕЛГЕ
ШЫҚҚАНДА
АЛДЫМА ҮЛКЕН
БІР МАҚСАТ
ҚОЯМЫН. СОЛ
ЕЛДІҢ БІЛІМ
ЖҮЙЕСІМЕН, ОҚУ
БАҒДАРЛАМА-
СЫМЕН ТАНЫСЫП,
ЖАҚСЫ ЖАҚТАРЫН
ҚАЗАҚСТАНҒА
ӘКЕЛУ, ЖҰМЫС
ПРОЦЕССИНДЕ
ҚОЛДАНУ**

**YURTDIŞINA
ÇIKARKEN BÜYÜK
BİR HEDEF
BELİRLİYORUM.
O DA, GİTTİĞİM
ÜLKENİN EĞİTİM
SİSTEMİ, MÜFREDATI
İLE TANIŞMAK, İYİ
YÖNLERİNİ İŞE
KAZAKİSTAN'A
ÖRNEK OLARAK
ALMAK VE
KULLANMAKTIR**

de söylendiği gibi, Türk halklarının ortak tarihini anlatımı ile kazanacak çok şeyimiz var. Bizim tarihimizde büyük bir uygarlık ve medeniyetin olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Aşırı korku ve kaygıdan kurtulmamız ve atalarımızın yaptığı mükemmel şeyleri ortaya çıkarmak ve dünyaya göstermek zorundayız. Onlardan birisi de dildir. Medeniyet tarihini Sümerler zamanına getirsek, onu iyice inceleyerek, açık anlatabilsek, bizim kaybedeceğimiz hiçbir şey kalmayacaktır. Kendi yazı tarihimizi Sümerler zamanına kadar araştırarak ulaştırabilirsek Kazak bozkırlarının insan medeniyetinin beşiği olduğunu ispatlayabiliriz. Ünlü İngiliz BBC televizyon kanalının araştırmasına göre günümüzdeki Kazak toprakları ilk insanların ortaya çıkış noktaları olduğu söylenmişti. Bu yorum sayesinde, BBC kanalında özel bir program yapılmıştır. Sümer Dili'ndeki sözcüklerin eski Türk Dili'nde nasıl bir metotla geliştiğini, onların Türk Dili'nde nasıl korunduğunu, onunla birlikte Kazak dağlarında Karatav, Mangistau, İle-Alatav, özellikle Damgalı Taş üzerine yazılan yazıtlar hakkında gerekli bilgileri vererek, onların Sümer Dili'nde yazıldıklarını açık bir şekilde ifade edebiliriz. Bazı bilim insanları benim fikirlerime katılmayarak bu yazıların Türk yazılarından daha önce ortaya çıkmış yazılar olduğu yönünde yorum yapmaktadırlar. Lakin insanlığın medeniyeti tek bir hikâyeye dayanmaktadır! Bazı bilim insanları Sümerler'in kurduğu medeniyetin Orta Asya'dan başlayarak Mezopotamya'ya uzandıklarını belirtmektedirler. Bu tür fikirleri belirten Avrupa bilim adamları vardır. Onların dedikleri Kazak topraklarında bulunuyorsa, mesela Damgalı Taş'taki resimlerde Sümerler'in tanrısının, Güneş Tanrısı Uda resmi ise, taşlardaki resimlerde, simgelerde Sümer yazıları ve Runik yazıtlarının izi varsa, neden bizler bunları söylemeye korkuyoruz? Fikrimizi korkmadan, açıkça belirtmeliyiz. Bağımsızlık ruhu içinde

Пікірімізді ашық, батыл айта білейік. Тәуелсіздік рухымен өскен жастар осы мәселелерді кешенді зерттейді деп ойлаймын.

Ортақ тарихты кешенді түрде зерттеудің маңызды екені айтқыңыз келе ме?

Әрине, біршама уақыт бұрын Абай атындағы ҚазҰПУ-де ректордың қолдауымен «Бабалар сөзі - Рухани жаңғырудың қайнар көзі» деген халықаралық симпозиум өткіздім. Симпозиум бағдарламасы аясында шетелден келген ғалымдарды Тамғалы-Тасқа апардым. Ғалымдар арасында Тамғалы-Тастағы жазулардың қай ғасырдағы өркениетке қатысты екені туралы тартыс болды. Кімнің қандай позицияны, қандай пікірде болғанын айтып, уақыт алмайын, ең бастысы әртүрлі елден келген ғалымдардың бәрі бірігіп зерттеу жұмыстарын жүргізудің маңызды екенін түсінді.

Қазақстандағы мектеп бағдарламасына ЖОО-на арнап оқулықтар жазып жүрсіз. Бірлікті арттыру үшін түркі халықтарының мектеп яки ЖОО-на ортақ оқулық жазылатын болса, ол қандай идеяны негізге алуы керек?

Қазақстандағы ЖОО түркология қатысты пәндерге, сонымен қатар қазақ тілінің тарихына арналған пәндерге де өкінішке қарай аз сағат бөлінген. Түркология ғылымы үшін бөлінген сағаттар аз болып, соңғы жылдары осы сала кенжелеп қалды. Өзім

бүйүйен генçлерін бу конулары кармаşıк бир şekилде инеleyeceğini дүшүнүyorum.

Bu konularda ortak bir tarih çalışmasının önemi hakkında düşüncelerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

Elbette. Birkaç ay önce Abay Kazak Milli Pedagoji üniversitesi rektörünün desteğiyle “Babalar sözü, Manevi canlanmanın kaynağıdır” başlıklı uluslararası bir sempozyum düzenledim. Sempozyum programı çerçevesinde yurtdışından gelen bilim insanlarını Damgalı Taş’a götürdüm. Bilim insanları arasında Damgalı Taş’taki yazıların hangi asırdaki medeniyete ait oldukları konusunda tartışma yer aldı. Kimin hangi pozisyon tuttuğunu, kimin bakışı nasıl olduğunu anlatarak sizin zamanınızı almayayım, önemli olan, farklı ülkelerden gelen bilim insanlarının ortak araştırma yapmasının faydalı olacağını ifade etmek isterim.

Kazakistan’da okul programına, üniversitelere uygun kitaplar yazıyorsunuz. Birliği artırmak için Türk halklarına, okul ya da üniversiteler için ortak kitap yazılırsa, o kitap ne tür bir fikre dayanmalıdır?

Ne yazık ki, Kazakistan üniversitelerinde Türkoloji ve Kazak Dili’nin tarihi gibi derslere çok az zaman yani saat sayısı ayrılmaktadır. Türkoloji bilimi için verilen saat sayısının azalması, o dalın zayıflamasına neden olmaktadır. Kendim yurtdışında farklı ülkelerde bulundum ve fark-

көптеген мемлекеттерде болып, түрлі ғылыми конференцияларға қатыстым. Шетелге шыққанда алдыма үлкен бір мақсат қоямын. Ол сол елдің білім жүйесімен, оқу бағдарламасымен танысып, жақсы жақтарын Қазақстанға әкелу, жұмыс процессінде қолдану. Байқағаным тілді оқытуда бізден ілгері кеткен мемлекеттер тілдің тарихын оқытуға аса көп маңыз береді екен. Біздің оқыту процессімізде жалпы пәндерге көп уақыт беріп, уақытта өткізіп алады екенбіз. Сұрағыңызға тікелей жауап беретін болсам, түркі тілдес халықтарға ортақ әлемдік тарихта есімі қалған тұлғалар бар: солардың еңбегі мен өмірін әр семестрде жекелеп оқыту керек. Әл-Фараби, М.Қашқари Ж.Баласағұн, т.б. осылардың еңбегінде әлгінде айтқан жалпы білім беретін пәндерде көтерілетін идеялар қамтылған ғой. Білім алушылар педагогикалық, психологиялық, философиялық білімді тікелей сол жәдігерлерден алар болса, оның жан дүниеге әсері басқаша болар еді. Егер де, сол жәдігерлердің мазмұнын әр салаға қарай бағыттап, дұрыстап пайдаланатын болсақ, бізде көптеген мазмұнды дүниелерге қол жеткізер едік.

Мағыналы сұхбатыңыз үшін үлкен рақмет!

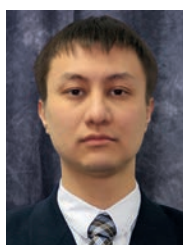
↑

Ілімдік конференцияларға қатыстым. Yurtdışına çıkarken büyük bir hedef belirliyorum. O da, gittiğim ülkenin eğitim sistemi, müfredatı ile tanışmak, iyi yönlerini ise Kazakistan'a örnek olarak almak ve kullanmaktır. Fark ettiğim şey, dili öğretmede, bizden daha gelişmiş, ileride olan ülkeler dilin tarihini okutmaya çok önem vermektedirler. Bizde ise zamanın çoğu genel derslere ayrılmaktadır.

Doğrudan sorunuza cevap verecek olursam Türk dünyasında, ortak dünya tarihinde adı geçen ünlüler bulunmaktadır, onlar hakkında, onların yaşamı ve eserleri her eğitim döneminde ayrı ayrı öğretilmelidir. El-Farabi, Kaşgarlı Mahmut, Balasagunlu Yusuf (Yusuf Hâs Hâcip) eserlerinde yukarıda bahsettiğimiz genel derslerin fikirleri yer almaktadır. Öğrenciler pedagoji, psikoloji ve felsefe bilimlerini bu ve benzeri onurlu adamların eserlerinden doğrudan alırsa, onların ruhlarına etkili ve faydalı olacağı kanaatindeyim. Eğer, o değerlerin içeriğini bütün bölümlerde okutursak ve doğru kullanabilirsek, onların öğretilerinin pek çok ögesine erişebileceğimize inanmaktayım.

Değerli sohbetiniz için çok teşekkür ederim.

G20 SUMMIT IN OSAKA: COOPERATION PROSPECTS OF GLOBAL PLAYERS

ASSET ORDABAYEV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

САММИТ G-20 В ОСАКЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУД- НИЧЕСТВА ГЛОБАЛЬНЫХ ИГРОКОВ

On June 28-29, 2019, the G20 summit took place in the Japanese city of Osaka. As a result of two days of intensive multilateral negotiations, the leaders of the major powers adopted a communique [TASS, 2019a], in which they promised to work together to support the growth of the world economy, combat inequality and address environmental problems. The summit participants also expressed their readiness to reform the WTO, together with other members, in order to increase the effectiveness of the organization. It was emphasized at the summit that for sustainable economic growth it was necessary to expand women's opportunities in economy. The G20 countries noted the need to continue active work in this direction and appreciated some progress in achieving the goals of the plan adopted five years ago to reduce the difference in employment between men and women by 25% by 2025. Interestingly, the summit participants called to take into account that population aging in the G20 countries is going at different rates. Therefore, it is important that people have an opportunity to work at an older age.

**FOR THE EURASIAN
CONTINENT,
INCLUDING
KAZAKHSTAN, THE
OSAKA SUMMIT HAD
A SPECIAL
IMPORTANCE**

**ДЛЯ ЕВРАЗИЙСКОГО
КОНТИНЕНТА,
ВКЛЮЧАЯ
КАЗАХСТАН, САММИТ
В ОСАКЕ ИМЕЛ
ОСОБОЕ ЗНАЧЕНИЕ**

28-29 июня 2019 года в японском городе Осака проходил саммит «большой двадцатки». В результате двух дней интенсивных многосторонних переговоров лидеры ведущих держав приняли коммюнике [ТАСС, 2019а], в котором обязались работать сообща, чтобы поддержать рост мировой экономики, бороться с неравенством и решать экологические проблемы. Участники саммита также выразили готовность провести реформу ВТО совместно с другими ее членами с целью повышения эффективности организации. На саммите особо подчеркивалось, что для устойчивого экономического роста необходимо расширять возможности женщин в экономике. Страны G20 отметили необходимость продолжения активной работы в этом направлении и оценили некоторый прогресс в достижении целей плана, принятого пять лет назад по сокращению разницы в занятости между мужчинами и женщинами на 25% к 2025 году. Интересно, что участники саммита призвали учитывать то, что старение населения в странах G20 идет разными тем-

For the Eurasian continent, including Kazakhstan, the Osaka summit had a special importance. At the summit, the trade war between the United States and China was actively discussed, and the situation in the Persian Gulf was another important topic. A number of the G20 countries called for a de-escalation of the situation in the region, while Germany, France and the United Kingdom confirmed that they consider the nuclear deal with Iran still valid. A meeting between Russian President Vladimir Putin and U.S. President Donald Trump became an important event of the summit as the normalization of relations between Moscow and Washington is in the interests of the countries of Central Eurasia. Therefore, an analysis of this meeting, as well as the meeting between the Chinese and U.S. leaders, is of interest for a better understanding of the further development of the situation.

At their meeting in Osaka, Chinese President Xi Jinping and U.S. President Donald Trump agreed to resume trade and economic consultations between the two countries. At the same time, the United States made a promise

пами. Поэтому важно, чтобы люди имели возможность работать в более пожилом возрасте.

Для евразийского континента, включая Казахстан, саммит в Осаке имел особое значение. На саммите активно обсуждалась торговая война между США и Китаем, и еще одним важным вопросом была ситуация в Персидском заливе. Ряд стран G-20 призвали к деэскалации ситуации в регионе, а Германия, Франция и Великобритания подтвердили, что считают ядерную сделку с Ираном все еще действующей. Важным событием саммита стала встреча между президентом России Владимиром Путиным и президентом США Дональдом Трампом, поскольку нормализация отношений между Москвой и Вашингтоном отвечает интересам стран Центральной Евразии. Поэтому анализ этой встречи, а также встречи руководителей Китая и США, представляет интерес для лучшего понимания дальнейшего развития ситуации.

На встрече в Осаке руководитель Китая

to postpone the introduction of additional duties on approximately \$325 billion worth of goods from China [Aljazeera, 2019]. This message gave a hope to the world that the parties will find a compromise because the trade war between the two largest economies is a threat to all. During the talks the two leaders also touched upon the situation around the telecommunications company Huawei. Following the meeting, there is a possibility that restrictions imposed on Huawei after it was black-listed as a company that poses a threat to the U.S. national security will be partially lifted. If a company is on this list, sales of U.S. components and technologies are possible only with the approval of the U.S. administration. Perhaps Donald Trump is under pressure from U.S. suppliers of Huawei that suffer enormous losses.

However, despite the overall positive tone af-

Си Цзиньпин и президент США Дональд Трамп договорились возобновить торгово-экономические консультации между двумя странами. В то же время США дали обещание отложить введение дополнительных пошлин на товары из Китая стоимостью около 325 млрд. долл. [Aljazeera, 2019]. Это послание дало миру надежду, что стороны найдут компромисс, потому что торговая война между двумя крупнейшими экономиками является угрозой для всех. В ходе переговоров два лидера также коснулись ситуации вокруг телекоммуникационной компании Huawei. После встречи появилась возможность, что ограничения, которые были введены в отношении Huawei после того, как она была внесена в черный список компаний, представляющих угрозу национальной безопасности США, будут частично сняты. Если компания находится в этом списке, продажа амери-

ter the meeting of the two leaders, it is difficult to look with optimism at the prospect of settling the U.S.-China trade conflict as the parties are unlikely to resolve the key disagreements that led to the suspension of their talks this May. First of all, this concerns issues related to the access to technology, government support, the protection of intellectual property, and the guarantee of China's compliance with the agreement. Therefore, a possible aggravation of the dispute cannot be ruled out, including the imposition of duties on the remaining volume of Chinese imports. Moreover, reaching a deal now looks even more difficult than in May 2019 and in November 2018: after a series of disruptions the parties need to hold their positions tougher, and this is mainly due to the domestic political agenda.

As a result, both sides tried to present the outcome of the negotiations as their victory. Trump has presented the very continuation of the talks as the success of his own policy, emphasizing that the quality of the negotiations was more important to him than their pace. In turn, the Chinese side has focused on the fact that the United States will not introduce new duties on Chinese exports and that Xi Jinping did not guarantee that imports of U.S. agricultural products would increase, only promising to "think" about it. Such a behavior once again confirms that for both leaders their image inside their countries is more important than reaching a compromise at negotiations.

Another considerable event of the Osaka summit was the meeting between Vladimir Putin and Donald Trump. Certainly, no one expected a breakthrough, but there was a hope to see at least the contours of a possible constructive dialogue. Ironically, after the past meetings of the

**AT THEIR MEETING
IN OSAKA, CHINESE
PRESIDENT XI JINPING
AND U.S. PRESIDENT
DONALD TRUMP
AGREED TO RESUME
TRADE AND
ECONOMIC
CONSULTATIONS
BETWEEN THE TWO
COUNTRIES**

**НА ВСТРЕЧЕ В ОСАКЕ
РУКОВОДИТЕЛЬ
КИТАЯ СИ ЦЗИНЬПИН
И ПРЕЗИДЕНТ США
ДОНАЛД ТРАМП
ДОГОВОРИЛИСЬ
ВОЗОБНОВИТЬ
ТОРГОВО-
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ
КОНСУЛЬТАЦИИ
МЕЖДУ ДВУМЯ
СТРАНАМИ**

канских компонентов и технологий возможна только с разрешения администрации США. Возможно, Дональд Трамп находится под давлением американских поставщиков Huawei, которые несут огромные убытки.

Однако, несмотря на общий позитивный тон после встречи двух лидеров, на перспективу урегулирования американско-китайского торгового конфликта трудно смотреть с оптимизмом, поскольку стороны вряд ли смогут разрешить ключевые разногласия, которые привели к приостановке их переговоров в мае этого года. Прежде всего, это касается вопросов, связанных с доступом к технологиям, государственной поддержкой, защитой интеллектуальной собственности и гарантией соблюдения соглашения Китаем. Следовательно, нельзя исключать возможное обострение спора, в том числе введение пошлин на оставшийся объем китайского импорта. Более того, достижение сделки сейчас выглядит еще сложнее, чем в мае 2019 года и в ноябре 2018 года: после серии срывов сторонам необходимо удерживать свои позиции жестче, и это в основном связано с внутриполитической повесткой.

В результате обе стороны пытались представить итоги переговоров как свою победу. Трамп представил само продолжение переговоров как успех своей собственной политики, подчеркивая, что качество переговоров для него важнее, чем их темп. В свою очередь, китайская сторона сосредоточилась на том, что США не будут вводить новые пошлины на китайский экспорт и что Си Цзиньпин не давал гарантий увеличения импорта американской сельскохозяйственной продукции, а лишь пообещал «подумать» об этом. Такое поведение

two presidents, the relations between the two countries only worsened, while the statements of representatives of the U.S. political establishment became more rigid. It is noteworthy that after the meetings between Putin and Trump in Hamburg in 2017 and in Helsinki in 2018, the U.S. Congress introduced new, tougher anti-Russian sanctions. Perhaps it was just a coincidence or an attempt to demonstrate Trump's limited influence on this direction of the U.S. foreign policy, but it is obvious that the previous Trump-Putin meetings have brought too little benefit for the Russian-U.S. relations.

Nevertheless, face-to-face meetings help clarify and understand the positions of the commanders-in-chief of the two major powers regarding the crises that may lead to the start of regional wars, for example, the situation with

еще раз подтверждает, что для обоих лидеров их имидж внутри страны важнее достижения компромисса на переговорах.

Еще одним значимым событием саммита в Осаке стала встреча между Владимиром Путиным и Дональдом Трампом. Конечно, никто не ожидал прорыва, но была надежда увидеть хотя бы контуры возможного конструктивного диалога. По иронии судьбы после прошлых встреч двух президентов отношения между странами лишь ухудшались, а заявления представителей американского политического истеблишмента становились жестче. Стоит отметить, что после встреч между Путиным и Трампом в Гамбурге в 2017 году и в Хельсинки в 2018 году Конгресс

Iran. At the moment, it represents a significant risk for many regions, including Central Asia. The relations between Tehran and Washington are now developing in accordance with an unfavorable scenario: while the parties confine themselves to the exchange of threats, the situation is becoming increasingly tense and therefore unpredictable. Under these circumstances, any incident can be a cause for a war.

Apart from Iran, the future of the joint arms control system, which is important for Russia, depends on Donald Trump. In particular, he is the one to make a decision regarding the extension of the New START. Today arms

businessinsider.com

**ANOTHER
CONSIDERABLE
EVENT OF THE OSAKA
SUMMIT WAS THE
MEETING BETWEEN
VLADIMIR PUTIN AND
DONALD TRUMP**

**ЕЩЕ ОДНИМ
ЗНАЧИМЫМ
СОБЫТИЕМ
САММИТА В
ОСАКЕ СТАЛА
ВСТРЕЧА МЕЖДУ
ВЛАДИМИРОМ
ПУТИНЫМ И
ДОНАЛЬДОМ
ТРАМПО**

США вводил новые, более жесткие антироссийские санкции. Возможно, это было просто совпадение или попытка продемонстрировать ограниченное влияние Трампа на это направление внешней политики США, но очевидно, что предыдущие встречи между Трампом и Путиным принесли слишком мало пользы для российско-американских отношений.

Тем не менее, личные встречи помогают прояснить и понять позицию главнокомандующих двух ведущих держав в отношении кризисов, которые могут привести к началу региональных войн, например, ситуации с Ираном. На данный момент она представляет значительный риск для многих регионов, включая Центральную Азию. Отношения между Тегераном и Вашингтоном сейчас развиваются по неблагоприятному сценарию: хотя стороны ограничиваются обменом угрозами, ситуация становится все более напряженной и поэтому непредсказуемой. В этих условиях любой инцидент может стать поводом к войне.

Помимо Ирана, от Дональда Трампа зависит будущее важной для России совместной системы контроля над вооружениями. В частности, именно он будет принимать решение о продлении договора СНВ-III. На сегодня контроль над вооружениями – одна из последних остающихся областей двусторонних отношений, где две страны могут конструктивно работать. В дополнение к этой важной теме у них существует общая повестка дня, касающаяся различных вопросов безопасности. Москву интересуют отношения нового президента Украины с Вашингтоном, и она желает знать, что стоит за заявлениями Зеленского о возобновлении переговоров в нормандском формате. Кроме того,

control is one of the last remaining areas of the bilateral relations where the two countries can work constructively. In addition to this important topic, they have a common agenda concerning various security issues. Moscow takes interest in the relationship of the new president of Ukraine with Washington and wants to know what is behind Zelensky's statements about resuming talks in the Normandy format. Besides, the White House and the Kremlin are concerned with the development of the situation in Afghanistan, Syria and Venezuela. All these topics were actually discussed in Osaka.

At the same time, the absence of a sharp reaction in Washington after the Trump-Putin meeting is a kind of a signal that the parties have adopted a certain pattern of interaction. Today, the relations between the two countries are built around security and through representatives of the "power" bloc. For instance, these include the negotiations between the Chief of the General Staff of the Russian Federation and the Chairman of the U.S. Joint Chiefs of Staff [TASS, 2019b], the meeting between head of the Russian Security Council Nikolai Patrushev and U.S. National Security Advisor John Bolton, with the participation of the Israeli side [MFA of Israel, 2019], as well as the visit of the chiefs of the FSB, GRU and SVR to Washington [Interfax, 2019].

In general, the G20 summit in Osaka was fruitful since the countries identified the key problems of the global economy and agreed on the need to solve them, and the final document of the summit for the first time mentioned the issue of developing and implementing artificial intelligence technology. However, the confrontation between the major powers remains, and for Central Asia the main challenge is to prepare for a protract-

**THE G20 SUMMIT IN
OSAKA WAS FRUITFUL
SINCE THE COUNTRIES
AGREED ON THE NEED
TO SOLVE THE KEY
PROBLEMS OF THE
GLOBAL ECONOMY**

**САММИТ G-20
В ОСАКЕ БЫЛ
ПЛОДОТВОРНЫМ,
ПОСКОЛЬКУ СТРАНЫ
ДОГОВОРИЛИСЬ О
НЕОБХОДИМОСТИ
РЕШЕНИЯ
КЛЮЧЕВЫХ
ПРОБЛЕМ МИРОВОЙ
ЭКОНОМИКИ**

Белый дом и Кремль обеспокоены развитием ситуации в Афганистане, Сирии и Венесуэле. Собственно, все эти темы обсуждались в Осаке.

В то же время отсутствие резкой реакции в Вашингтоне после встречи Трампа и Путина является своего рода сигналом о том, что стороны приняли определенную схему взаимодействия. Сегодня отношения между двумя странами строятся вокруг безопасности и через представителей силового блока. К примеру, это переговоры между начальником Генерального штаба Российской Федерации с председателем Комитета начальников штабов США [ТАСС, 2019b], встреча между секретарем Совета безопасности России Николаем Патрушевым и советником президента США по национальной безопасности Джоном Болтоном с участием израильской стороны [МИД Израиля, 2019], а также визит руководителей ФСБ, ГРУ и СВР в Вашингтон [Интерфакс, 2019].

В целом саммит «большой двадцатки» в Осаке был плодотворным, поскольку страны определили ключевые проблемы мировой экономики и договорились о необходимости их решения, а в итоговый документ был впервые включен вопрос разработки и внедрения технологий искусственного интеллекта. Однако конфронтация между ведущими державами сохраняется, и для Центральной Азии главный вызов заключается в подготовке к затяжной торговой войне между Китаем и США, что означает усиление конкуренции за инвестиции. Позитивная новость состоит в том, что США и Россия, по-видимому, нашли определенную форму взаимодействия, которая может положительно повлиять на безопасность центральной Евразии.

ed trade war between China and the United States, which means increased competition for investment. The positive news is that the United States and Russia have seemingly found a certain form of interaction, which can positively affect the security of central Eurasia.

References:

1. Aljazeera (2019). G20 summit 2019: Trump: Won't be raising tariffs for time being. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/g20-summit-2019-latest-updates-190624071602768.html>. Accessed on 10.07.2019.
2. Interfax (2019). The media learned about the visit of the chiefs of the GRU and the FSB to Washington. Retrieved from <https://www.interfax.ru/world/598040>. Accessed on 08.07.2019.
3. MFA of Israel (2019). A tripartite meeting of national security advisers of Russia, the USA and Israel in Jerusalem. Retrieved from <https://mfa.gov.il/MFARUS/PressRoom/2019/Pages/PM-Netanyahu-leads-trilateral-summit-of-US-Russian-and-Israeli-national-security-advisers.aspx>. Accessed on 08.07.2019.
4. TASS (2019a). G20 leaders made a general statement following the summit. Retrieved from <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6610086>. Accessed on 09.07.2019.
5. TASS (2019b). Russian Defense Ministry confirms meeting of Russian, US chiefs of general staff in Vienna. Retrieved from <https://tass.com/defense/1047274>. Accessed on 09.07.2019.

Источники:

1. Aljazeera (2019). Саммит G-20 2019 года: Трамп: тарифы пока повышаться не будут. Доступен по адресу: <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/g20-summit-2019-latest-updates-190624071602768.html>. Дата обращения: 10.07.2019.
2. Интерфакс (2019). СМИ узнали о визите руководителей ГРУ и ФСБ в Вашингтон. Доступен по адресу: <https://www.interfax.ru/world/598040>. Дата обращения: 08.07.2019.
3. МИД Израиля (2019). Трехсторонняя встреча советников по национальной безопасности России, США и Израиля в Иерусалиме. Доступен по адресу: <https://mfa.gov.il/MFARUS/PressRoom/2019/Pages/PM-Netanyahu-leads-trilateral-summit-of-US-Russian-and-Israeli-national-security-advisers.aspx>. Дата обращения: 08.07.2019.
4. ТАСС (2019а). Лидеры G20 выступили с общим заявлением по итогам саммита. Доступен по адресу: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6610086>. Дата обращения: 09.07.2019.
5. ТАСС (2019b). Минобороны России подтвердило встречу начальников генеральных штабов России и США в Вене. Доступен по адресу: <https://tass.com/defense/1047274>. Дата обращения: 09.07.2019.

ON SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF MODERNIZATION OF POST-SOVIET EURASIA

TALGAT MAMYRAIYMOV
INDEPENDENT POLITICAL
ANALYST
НЕЗАВИСИМЫЙ
ПОЛИТОЛОГ

О СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ АСПЕКТАХ МОДЕРНИЗАЦИИ ПОСТСОВЕТСКОЙ ЕВРАЗИИ

There is a prevailing concept in the world practice that the introduction of democratic political organizations, a market economy and the rule of law alone is sufficient for a successful modernization of any state. At the same time, the works of D. North, K. Velzel, R. Inglehart and other researchers point to a great, if not key, significance of socio-cultural factors in the process of modernization. In our opinion, socio-cultural aspects are crucial in the modernization of post-Soviet Eurasia, which we will briefly try to demonstrate in the following article.

First, we focus on what region we call post-Soviet Eurasia. Following other researchers, we will consider the territory located "between part of Eastern Europe and Northern Asia" as post-Soviet Eurasia [1]. In a narrow sense, Eurasia means "the space of Russia and its neighbors". As M. Laruelle writes, "this term supplanted the word "post-Soviet" in many academic and international organizations of North America, Europe and Asia in those cases when it is necessary to designate the post-Soviet space without connotations of the Soviet legacy" [2, p. 1]. However, we believe that the

POST-SOVIET EURASIA, IN ITS NORMS AND VALUES, DIFFERS FROM THE DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD, PRIMARILY FROM THE WEST

ПОСТСОВЕТСКАЯ ЕВРАЗИЯ ПО СВОИМ НОРМАМ И ЦЕННОСТЯМ ОТЛИЧАЕТСЯ ОТ РАЗВИТЫХ СТРАН МИРА, В ПЕРВУЮ ОЧЕРЕДЬ ОТ ЗАПАДА

В мировой практике превалирует представление о том, что одно лишь внедрение демократических политических организаций, рыночной экономики, верховенства закона достаточно для успешной модернизации любого государства. Вместе с тем разработки Д. Норта, К. Вельцеля, Р. Инглхарта и других ученых указывают на большую, если не ключевую, значимость социокультурных факторов в процессе модернизации. На наш взгляд, социокультурные аспекты являются решающими в деле модернизации постсоветской Евразии, что мы далее вкратце постараемся показать.

Предварительно немного акцентируем внимание на том, какой регион мы называем постсоветской Евразией. В качестве постсоветской Евразии мы, вслед за другими исследователями, будем рассматривать территорию, расположенную «между частью Восточной Европы и Северной Азии» [1]. В узком смысле под Евразией понимают «пространство России и ее соседей». Как пишет М. Ларюэль, «этот термин вытеснил слово «постсоветские» во многих академических и международных организациях Северной

dominates “in most countries of Europe, North America, as well as in Australia and New Zealand” [4, p. 22]. The X-matrix (Kirdina calls it “eastern”) is characterized by “1) institutions of a non-market economy, 2) a unitary-centralized political system and 3) the dominance of communitarian (communal) values” [5, p. 108]. Providing examples of studies of non-market economies, Kirdina points to “redistribution economies” of K. Polanyi, “centrally-controlled economies” of V. Oyken, “distributing economies” of O. Bessonova [ibid]. It is notable that the term “redistribution” of Polanyi denoted economic relations, “in which the movement of values and rights to use them is mediated by the center”. In contrast, in the market model, according to him, “there are two participants who focus on making profit as a result of a transaction” [3, p. 98].

Instead of the pair of the X and Y institutional matrices, O. Bessonova uses the terms distributing and market matrices [6]. According to Bessonova, the essence of distribution consists in the centuries-old practice of distributing various resources on behalf of a ruler, or “gosudar” in Russian which directly means “a master making gifts”. Distribution in the form of land, food and money was called “salary”, “donation”, “allotment” [7, p. 7]. Given that, distributions were issued in such a way: “salary – according to a rank, donation – according to the patrimony and the length of service, supplement to both salary and donation – according to the quantity and quality of service” [7, p. 8]. Distribution by rank also existed in the USSR – “it is well known that every Soviet citizen received in accordance with his official position” (duty and service to the state) [7, p. 8]. In response to distributions, there were tributes, chief-rents, quitrents, as well as feedstuff [7, p. 9]. Bessonova calls this principle “po-dati” – “according to what is given” and adds: “The

THERE IS THE CONCEPT OF “PATH DEPENDENCE”, ACCORDING TO WHICH THE DEVELOPMENT OF ANY COUNTRY DEPENDS ON THE NATURE OF ITS PREVIOUS HISTORICAL PATH

СУЩЕСТВУЕТ ПОНЯТИЕ «ЭФФЕКТ КОЛЕИ», СОГЛАСНО КОТОРОМУ РАЗВИТИЕ ЛЮБОЙ СТРАНЫ ЗАВИСИТ ОТ ХАРАКТЕРА ЕЕ ПРЕДЫДУЩЕГО ИСТОРИЧЕСКОГО ПУТИ

она уточняет, институциональные матрицы – «это юридические и житейские нормы, правила и санкции, процедуры согласований, законы, традиции и обычаи, организации и законодательные акты и т.д.» [там же].

Кирдина выделяет два вида матриц – X и Y. Она считает, что X-матрица определяет природу общества в России, большей части Азии и Латинской Америки, а матрица Y доминирует «в большинстве стран Европы, Северной Америке, а также в Австралии и Новой Зеландии» [4, с. 22]. X-матрице (Кирдина ее обозначает «восточной») присущи «1) институты нерыночной экономики, 2) унитарно-централизованное политическое устройство и 3) доминирование коммунитарных (общинных) ценностей» [5, с. 108]. В качестве примеров исследований нерыночных экономик Кирдина указывает на «редистрибутивные экономики» К. Поланьи, «централизованно-управляемые экономики» В. Ойкена, «раздаточные экономики» О. Бессоновой [там же]. Отметим, что термином «редистрибуция» Поланьи обозначал экономические отношения, «в которых движение ценностей и прав по их использованию опосредуется центром». В рыночной же модели, согласно ему, «действуют два участника, ориентированных на получение прибыли в результате транзакции» [3, с. 98].

О. Бессонова вместо пары X и Y институциональных матриц использует термины раздаточная и рыночная матрицы [6]. Согласно Бессоновой, сущность раздатка заключается в многовековой практике раздач разных ресурсов от государя, «что напрямую означало «господин дарствующий»». Раздаток «в форме земли, продуктов и денег» назывался ««жалование», «дача», «надел»» [7, с. 7]. При этом раздачи выдавались таким образом: «оклад – по чину, дача – по

planned Soviet economy of the 20th century also strictly monitored that products produced and then handed over to the state were proportional to those resources (fixed and current assets) possessed by a primary economic organization. In other words, in a planned economy, the principle of handing in "tributes" was also observed [7, p. 10].

Thus, in a distributing economy, a ruling center distributes resources to estates and elite groups depending on their place and role in the functioning of the state and loyalty to it. In response to "distributions", the latter provide "givebacks" in the form of financing various funds, projects, as well as national festivals initiated by the state, etc. Patronage of some sports association or other "social assignments" can be cited as an example. Recent frequent statements that the state has supposedly allowed businessmen (in particular, large ones) to make money and get rich, and now they must "share" are very indicative in this context. It is also interesting that under a distributing economy bribes to persons serving the state are regarded not as a manifestation of corruption, but as returning the favor (also a kind of a "giveback") for received government resources, social assistance, etc. [8].

вотчине и служебному возрасту, придача и к окладу, и к даче – по количеству и качеству службы» [7, с. 8]. Раздача по чину существовала и в СССР – «общеизвестно, что каждый советский гражданин получал в соответствии со своим должностным положением» (долг и служение государству) [7, с. 8]. В ответ на раздачу действовали дани, подати, оброки, а также в виде «кормов» [7, с. 9]. Этот принцип Бессонова называет «по-дати» – «по тому, что дано» и добавляет: «Плановая советская экономика XX века также неукоснительно следила за тем, чтобы произведенная, а затем сданная государству продукция была пропорциональна тем ресурсам (основным и оборотным фондам), которыми располагала первичная экономическая организация. Другими словами, в плановой экономике также соблюдался принцип сдач «пода-ти»» [7, с. 10].

Итак, в раздаточной экономике правящий центр раздает ресурсы сословиям и элитным группировкам в зависимости от их места и роли в функционировании государства и лояльности к нему. Те же в ответ на «раздачи» делают «сдачи» в виде финансирования различных фондов, про-

In fact, Eurasianism emphasizes the authenticity of post-Soviet Eurasia, "the core of which is Russia. This civilization is not purely Asian, as, for example, China, but it is not identical to Europe" [9, p. 29]. Post-Soviet Eurasia differs from the West primarily in its social and political institutions. It should be clarified that by institutions we mean not just organizations (parliament, parties, government, business enterprises), but rather their informal structure based on customs, norms and values. D. North calls such institutions informal [10, p. 18-20]. A. Zaostrovsev, following a number of researchers, identifies culture with informal institutions, by which he understands values, norms and beliefs [11, p. 4]. North regarded culture as "an intergenerational transfer of norms, values, and ideas". That is, according to him, "culture is interpreted not only as a statics of informal institutions, but also as a continuation of their existence in time". And so, "sustainability (longevity) of the cultural heritage gives rise to "path dependence", which North presents as "the way in which institutions and beliefs formed in the past influence current decisions" [11, p. 5].

In modern science, there is the concept of "path dependence", according to which the development of any country depends on the nature of its previous historical path, that is, the effect of its informal norms – values, traditions and customs [12]. Moreover, a distinction is made between three types of such a relationship – path dependence, path determinacy and path indeterminacy, or path independence. In this case, path dependence is "a deep connection, a strong dependence of new institutions on old ones" [10, p. 18]. Since the late 1980s, the Levada Center has been conducting research on the nature of a "homo sovieticus". According to the results of more than two decades of this research project, it turned out that the Soviet type of a person is still reproduced in Russia [13]. We believe that Soviet people are still reproduced in almost all post-Soviet Eurasia, since, in fact, Soviet social and political values, norms and institutions continue to have effect in these countries. In this regard, the words of Russian oligarch O. Deripaska, who once said that if the state asked him to hand over his main company RUSAL, he would do it, speak for themselves. "If the state says that we must give it away, we will give it away. I do not sep-

ектов, а также национальных празднеств, инициированных государством и т.д. В качестве примера можно привести шефство над какой-нибудь спортивной ассоциацией или другие «общественные нагрузки». Весьма показательны в этом смысле участвовавшие в последнее время заявления о том, что государство, мол, позволило бизнесменам (в частности, крупным) заработать, разбогатеть, и теперь те должны «делиться». Интересно и то, что в рамках раздаточной экономики взятки лицам, состоящим на службе у государства, расцениваются не как проявление коррупции, а как ответная любезность (тоже своеобразная «сдача») за полученные государственные ресурсы, социальную помощь и т.д. [8].

Собственно, в евразийстве подчеркивается самобытность постсоветской Евразии, «ядром которой является Россия. Эта цивилизация не является чисто азиатской, как, например, Китай, но и не тождественна Европе» [9, с. 29]. Постсоветская Евразия отличается от Запада в первую очередь своими социальными и политическими институтами. Следует уточнить, что под институтами мы понимаем не просто организации (парламент, партии, правительство, бизнес-предприятия), а больше их неформальную структуру, основанную на обычаях, нормах и ценностях. Д. Норт называет такие институты неформальными [10, с. 18-20]. А. Заостровцев, вслед за рядом исследователей, отождествляет культуру с неформальными институтами, под которыми понимает ценности, нормы и убеждения [11, с. 4]. Норт рассматривал культуру как «межпоколенческий перенос норм, ценностей и идей». То есть, у него «культура трактуется не просто как статика неформальных институтов, но и как продолжение их существования во времени». И вот «устойчивость (долгожителство) культурного наследия порождает «эффект колеи», который Норт представляет как «способ, при помощи которого институты и убеждения, сформированные в прошлом, влияют на нынешние решения» [11, с. 5].

В современной науке есть понятие «эффект колеи» (path dependence), согласно которому развитие любой страны зависит от характера ее предыдущего исторического пути, то есть влияния ее неформальных

arate myself from the state. I have no other interests," he said [14].

A. Zaostrovtssev claims that the Golden Horde institutions played a hysteresis effect in Russian history – they produced a strong perturbation that changed the old Russian institutions and models of power and set the "trajectory of movement for centuries to come" [11, p. 6]. Such Russian researchers as A. Akhiezer, I. Klyamkin and I. Yakovenko "often seek the origins of the social order of Muscovy in the Golden Horde" describing "the emergence of Moscow power as "the evolution under the Mongolian irradiation" [11, p. 13]. Therefore, it is no coincidence that every boyar in Muscovy served wholeheartedly, that is, without contract, and belonged to "the tsar, who disposed of him, in effect, as a thing," not to mention ordinary people [11, p. 15]. Well-known Russian scientist S. Kordonsky showed that Russian society has long been based on the estate structure. By the way, Zaostrovtssev correlates his research with Kordonsky's studies of the estate structure of Russian society. Kordonsky believes that the hierarchy of estates in Russia is built according to the degree of service to the state, loyalty and usefulness to a center of management and resource distribution [15].

One of the vivid confirmations of the influence of path dependence on the countries of post-Soviet Eurasia is the nature of activities of their state institutions. It would seem that democratic political institutions (parliament, parties) have been introduced in these countries.

норм – ценностей, традиций и обычаев [12]. Причем различают три вида такой связи – path dependence, path determinacy и path indeterminacy, или path independence. В данном случае path dependence – это «глубокая связь, сильная зависимость новых институтов от старых» [10, с. 18]. Левада-Центр с конца 1980-х годов проводит исследования природы «советского» человека. По итогам более двух десятилетий этого исследовательского проекта выяснилось, что советский тип человека в России до сих пор воспроизводится [13]. Мы полагаем, что практически во всей постсоветской Евразии до сих пор воспроизводится советский человек, поскольку в этих странах продолжают действовать, по сути, советские социальные и политические ценности, нормы и институты. В этом плане показательны слова российского олигарха О. Дерипаски, который как-то сказал, что, если государство попросит его отдать основную его компанию «РУСАЛ», то он это сделает. «Если государство скажет, что мы должны его отдать, мы его отдадим. Я не отделяю себя от государства. У меня нет других интересов», – заявил он [14].

А. Заостровцев утверждает, что в русской истории золотоордынские институты сыграли эффект гистерезиса – произвели сильное возмущение, изменившее древнероссийские институты и модели власти и задали «траекторию движения на века вперед» [11, с. 6]. Такие российские иссле-

SOVIET SOCIAL AND POLITICAL VALUES, NORMS AND INSTITUTIONS CONTINUE TO HAVE EFFECT IN ALMOST ALL POST-SOVIET EURASIA

ПРАКТИЧЕСКИ ВО ВСЕЙ ПОСТСОВЕТСКОЙ ЕВРАЗИИ ПРОДОЛЖАЮТ ДЕЙСТВОВАТЬ СОВЕТСКИЕ СОЦИАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ, НОРМЫ И ИНСТИТУТЫ

But they have never started to work as in the developed Western democracies. Zaostrovsev believes that if formal political institutions do not contain informal institutions in the form of democratic values, "then the institutions of democracy sooner or later turn into an empty shell" [11, p. 30-31]. Zaostrovsev writes: "Path dependence" often overturns efforts of reformers. When talking about reasons for successes and failures of reforms and, if we take it more broadly, of the modernization process as a whole, the fact that serious institutional changes at the level of formal institutions run up against the resistance of informal institutions is not sometimes taken into account" [11, p. 6].

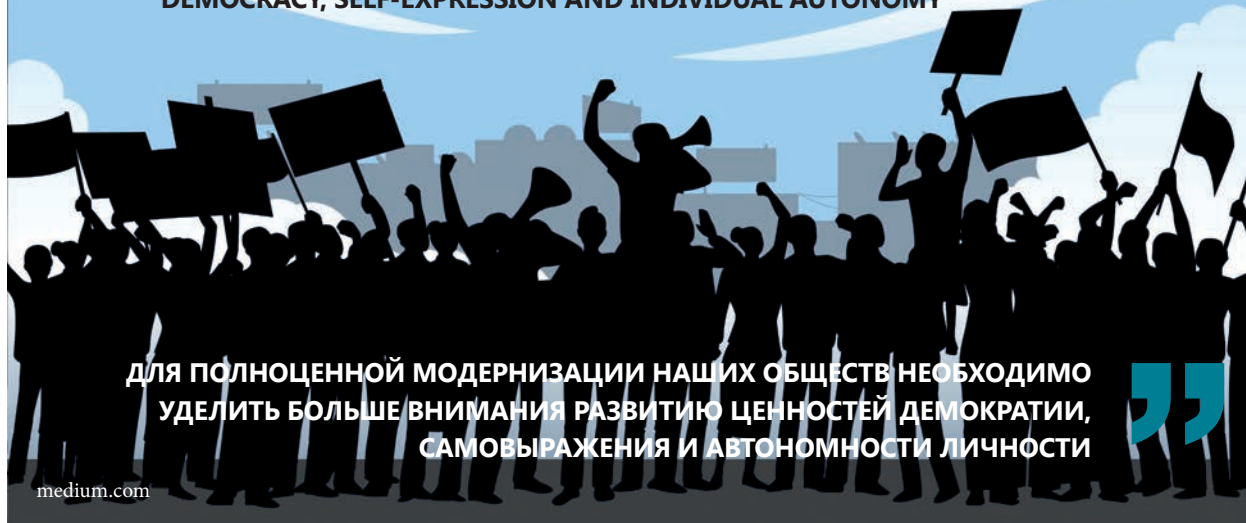
Thus, the modernization of post-Soviet Eurasia cannot be carried out independently of the development of its traditional value-normative world. Modernization is often presented as "the process of transforming traditional societies into modern ones, where the values of a market economy, rationalism, and democracy prevail" [16, p. 36]. Cultural anthropologist E. Orlova believes that at present modernization is characterized by a transition "from industrialism to post-industrialism in the economic sphere, as a movement from authoritarian to democratic regimes in the political sphere, and as a transition from common to statutory law in the legal sphere" [17, p. 362]. The En-

дователи как А. Ахиезер, И. Клямкин и И. Яковенко «исток социальных порядков Московии нередко ищут в Золотой Орде», описывая «становление московской власти как «эволюцию под монгольским облучением» [11, с. 13]. Поэтому неслучайно в Московии каждый боярин беззаветно, то есть, бездоговорно служил, принадлежал «царю, который распоряжался им, в сущности, как вещью», уже не говоря о простых людях [11, с. 15]. Известный российский ученый С. Кордонский показал, что российское общество издавна базируется на сословной структуре. Кстати, свои исследования Заостровцев соотносит с исследованиями Кордонского сословной структуры российского общества. Кордонский полагает, что иерархия сословий в России выстраивается по степени служения государству, лояльности и нужности его центру управления и распределения ресурсов [15].

Одним из ярких подтверждений влияния «эффекта колеи» на страны постсоветской Евразии выступает характер деятельности их государственных институтов. Казалось бы, в этих странах внедрили демократические политические институты (парламент, партии). Но они так и не заработали, как в развитых западных демократиях. Заостровцев полагает, что если формальные политические институты не содержат в себе

**IN ORDER TO FULLY MODERNIZE OUR SOCIETIES, IT IS NECESSARY
TO PAY MORE ATTENTION TO THE DEVELOPMENT OF THE VALUES OF
DEMOCRACY, SELF-EXPRESSION AND INDIVIDUAL AUTONOMY**

**ДЛЯ ПОЛНОЦЕННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ НАШИХ ОБЩЕСТВ НЕОБХОДИМО
УДЕЛИТЬ БОЛЬШЕ ВНИМАНИЯ РАЗВИТИЮ ЦЕННОСТЕЙ ДЕМОКРАТИИ,
САМОВЫРАЖЕНИЯ И АВТОНОМНОСТИ ЛИЧНОСТИ**

cyclopedia Britannica states that modernization, according to sociology, is a movement from a traditional, rural and agrarian society to a secular, urban and industrial society. It is reported that modern society is an industrial society that is characterized by competition in all areas, the development of human capital, civil society, media and urbanization, and an increase in living standards [18].

In this regard, we note that a full-fledged industrial society has not formed in the territory of most of post-Soviet Eurasia. As Kordonsky showed, in Russia (meaning post-Soviet Eurasia), there are simply settlements, not full-fledged cities, and there is no civil society, as well as citizens [19]. Moreover, there is no society, in its classical sense, in our countries. It is known that sociology emerged on the basis of the separation of the concepts of "society" and "state". It has always regarded society as a reality non-identical to the state that gives rise to this very state and underlies it. In our reality, on the contrary, the state is the basis of society, which directs it and controls its structure. And such a political system has existed in post-Soviet Eurasia for several centuries already, and its current appearance has developed in Soviet times. On top of all, the processes of archaization has been developing in post-Soviet Eurasia since the beginning of the 1990s with the revival of the dominant status of values and norms of the early traditional society. As a rule, in such a system, not laws, but traditions and laws of the underworld authorize and direct activities of people to a greater extent [8].

R. Inglehart and K. Weltzel assume that "Progress cannot be considered inevitable. Changes in values associated with different stages of modernization are reversible" [20, p. 40]. On the one hand, cultural heritage can accelerate development (modernization), and, on the other hand, can slow it down [11, p. 5]. As Inglehart showed, the transformation of a value system can "transform (and transforms) entire societies". At the same time, Inglehart's evolutionary theory of modernization states that "such changes depend on the level of existential (economic and physical) security, which is really confirmed by the results of the analysis", when "there is a transition from materialistic to post-materialistic values, from survival values to values of self-expression, from traditional to secular-rational values" [21, p. 82].

неформальные институты в виде демократических ценностей, «то учреждения демократии рано или поздно превращаются в пустую оболочку» [11, с. 30-31]. Заостровцев пишет: ««Эффект колеи» зачастую опрокидывает усилия реформаторов. Рассуждая о причинах успехов и неудач реформ, а если взять шире, то и процесса модернизации в целом, порой не учитывают того, что серьезные институциональные изменения на уровне формальных институтов наталкиваются на сопротивление институтов неформальных» [11, с. 6].

Таким образом, модернизация постсоветской Евразии не может идти в отрыве от развития ее традиционного ценностно-нормативного мира. Модернизация часто представляется как «процесс преобразования традиционных обществ в современные, где господствуют ценности рыночной экономики, рационализма, демократии» [16, с. 36]. Культурный антрополог Э. Орлова полагает, что в современности модернизация характеризуется переходом «от индустриализма к постиндустриализму в экономической сфере, в политической – как движение от авторитарных к демократическим режимам, в правовой – как переход от обычного к юридическому праву» [17, с. 362]. В Британской энциклопедии указывается, что модернизация, согласно социологии, это движение от традиционного, сельского, аграрного общества к секулярному, урбанистическому и индустриальному обществу. Сообщается, что общество модерна – это индустриальное общество, которому присущи конкуренция во всех сферах, развитие человеческого капитала, гражданского общества, средств массовой информации, урбанизации и рост уровня жизни [18].

В этой связи отметим, что на территории большей части постсоветской Евразии так и не сформировалось полноценное индустриальное общество. Как показал Кордонский, в России (читай – постсоветская Евразия) нет полноценных городов, а есть просто слободы, нет и гражданского общества, как и граждан [19]. Более того, в наших странах нет общества, в классическом его смысле. Как известно, социология возникла на основе разделения понятий «общество» и «государство». Она всегда рассматривала общество как нетождественную государ-

It is known that the level of existential security in post-Soviet Eurasia, in comparison with the West, is not satisfactory. However, this is largely due to the low value of a human person, his or her rights and freedoms, with interests of the state and society being higher than interests of an individual. On the basis of numerous data, Welzel concludes that the inhabitants of all countries strive for self-expression and freedom from state dictatorship, calling it emancipative values [22]. In this regard, post-Soviet Eurasia, too, cannot stand far from these highways of the development of humankind. True, in order to fully modernize our societies, it is necessary to pay more attention to socio-cultural aspects – the development of the values of democracy, self-expression and individual autonomy.

References:

1. Ibrashev Zh., Uteuova K. (2014). Eurasia integrates. World events emphasize the importance of creating a new union. Retrieved from <https://mk-kz.kz/articles/2014/09/03/evraziya-integriruetsya.html>.
2. Laruelle M. (2015). Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union: Terminological Gaps and Overlaps. PONARS Eurasia Policy Memo No. 366. Retrieved from http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm366_Laruelle_July2015.pdf.
3. Kirdina S.G. (2004). Institutional structure of modern Russia: evolutionary modernization. *Issues of Economics*, No. 10, pp. 89-98.
4. Zaostrovtshev A.P. (2015). Conceptual alternatives to the theory of modernization: Russian concepts. In Andrei Zaostrovtshev: Preprint M-46/15, Publishing house of the European University in St. Petersburg.
5. Kirdina S.G. (2001). Theory of institutional matrices: in search of a new paradigm. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, Vol. 1, pp. 101-115.
6. Bessonova O.E. (2015). Market and distribution in the Russian matrix: from confrontation to integration. *Political Encyclopedia*.
7. Bessonova O.E. (2006). Russian distributing economy: evolution through transformation. *Russian Political Encyclopedia*.
8. Isabayeva S. (2017). Talgat Mamyraimov: "There is no society in its classical understanding in Kazakhstan. Retrieved from <https://camonitor.kz/30219-talgat-mamyrayimov-v-kazahstane-net-obschestva-v-ego-klassicheskom-ponimani.html>.
9. Kalish Ya. V. (2018). Eurasian integration: ideological foundations, political experience, challenges and prospects. The dissertation for the degree of a candidate of political sciences.
10. Douglas N. (1997). Institutions, institutional changes and the functioning of an economy. *Fund of the Economic Book "Beginnings"*.
11. Zaostrovtshev A.P. (2017). Russia and the Baltic countries: the divergence of civilizations. In Andrei Zaostrovtshev: Preprint M-61/17, Publishing house of the European University in St. Petersburg.
12. Isabayeva S. (2018). Why are non-values valued in Kazakhstan? Retrieved from <https://camonitor.kz/30219-talgat-mamyrayimov-v-kazahstane-net-obschestva-v-ego-klassicheskom-ponimani.html>.

ству реальность, которая порождает это самое государство и лежит в его основе. В нашей же действительности, напротив, государство является основой общества, направляет его и контролирует его структуру. И такая политическая система существует в постсоветской Евразии на протяжении уже нескольких веков, а ее нынешний облик сложился в советское время. Вдобавок ко всему в постсоветской Евразии с начала 1990-х годов стали развиваться процессы архаизации с возрождением доминирующего статуса ценностей и норм раннего традиционного общества. Как правило, в такой системе больше не законы, а традиции и криминальные «понятия» санкционируют и направляют деятельность людей [8].

Р. Инглхарт и К. Вельцель считают: «Прогресс нельзя считать неизбежным. Изменения ценностей, связанные с разными этапами модернизации, носят обратимый характер» [20, с. 40]. С одной стороны, культурное наследие может ускорять развитие (модернизацию), а с другой стороны – тормозить [11, с. 5]. Как показал Инглхарт, трансформация системы ценностей может «преобразовывать (и преобразовывает) целые общества». Вместе с тем эволюционная теория модернизации Инглхарта гласит, что «такие изменения находятся в зависимости от уровня экзистенциальной (экономической и физической) безопасности, что действительно подтверждается результатами анализа», когда происходит «переход от материалистических ценностей к постматериалистическим, от ценностей выживания к ценностям самовыражения, от традиционных ценностей к секулярно-рациональным» [21, с. 82].

Как известно, с уровнем экзистенциальной безопасности в постсоветской Евразии, в сравнении с Западом, не все в порядке. Впрочем, это во многом обусловлено низкой ценностью человеческой личности, ее прав и свобод, когда интересы государства, общества стоят выше интересов отдельного человека. На основе многочисленных данных Вельцель приходит к выводу, что жители всех стран стремятся к самовыражению и свободе от государственного диктата, называя это эмансипативными ценностями [22]. В этом плане и постсоветская

- kz/32276-pochemu-v-kazahstane-cenyat-to-chto-ne-yavlyaetsya-cennostyu.html.
13. The EHU Times (2017). Lev Gudkov on the survivability of a homo sovieticus. Retrieved from <https://ehutimes.com/2017/06/24/.../comment-page-1/>; PolitRussia.com (2016). The Russians maintain the Soviet mentality. Retrieved from <http://politrussia.com/society/pochemu-vosproizvoditsya-homo-338/>.
 14. Ura.ru (2007). Deripaska admitted that he was ready to sell Russian Aluminum. What does the oligarch secures himself from. Retrieved from <https://ura.news/news/24152>.
 15. Kordonsky S.G. (2008). The estate structure of post-Soviet Russia. Institute of the Public Opinion Foundation; Kordonsky S.G. (2007). Resource state: a collection of articles. REGNUM.
 16. Abramov A.V. (2012). The formation of the theory of modernization and alternative concepts of social development. Electronic Journal "The Bulletin of the Moscow State Regional University".
 17. Gavrov S.N. (2009). Sociocultural processes of modernization. Issues of Social Theory. Scientific almanac, Vol. III, Issue 1 (3), pp. 359-368.
 18. Kumar K. Modernization. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/modernization/Postmodern-and-postindustrial-society>.
 19. Kordonsky S. (2000). "In reality" and "in fact". Retrieved from http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_5_6/2000_5-6_07.htm.
 20. Inglehart R., Welzel K. (2011). Modernization, cultural change and democracy: the sequence of human development. New Publishing House.
 21. Govorova A. (2018). Book review: Inglehart R. Cultural evolution: how human motivations change and how this changes the world. Interaction. Interview. Interpretation, Vol. 10, No. 16, pp. 81-84.
 22. Welzel K. (2017). Birth of freedom. Fragments of future books. Monitoring of Public Opinion, No. 1 (137), pp. 267-298.
-
- Евразия не может стоять вдали от этих магистралей развития человечества. Правда, для полноценной модернизации наших обществ необходимо уделить больше внимания социокультурным аспектам – развитию ценностей демократии, самовыражения и автономности личности.
- Источники:
1. Ибрашев Ж., Утеуова К. Евразия интегрируется. Мировые события подчеркивают важность создания нового союза. Доступен по адресу: <https://mk-kz.kz/articles/2014/09/03/evraziya-integriruetsya.html>.
 2. Laruelle M. Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union: Terminological Gaps and Overlaps // PONARS Eurasia Policy Memo. – July 2015. – No. 366. Доступен по адресу: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Peppm366_Laruelle_July2015.pdf.
 3. Кирдина С.Г. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация // Вопросы экономики. – 2004. – №10. – С. 89-98.
 4. Заостровцев А.П. Концептуальные альтернативы теории модернизации: российские концепции / Андрей Заостровцев: Препринт М-46/15. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2015. – 36 с.
 5. Кирдина С.Г. Теория институциональных матриц: в поисках новой парадигмы // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2001. – Том 1. – С. 101-115.
 6. Бессонова О.Э. Рынок и раздаток в российской матрице: от конфронтации к интеграции. – М.: Политическая энциклопедия, 2015. – 151 с.
 7. Бессонова О.Э. Раздаточная экономика России: Эволюция через трансформации. – М.: «Российская политическая энциклопедия», 2006. – 144 с.
 8. Исабаева С. Талгат Мамырайымов: «В Казахстане нет общества в его классическом понимании». Доступен по адресу: <https://camonitor.kz/30219-talgat-mamyrayymov-v-kazahstane-net-obschestva-v-ego-klassicheskom-ponimani.html>.
 9. Калиш Я.В. Евразийская интеграция: идейные основания, политический опыт, вызовы и перспективы. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. – 2018. – 208 с.
 10. Дуглас Н. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Фонд экономической книги "Начала", 1997. – 180 с.
 11. Заостровцев А.П. Россия и страны Балтии: расхождение цивилизаций / Андрей Заостровцев: Препринт М-61/17. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2017. – 40 с.
 12. Исабаева С. Почему в Казахстане ценят то, что не является ценностью? Доступен по адресу: <https://camonitor.kz/32276-pochemu-v-kazahstane-cenyat-to-chto-ne-yavlyaetsya-cennostyu.html>.
 13. Лев Гудков о живучести советского человека. Доступен по адресу: <https://ehutimes.com/2017/06/24/.../comment-page-1/>; Россияне сохраняют советский менталитет. Доступен по адресу: <http://politrussia.com/society/pochemu-vosproizvoditsya-homo-338/>.
 14. Дерипаска признался, что готов продать «Российский алюминий». От чего боится олигарх. Доступен по адресу: <https://ura.news/news/24152>.
 15. Кордонский С.Г. Сословная структура постсоветской России. – Институт Фонда «Общественное мнение», 2008. – 216 с.; Кордонский С.Г. Ресурсное государство: сборник статей. – М.: REGNUM, 2007. – 108 с.
 16. Абрамов А.В. Становление теории модернизации и альтернативные концепции общественного развития // Электронный журнал «Вестник Московского государственного областного университета». – 2012. – №3. – С. 35-51.
 17. Гавров С.Н. Социокультурные процессы модернизации // Вопросы социальной теории. Научный альманах. – 2009. – Том III. Вып. 1 (3). – С. 359-368.
 18. Kumar K. Modernization. Доступен по адресу: <https://www.britannica.com/topic/modernization/Postmodern-and-postindustrial-society>.
 19. Кордонский С. "В реальности" и "на самом деле". Доступен по адресу: http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_5_6/2000_5-6_07.htm.
 20. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
 21. Говорова А. Рецензия на книгу: Инглхарт Р. Культурная эволюция: как изменяются человеческие мотивации и как это меняет мир // Интеракция. Интервью. Интерпретация. – 2018. – Том 10, № 16. – С. 81-84.
 22. Вельцель К. Рождение свободы. Фрагменты будущих книг // Мониторинг общественного мнения. – Январь-февраль 2017. – №1 (137). – С. 267-298.

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN ÇİN ZİYARETİ: TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ
ҚЫЗМЕТКЕР

ТҮРКИЯ ПРЕЗИДЕНТІ ЕРДО- ҒАННЫҢ ҚЫТАЙҒА САПАРЫ: ТҮРКИЯ-ҚЫТАЙ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ

2 Temmuz 2019 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Çin Devlet Başkanı Şi Jinping'in daveti üzerine Çin'e resmi ziyarette bulundu. Erdoğan'ın Çin ziyaretine Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank, Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan, Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Mehmet Cahit Turhan, Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı Hakan Fidan, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ve Türkiye'nin Pekin Büyükelçisi Abdülkadir Emin Önen eşlik etti. Resmi karşılama töreninin ardından ikili ve heyetler arası görüşmeler gerçekleştirilerek Türkiye-Çin ikili ilişkilerine dair çeşitli konular yanı sıra, önemli küresel ve bölgesel konular ele alındı. Türkiye'nin Orta Koridor projesi ve Çin'in Kuşak ve Yol girişiminin uyumlaştırılmasını hızlandırma konusunda görüş birliğine varıldı. Ayrıca iki ülke arasında özellikle ticaret, yatırım, enerji, altyapı, ulaşım, teknoloji, bilim, turizm ve kültür alanlarındaki işbirliğini güçlendirme hususunda mutabık kaldıkları belirtildi (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2019).

Son yıllarda Türkiye-Çin ilişkilerinde karşılıklı

2019 жылы 2 шілдеде Түркия Президенті Режеп Тайып Ердоған, Қытай төрағасы Си Цзиньпиннің шақыруымен Қытайға ресми сапармен барды. Ердоғанның Қытайға сапарында Түркия Сыртқы істер министрі Мевлүт Чавушоглу, Ұлттық қорғаныс министрі Хулуси Акар, Энергетика және табиғи ресурстар министрі Фатих Дөнмез, Қазына және қаржы министрі Берат Албайрак, Индустрия және технологиялар министрі Мұстафа Варанк, Сауда министрі Рухсар Пекжан, Көлік және инфрақұрылым министрі Мехмет Жихит Тұран, Қорғаныс өнеркәсібі төрағасы Исмаил Демир, Ұлттық барлау комитетінің төрағасы Хакан Фидан, Президент әкімшілігінің баспасөз хатшысы Ибраһим Калын, Президент әкімшілігінің байланыс бөлімінің меңгерушісі Фахреттин Алтун және Түркияның Пекиндегі Бас елшісі Абдулкадир Емин Өнен бірге болды. Ресми қарсы алу рәсімінен кейін жеке және кеңейтілген құрамда келіссөздер өткізген тараптар Түркия-Қытай екіжақты қарым-қатынастарына байланысты әр түрлі мәселелермен қатар, маңызды аймақтық және жаһандық мәселелерді талқылады. Түркияның «Орталық дәліз» жобасы мен Қытайдың «Белдеу және Жол» бастамасын үйлестіру жұмыстарын тездетуге келіскен тараптар, екі ел арасындағы сауда, инвестиция, энергетика, инфрақұрылым, көлік, технология, ғылым, туризм және мәдениет

üst düzey ziyaretler önemli rol oynamaktadır. Örneğin, Nisan 2012'de 27 yıl aradan sonra başbakan düzeyinde Çin'i ilk kez ziyaret eden Erdoğan'ın, Temmuz 2015'de başkan düzeyinde Çin'de resmi temaslarda bulunması, Türkiye-Çin ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Sonrasında iki lider çeşitli uluslararası toplantılarda bir araya gelmişlerdir. Bunlar arasında Şi'nin, Kasım 2015'de G20 Antalya Zirvesi'ne katılımı, Erdoğan'ın Eylül 2016'da G20 Hangzhou Zirvesi'ne ve Mayıs 2017'de Kuşak ve Yol Uluslararası İşbirliği Forumu'na katılımı yer almaktadır. İki lider, son olarak Mayıs 2019'da Duşanbe'de gerçekleşen Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı 5. Zirvesi'nde bir araya gelmişlerdir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

салаларындағы ынтымақтастықты нығайтуға уағдаласты (Президент әкімшілігінің байланыс бөлімі, 2019).

Соңғы жылдары Түркия-Қытай қарым-қатынасында өзара жоғары деңгейдегі сапарлар маңызды рөл атқаруда. Мысалы, 2012 жылдың сәуір айында 27 жылдық үзілістен кейін Қытайға алғаш рет премьер-министр деңгейінде сапармен барған Ердоған, 2015 жылдың шілдесінде президент лауазымымен Қытайға сапарлай барып, Түркия-Қытай қарым-қатынасының дамуына жаңа серпін берген болатын. Содан кейін де екі мемлекет басшылары түрлі халықаралық жиналыстарда кездесті. Атап айтқанда, Си 2015 жылы қарашада Анталияда өткен G20 саммитіне қатысса, Ердоған

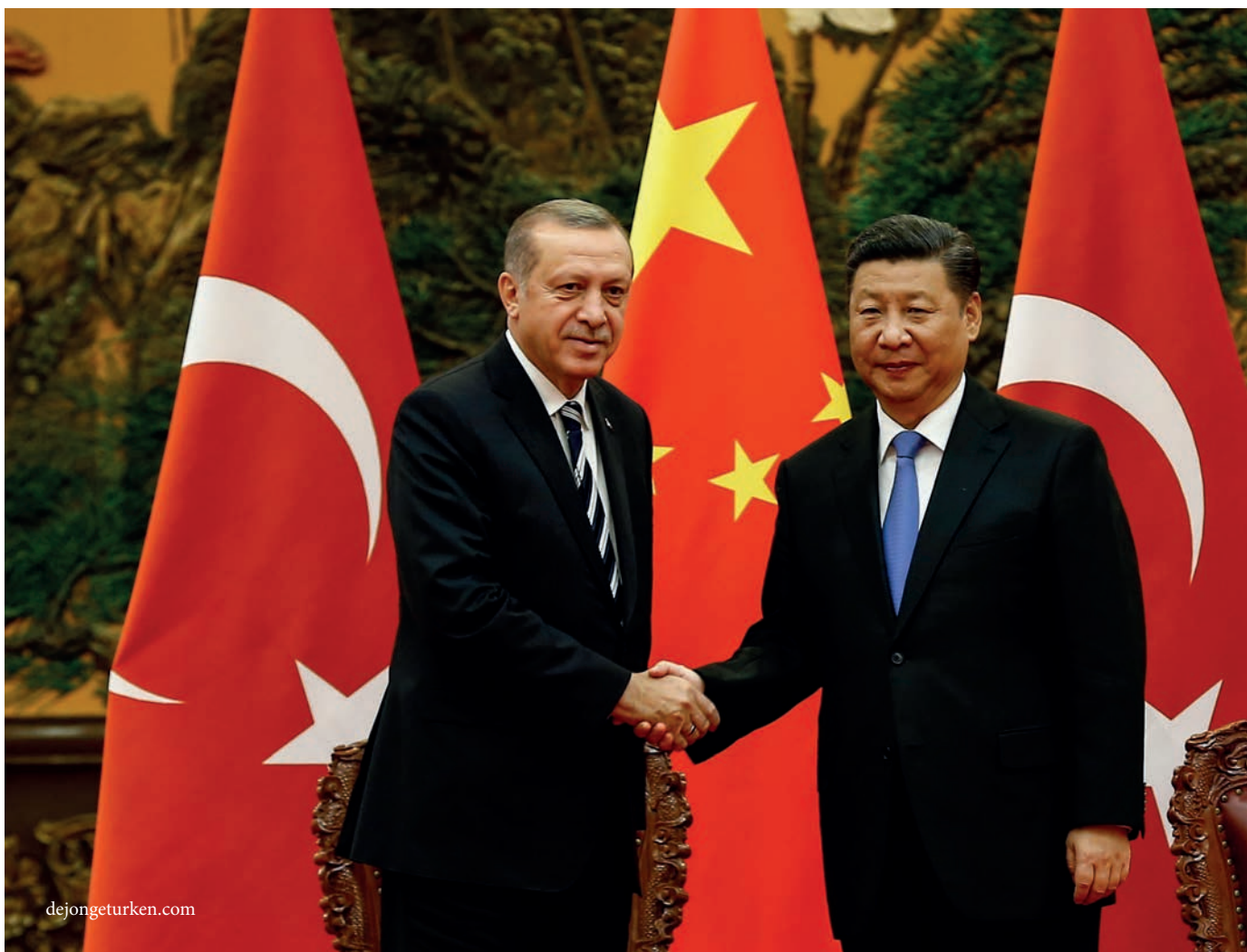

Haziran 2019'da Erdoğan'ın G20 Osaka Zirvesi'nden hemen sonra yaptığı Çin ziyaretinin, kısa olmasına rağmen, Ankara ve Pekin arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. İki ülke arasında işbirliği potansiyelinin daha üst seviyelere çıkarılması konusunda karşılıklı işbirliği ile birbirlerine çeşitli alanlarda destek olmaya daha yüksek düzeyde kararlı oldukları ifade edilebilir.

Öncelikle jeostratejik açıdan bakıldığında, son yıllardaki bölgesel ve küresel düzeydeki jeoekonomik ve jeopolitik gelişmeler, hem Türkiye'nin hem de Çin'in karşılıklı işbirliğine duyduğu ihtiyacı artırmaktadır. Çünkü bir tarafta, son yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği ile inişli çıkışlı olan ilişkilerine ek olarak, ABD ve NATO ile de S-400 Uzun Menzilli Bölge

2016 жылы қыркүйекте Гуанжуда өткен G20 саммитіне және 2017 жылы мамырда «Белдеу және Жол» Халықаралық ынтымақтастық форумына қатысты. Екі ел басшы жақында, яғни 2019 жылы мамырда Душанбеде өткен Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары жөніндегі кеңестің V саммитінде кездесті (Сыртқы істер министрлігі, 2019).

Ал, маусым айында Ердоғанның G20 Osaka саммитінен кейін дереу Қытайға сапарлай баруы, Ankara мен Пекин арасындағы саяси және экономикалық қарым-қатынастар тұрғысынан өте маңызды деп айтуға болады. Екі елдің арадағы ынтымақтастықтың әлеуетін тіпті де арттыру мақсатында өзара ынтымақтастық пен түрлі салаларда бір-бірін қолдауға мүдделі болып отырға-

Hava ve Füze Savunma Sistemi alımı konusu nedeniyle gerginleşen ilişkileri bulunmaktadır. Çin tarafında ise; ülkenin ABD ile ticaret savaşına girmiş olması, iki ülkenin sadece ekonomik beklentilerle değil, aynı zamanda dış politika çıkarlarıyla da ilgili olarak ikili ilişkilerini geliştirmek istemelerinin önemini artırmaktadır. Özellikle Türkiye ve Çin'in, son dönemde ABD'nin İran yaptırımlardan en fazla etkilenecek ülkelerin başında gelmesi de, iki ülkenin bölgesel istikrarın korunması bağlamında karşılıklı işbirliğini güçlendirmelerine hız kazandırabilir. Demek ki, başta Ortadoğu olmak üzere bölgesel istikrar ve refah mücadelesinin önemli aktörü olan Türkiye ile

JEOSTRATEJİK AÇIDAN BAKILDIĞINDA, SON YILLARDAKİ BÖLGESEL VE KÜRESEL DÜZEYDEKİ JEOEKONOMİK VE JEOPOLİTİK GELİŞMELER, HEM TÜRKİYE'NİN HEM DE ÇİN'İN KARŞILIKLI İŞBİRLİĞİNE DUYDUĞU İHTİYACI ARTIRMAKTADIR

ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН АЛЫП ҚАРАҒАНДА, СОҢҒЫ ЖЫЛДАРДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ЖӘНЕ ЖАҒАНДЫҚ ДЕҢГЕЙДЕП ГЕОЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ӨЗГЕРІСТЕР ТҮРКИЯ МЕН ҚЫТАЙДЫҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҚҚА ДЕГЕН ҚАЖЕТТІЛІГІН АРТТЫРА ТҮСУДЕ

нын атап өтуге болады.

Ең әуелі, геостратегиялық тұрғыдан алып қарағанда, соңғы жылдардағы аймақтық және жаһандық деңгейдегі геοэкономикалық және геосаяси өзгерістер Түркия мен Қытайдың өзара ынтымақтастыққа деген қажеттілігін арттыра түсуде. Өйткені бір тарапта Түркияның Еуропалық Одақпен қарым-қатынасына сызат түсумен қатар, ресейлік S-400 әуе және зымыран қорғаныс жүйесін сатып алу мәселесіне байланысты АҚШ-пен және НАТО-мен қарым-қатынасы да сынға дүп келіп отыр. Ал, Қытайдың АҚШ-пен сауда соғысына кіруі, екі ел үшін тек экономикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге сыртқы саяси мүдделеріне байланысты да екіжақты қарым-қатынастарын дамытудың маңыздылығын арттыра түсуде. Әсіресе, соңғы мезгілде АҚШ-тың Иранға қарсы санкцияларының салдарына ұшырайтын елдердің қатарында Түркия мен Қытайдың көбірек зардап шегеу ықтималдығы екі елдің аймақтық тұрақтылықты сақтау тұрғысында екіжақты ынтымақтастықты нығайтуын жеделдетуі мүмкін. Сондықтан, әсіресе, Таяу Шығысты қамтыған аймақтық тұрақтылық пен дамуда маңызды актер болып саналатын Түркия мен күшейіп келе жатқан Қытай арасындағы өңірлік ынтымақтастық пен байланыстардың нығаюы аймақтық және жаһандық қауіпсіздік, тұрақтылық және дамудың ықпалына қамтамасыз етілу тұрғысынан өте маңызды.

Аймақтық ынтымақтастық тұрғысынан айтар болсақ, Анкара мен Пекин алдағы уақытта Сирияны қалпына келтіруде де өзара ынтымақтасуы мүмкін. Мұндай аймақтық ынтымақтастық екі елдің де мүддесіне сай келеді. Өйткені, Сирияны қалпына келтіру жұмыстарын жеделдету Түркия үшін оңтүстік шекарасының қауіпсіздігін сақтау

үкселен күч Çin arasındaki bölgesel işbirliği ve temasların güçlendirilmesi, gerek bölgesel gerekse küresel çapta güvenlik, istikrar ve refahın sağlanması açısından önemlidir.

Bölgesel işbirliği açısından değerlendirildiğinde, Ankara ve Pekin önümüzdeki dönemde Suriye'nin yeniden inşası konusunda da işbirliğinde bulunabilir. Böylesi bir bölgesel işbirliği her iki ülkenin de çıkarınadır. Çünkü Suriye'nin yeniden inşasının hızlanması, Türkiye için güney sınırının güvenliği ve Suriye'den gelen mülteci akınının azalması açısından oldukça önemlidir. Ancak Suriye'nin yeniden inşasında Çin'in ekonomik yatırımları da önemli rol oynayabilir. Çin açısından bakıldığında, Suriye'nin yeniden inşasının hızlanması, ülkenin Suriye'deki hatta Ortadoğu'daki ekonomik çıkarlarının sağlanması için de büyük önem taşımaktadır. Örneğin, 2002'den itibaren Suriye'de petrol ve doğalgaz projelerini gerçekleştirmeye başlayan Çinli devlet petrol ve doğalgaz şirketi CNPC, 2010'da Suriye Shell Petrol Geliştirme Şirketi'nin %35 hissesini satın almıştır (CNPC, 2010). 2017'de ise 150 Çinli şirketin toplam 2 milyar dolarlık yatırım ile Suriye'de sanayi parkı inşa edecekleri açıklanmıştır (People.cn, 2017). Dolayısıyla Çin'in Suriye'deki uzun vadeli çıkarları, Pekin'in Suriye'de kalıcı barış ve istikrarın sağlanması konusunda Ankara ile daha yakın işbirliğine istekli olmasına katkı verebilir.

Türkiye-Chin ilişkilerinin ileriye dönük gelişme perspektifleri açısından bakıldığında, önümüzdeki dönemde Türkiye-Chin ilişkileri Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde de güçlenmelidir. Nisan 2013'den beri ŞİÖ'nün Diyalog Ortağı olan Türkiye'nin ŞİÖ ile ilişkilerinin artırılması, hem Türkiye için, hem de Türkiye ile ortak tarih, dil, din ve kültüre sahip olan bazı ŞİÖ üyeleri için kazançlı sonuçlar yaratacağı tahmin edilebilir. Türkiye'nin ŞİÖ

ÇİN'İN SURİYE'DEKİ UZUN VADELİ ÇIKARLARI, PEKİN'İN SURİYE'DE KALICI BARIŞ VE İSTİKRARIN SAĞLANMASI KONUSUNDA ANKARA İLE DAHA YAKIN İŞBİRLİĞİNE İSTEKLİ OLMASINA KATKI VEREBİLİR

ҚЫТАЙДЫҢ СИРИЯДАҒЫ ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ МҮДДЕЛЕРІ ПЕКИННІҢ СИРИЯДАҒЫ БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ҮШІН АНКАРАМЕН ТЫҒЫЗ ҢНТЫМАҚТАСТЫҚ ОРНАТУЫНА ҢҚПАЛ ЕТУІ МҮМКІН

және Сириядан келетін босқындар ағыны азайту тұрғысынан өте маңызды болып табылады. Демек Сирияны қалпына келтіруде Қытайдың экономикалық инвестициялары маңызды рөл атқаруы мүмкін. Қытай тұрғысынан алғанда, Сирияны қалпына келтіруді жеделдету Қытайдың Сириядағы, тіпті тұтас Таяу Шығыстағы экономикалық мүдделері үшін үлкен маңызға ие. Мысалы, 2002 жылдан бері Сирияд мұнай және табиғи газ жобаларын жүзеге асыра бастаған Қытайдың мемлекеттік CNPC мұнай-газ компаниясы 2010 жылы Сирияның Shell мұнай компаниясының акцияларының 35%-ын сатып алған болатын (CNPC, 2010). Ал, 2017 жылы 150 қытайлық компанияның қатысуымен Сирияд жалпы инвестициясы 2 млрд. доллар болатын индустриалды парк салынатыны жарияланды (People.cn, 2017). Сондықтан, Қытайдың Сириядағы ұзақ мерзімді мүдделері Пекиннің Сириядағы бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін Анкарамен тығыз ынтымақтастық орнатуына ықпал етуі мүмкін.

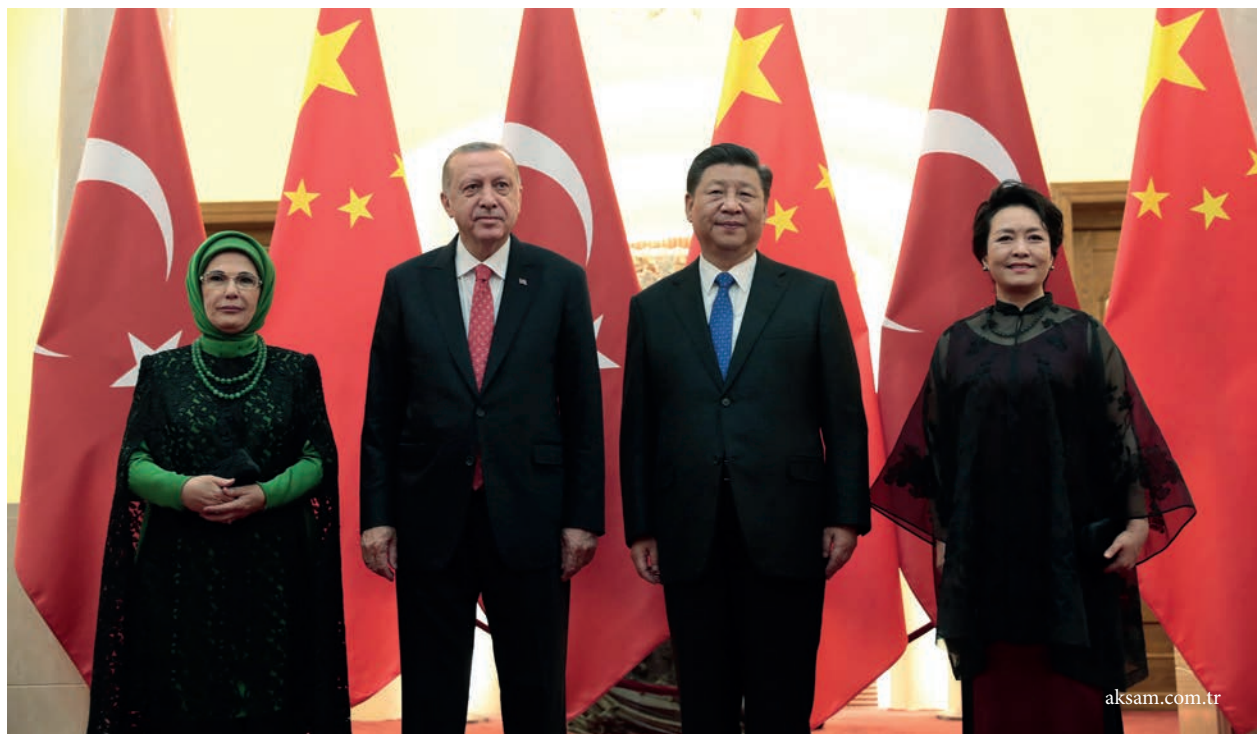
Түркия-Қытай қарым-қатынасының даму перспективалары тұрғысынан алып қарағанда, алдағы кезеңдегі Түркия-Қытай қарым-қатынасының Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ) аясында нығайғаны жөн. 2013 жылдың сәуір айында ШЫҰ-ның диалог бойынша әріптес болған Түркияның ШЫҰ-мен қарым-қатынасын арттыруы Түркия үшін де, Түркиямен ортақ тарих, тіл, дін және мәдениет құндылықтары бар кейбір ШЫҰ мүшелері үшін де тиімді болмақ. Түркия мен ШЫҰ арасындағы қарым-қатынастың тереңдету, ШЫҰ мен Түрік кеңесі сынды екі ірі аймақтық ұйымдар арасындағы ынтымақтастыққа да оң әсерін тигізеді. Себебі Түркі кеңесіндегі Қазақстан мен Қырғызстан ШЫҰ-ға да мүше. ШЫҰ мү-

іле ішкілеріні дерінлестірмесі, ШІӨ ве Түрк Кенеші гібі ікі бүйүк бөлгесел өргүтүн ішбірлігіне де олулу ыansıяаaktır. Чүнкү Түрк Кенеші'нін үйелері олаң Казакістан ве Кіргізістан аыні заманда ШІӨ үйелерідір. ШІӨ үйесі олаң Өзбекістан да кіса заманда Түрк Кенеші'не үйе олабір. Түркіе-Чін ішкілерінін ШІӨ çerçevesinde даа да гелішмесі, Анкара'нін со ыллardaкы çok taraflı ve dengeli bir dış politika yaklaşımına boyut kazandıracaktır. Zira Kasım 2016'da Erdoğan'ın Türkiye'nin ШІӨ üyeliğiyle ilgili yaptığı açıklamasına Pekin yönetiminin kısa sürede olumlu yönde yanıt vermesi, Çin'in hem Avrasya'nın önemli bir ülkesi, hem de ШІӨ'nün önemli bir diyalog ortağı olan Türkiye ile daha yakın işbirliği içerisinde bulunmaya istekli olduğunu göstermektedir (FMPRC, 2016).

Genelde Türkiye-Çin ilişkilerinin önümüzdeki dönemde gelişmesinde iki ülke arasındaki ticari-ekonomik işbirliğinin daha aktif rol oynaması beklenmektedir. Günümüzde Çin, dünyanın en büyük 17. ekonomisi olan Türkiye'nin en önemli ticaret ortaklarından biridir. Erdoğan'ın G20 Osaka Zirvesi'nin ardından Çin ziyareti sırasında ikili ticaret hacmini 50 milyar dolara ulaştırma hedefinin gündeme

шесі болып табылатын Өзбекістан да қысқа мерзімде Түркі кеңесіне мүше болу мүмкін. Түркіе-Қытай қарым-қатынастарының ШЫҰ аясында одан әрі дамуы, Анкараның соңғы жылдары басымдық берген көпжақты және теңгерімді сыртқы саясатына да үйлеседі. 2016 жылы қарашада Ердоғанның Түркіенің ШЫҰ-ға мүшелігі туралы мәлімдемесіне ресми Пекиннің болымды жауап қайтаруы, Қытайдың Еуразиядағы маңызды бір мемлекет болумен қатар ШЫҰ-ның диалог бойынша серіктесі саналатын туралы Түркіемен тіпті де тығыз ынтымақтастыққа ниетті екендігін көрсетеді (FMPRC, 2016).

Жалпы алғанда, Түркіе-Қытай қарым-қатынасының алдағы кезеңдегі дамуында екі ел арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастық анағұрлым белсенді рөл атқаратын болады. Қазіргі таңда, әлемнің 17-ші ірі экономикасы болып табылатын Түркіенің ең маңызды сауда әріптестерінің бірі - Қытай. Ердоғанның G20 Осака саммитінен кейін Қытайға жасаған сапары барысында екіжақты сауда көлемін 50 млрд. долларға жеткізу мақсатының жариялануы екі тараптың да арадағы сауда-экономикалық байланыстарды нығайтуға үлкен мән беретіндігін

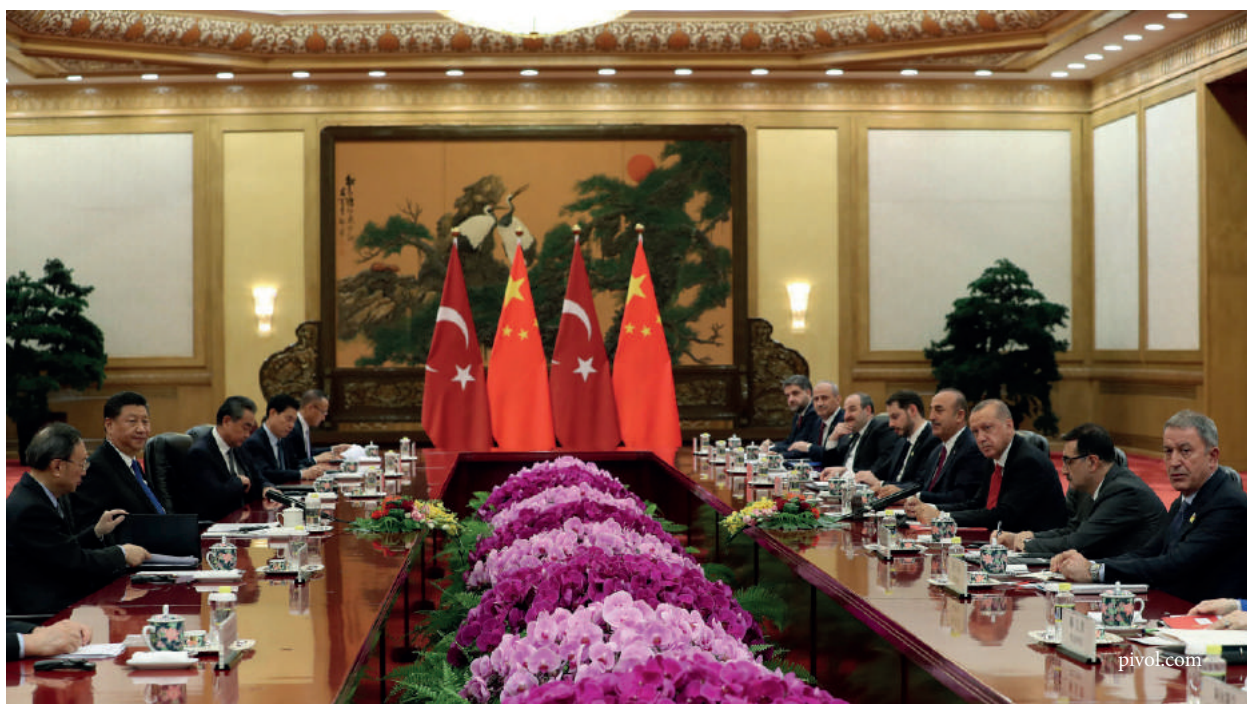

gelmesi, her iki tarafın da aradaki ticari-ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye büyük önem verdiklerinin göstergesidir. Fakat 2018'de Türkiye-Çin ikili ticaret hacmi 23.63 milyar dolar olarak 2017'ye göre yaklaşık %10.2 azalmıştır. Öncelikle son beş yıldır Çin'e karşı ticaret açığı veren Türkiye, Çin'e ihracatını artırarak aradaki ticaret açığını azaltmaya önem vermelidir. Örneğin, Türkiye-Çin ikili ticaret hacmi 2014'de 27.78 milyar dolar, 2015'de 27.27 milyar dolar, 2016'de 27.76 milyar dolar, 2017'de 26.30 milyar dolar ve 2018'de 23.63 milyar dolar olmuşken, Türkiye'nin Çin'e karşı ticaret açığı sırasıyla 22.05, 22.45, 23.12, 20.43 ve 17.80 milyar dolar olarak kaydedilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Özet olarak, Erdoğan'ın söz konusu Çin ziyareti, önümüzdeki dönemde Türkiye-Çin ilişkilerinin hem ticari-ekonomik hem de siyasi yönden daha da gelişmesine olumlu katkı sağlayabilir. Tarihi İpek Yolu'nun batı ve doğu kapıları konumunda bulunan Türkiye ve Çin arasındaki bağlantılarını güçlendirilmesinin iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişim potansiyelini olumlu yönde etkileyeceğini ifade edebiliriz. Özellikle İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasında Türkiye'nin Orta Koridor girişimi ile Çin'in Kuşak ve Yol girişiminin

kөрсетеді. Алайда Түркия мен Қытай арасындағы екіжақты сауда көлемі 2018 жылы 23.63 млрд. доллар болып, 2017 жылмен салыстырғанда шамамен 10,2%-ға азайды. Соңғы бес жыл бойы Қытайға қарсы сауда тапшылығын бастан өткерген Түркия, Қытайға экспортын ұлғайту арқылы арадағы сауда тапшылығын азайтуға мән беріп келеді. Мысалы, Түркия-Қытай екіжақты сауда көлемі 2014 жылы 27,78 млрд. доллар, 2015 27,27 млрд. доллар, 2016 жылы 27,76 млрд. доллар, 2017 жылы 26,30 млрд. доллар және 2018 жылы 23,63 млрд. доллар болса, Түркияның Қытайға қарсы сауда тапшылығы тиісінше 22,05, 22,45, 23,12, 20,43, және 17,80 млрд. доллар болды (Сыртқы істер министрлігі, 2019).

Қорытындылай келгенде, Ердоғанның Қытайға сапары алдағы кезеңде Түркия-Қытай қарым-қатынасының сауда-экономикалық және саяси тұрғыдан одан әрі дамуына оң ықпал ететін болады. Тарихи Жібек жолының орналасқан батыс және шығыс қақпасында орналасқан Түркия мен Қытай арасындағы байланыстардың нығаюы екі ел қарым-қатынасының әлеуетін арттыра түсері сөзсіз. Әсіресе, Жібек жолының қайта жандануында Түркияның «Орталық дәліз» жобасы мен Қытайдың

uyumlaştırılması büyük uluslararası ticaret ve ulaşım güzergâhı açısından büyük önem teşkil etmektedir. Doğu ve Batı'yı demiryolu ve karayolu bağlantılarıyla birbirine bağlayacak olan söz konusu girişimlerin, Türkiye ve Çin arasındaki ulaşım hatlarını da güçlendirmesi beklenmektedir. Fakat Türkiye-Çin ilişkilerinin geleceğini değerlendiren, iki ülke arasında yıllardır karşılıklı güven sorununa neden olan Çin'deki Doğu Türkistan sorunu na da kısaca değinmek gerekir. Türkiye'den Doğu Türkistan'a bir heyet gönderilmesi noktasında fikir birliğine varılması, Erdoğan'ın söz konusu Çin ziyaretinin bir diğer başarısıdır. Türkiye-Çin ilişkilerinin orta ve uzun vadeli geleceği açısından bakıldığında, önümüzdeki dönemde Ankara ve Pekin hattında önemli gelişmelerin yaşanabileceği ifade edilebilir.

Kaynaklar:

1. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pekin'deki programının ardından basın mensuplarının sorularını yanıtladı. Alınan yer: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-pekindeki-programinin-ardindan-basin-mensuplarinin-sorularini-yanitladi>. Erişim tarihi: 04.07.2019
2. Dışişleri Bakanlığı (2019). Türkiye - Çin Siyasi İlişkileri. Alınan yer: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. Erişim tarihi: 04.07.2019
3. CNPC (2019). CNPC Şirketinin Suriye'deki Faaliyetleri. Alınan yer: http://www.cnpc.com.cn/cnpc/Syria/country_index.shtml. Erişim tarihi: 05.07.2019
4. People.cn (2017). Pekin'de Suriye'nin yeni inşası konulu ilk ticaret fuarı gerçekleşti. Alınan yer: <http://world.people.com.cn/n1/2017/0710/c1002-29395150-3.html>. Erişim tarihi: 05.07.2019
5. FMPRC (2016). 21 Kasım 2016 tarihinde Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Geng Shuang olağan basın toplantısını gerçekleştirdi. Alınan yer: http://www3.fmprc.gov.cn/web/wjb_673085/zjjz_673183/gjs_673893/gjzz_673897/lhgyffz_673913/fyrth_673921/t1417148.shtml. Erişim tarihi: 06.07.2019
6. Dışişleri Bakanlığı (2019). Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri. Alınan yer: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>. Erişim tarihi: 06.07.2019

“

**GENELDE TÜRKİYE-
ÇİN İLİŞKİLERİNİN
ÖNÜMÜZDEKİ
DÖNEMDE
GELİŞMESİNDE İKİ
ÜLKE ARASINDAKİ
TİCARİ-EKONOMİK
İŞBİRLİĞİNİN DAHA
AKTİF ROL OYNAMASI
BEKLENMEKTEDİR**

ЖАЛПЫ АЛҒАНДА,
ТҮРКИЯ-ҚЫТАЙ
ҚАРЫМ-
ҚАТЫНАСЫНЫҢ
АЛДАҒЫ
КЕЗЕҢДЕП
ДАМУЫНДА ЕКІ ЕЛ
АРАСЫНДАҒЫ
САУДА-
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ
АНАҒҰРЛЫМ
БЕЛСЕНДІ РӨЛ
АТҚАРАТЫН
БОЛАДЫ

"

«Белдеу және Жол» бастамасын үйлестірудің халықаралық ірі сауда және көлік бағыты тұрғысынан маңызы зор. Шығыс және Батыс теміржол мен автожолы арқылы байланыстарды көздейтін аталмыш бастамалар Түркия мен Қытай арасындағы тасымалдау желісін күшейте түседі. Алайда, Түркия-Қытай қарым-қатынастарының келешегін талқылағанда, жылдар бойы екі ел арасында өзара сенімсіздік туғызған Шыңжаң мәселесіне де қысқаша тоқтала кеткен жөн. Түркияда Шыңжаңға делегация жіберу бойынша ортақ мәмілеге келуі, Ердоғанның Қытайға сапарының тағы бір жетістігі саналады. Түркия-Қытай қарым-қатынастарының орта және ұзақ мерзімді болашағы тұрғысынан алғанда, алдағы кезеңге Анкара мен Пекин арасындағы байланыстарда маңызды өзгерістер болуы да мүмкін.

Дереккөзі:

1. Президент әкімшілігінің байланыс бөлімі (2019). Президент Ердоған Пекиндегі сапарынан кейін баспасөз өкілдерінің сұрақтарына жауап берді. Сілтеме: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-pekindeki-programinin-ardindan-basinsmensuplarinin-sorularini-yanitladi>. Қаралған уақыты: 04.07.2019
2. Сыртқы істер министрлігі (2019). Түркия-Қытай саяси қарым-қатынастары. Сілтеме: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. Қаралған уақыты: 04.07.2019
3. CNPC (2019). CNPC компаниясының Сириядағы қызметі. Сілтеме: http://www.cnpc.com.cn/cnpc/Syria/country_index.shtml. Қаралған уақыты: 05.07.2019
4. People.cn (2017). Пекинде Сирияны қайта құру бойынша алғашқы сауда көрмесі өтті. Сілтеме: <http://world.people.com.cn/n1/2017/0710/c1002-29395150-3.html>. Қаралған уақыты: 05.07.2019
5. FMPCR (2016). 2016 жылы 21 қарашада Қытай СІМ өкілі Гэн Шуанг кезекті баспасөз мәслихатын өткізді. Сілтеме: http://www.3.fmprc.gov.cn/web/wjwb_673085/zjjg_673183/qjs_673893/qjzz_673897/lhgyffz_673913/fyrth_673921/t1417148.shtml. Қаралған уақыты: 06.07.2019
6. Сыртқы істер министрлігі (2019). Түркия-Қытай экономикалық қарым-қатынастары. Сілтеме: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>. Қаралған уақыты: 06.07.2019

FRESH IMPULSE FOR BRI PROJECTS IN CENTRAL ASIA

ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НОВЫЙ ИМПУЛЬС ДЛЯ ПРОЕКТОВ ИПП В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Central Asia, where the Belt and Road Initiative (BRI) was launched back in 2013, has witnessed a fresh momentum for the Chinese projects after the visit of Xi Jinping, along with other leaders, to attend two multilateral forums. The reasons of the Chinese President's trips to Kyrgyzstan and Tajikistan were the 19th meeting of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) held in Bishkek on June 12-14, 2019, and the fifth summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA) held in Dushanbe on June 14-16, 2019. The Chinese leader had bilateral meetings with the Kyrgyz and Tajik presidents to discuss the implementation of ongoing projects and signed joint statements on further deepening the comprehensive strategic partnership with both host states [Xinhua, 2019a].

The talks with Kyrgyz President Sooronbay Jeenbekov and Tajik President Emomali Rahmon came soon after both visited Beijing to take part in the Second Belt and Road Forum for International Cooperation held on April 25-27, 2019, where they also met with their Chinese counterpart. Accordingly, Xi's latest visit has further strengthened the importance of the implementation of ongoing and

**CENTRAL ASIA
HAS WITNESSED
A FRESH MOMENTUM
FOR THE CHINESE
BRI PROJECTS AFTER
THE RECENT VISIT
OF XI JINPING**

**КИТАЙСКИЕ
ПРОЕКТЫ ИПП В
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
ПОЛУЧИЛИ НОВЫЙ
ИМПУЛЬС ПОСЛЕ
НЕДАВНЕГО ВИЗИТА
СИ ЦЗИНЬПИНА**

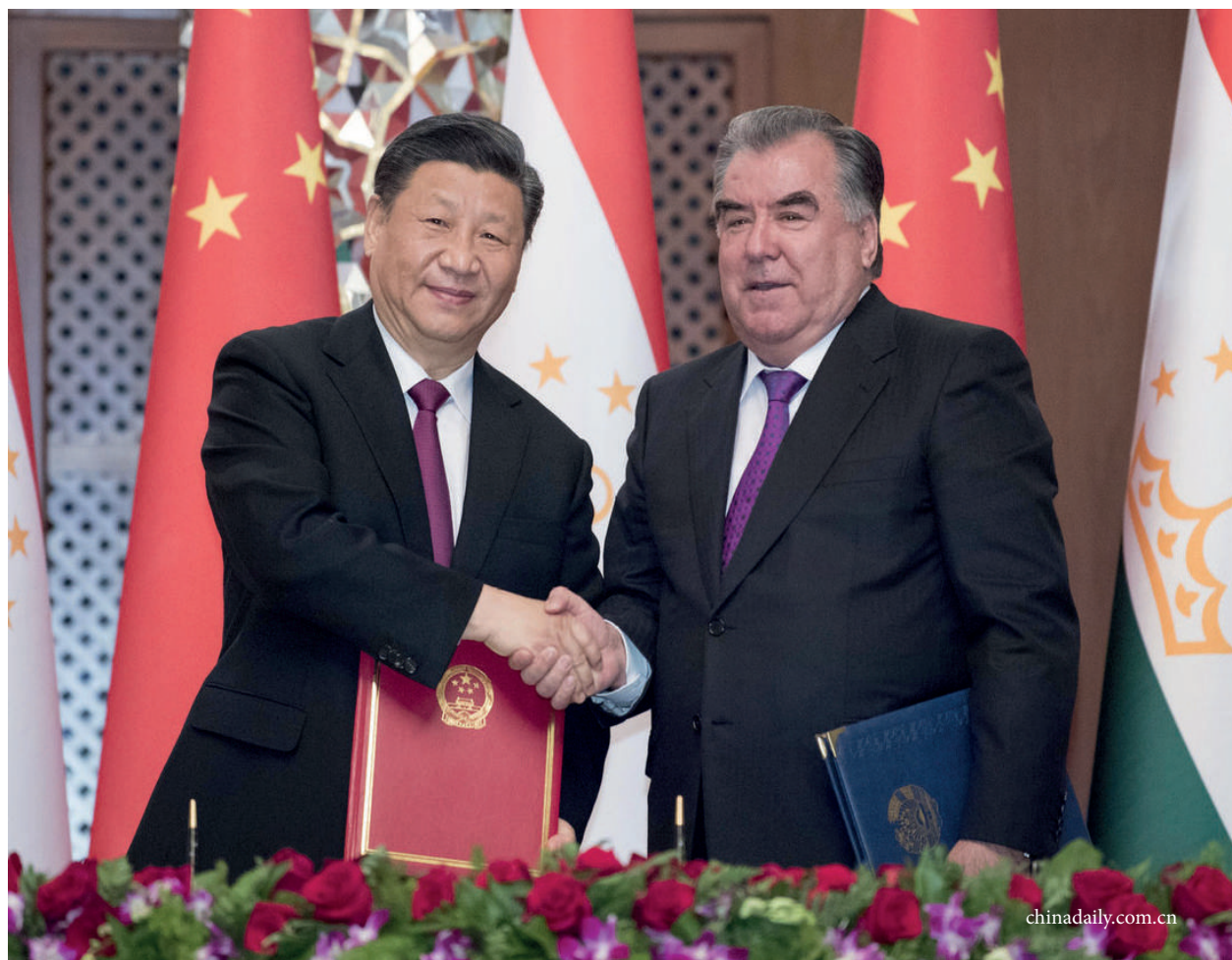
Китайские проекты в Центральной Азии, где еще в 2013 году была запущена инициатива «Пояс и путь» (ИПП), получили новый импульс после визита Си Цзиньпина для участия вместе с другими лидерами в двух многосторонних форумах. Причиной поездок председателя КНР в Кыргызстан и Таджикистан стали 19-е заседание Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), состоявшееся в Бишкеке 12-14 июня 2019 года, и пятый саммит Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА), состоявшийся в Душанбе 14-16 июня 2019 года. Китайский лидер провел двусторонние встречи с президентами Кыргызстана и Таджикистана для обсуждения хода реализации текущих проектов и подписал совместные заявления о дальнейшем углублении всестороннего стратегического партнерства с обоими принимающими государствами [Xinhua, 2019a].

Переговоры с президентом Кыргызстана Сооронбаем Жээнбековым и президентом Таджикистана Эмомали Рахмоном состоялись вскоре после того, как оба они посетили Пекин для участия во Втором форуме международного сотрудничества «Пояс и путь», который состо-

planned projects within the BRI, emphasizing the significance of political trust between China, on the one hand, and the Tajik and Kyrgyz sides, on the other. Recognizing that both SCO and CICA are important platforms for Chinese diplomacy, President Xi used the multilateral forums to exchange views and reach an extensive consensus on the implementation of agreements made at the Second BRI Forum and on the promotion of regional connectivity. Thus, Xi demonstrated his interest in introducing a new impetus to high-quality joint implementation of the BRI projects [Desheng, 2019].

Meanwhile, 261 projects with the Chinese participation are implemented in Central Asia under the BRI or bilaterally, attracting more than \$136 million of investments in the region. Specifically, Kyrgyzstan implements 46 projects, Tajikistan – 44, Uzbekistan – 43, whereas

ялся 25-27 апреля 2019 года, где они также встретились со своим китайским коллегой. Соответственно, последний визит Си еще больше усилил важность реализации текущих и запланированных проектов в рамках BRI, подчеркнув значимость политического доверия между Китаем, с одной стороны, и таджикской и кыргызской сторонами, с другой. Признавая, что как ШОС, так и СВМДА являются важными платформами для китайской дипломатии, председатель КНР использовал многосторонние форумы для обмена мнениями и достижения широкого консенсуса в отношении выполнения соглашений, достигнутых на Втором форуме ИПП, и продвижения региональной взаимосвязанности. Таким образом, Си продемонстрировал свою заинтересованность в придании нового импульса качественной совместной реализации проектов ИПП [Дэшэн, 2019].

Kazakhstan has the largest inflow of Chinese investments with 102 projects in comparison with 26 in Turkmenistan, which has the lowest number of Chinese projects in the region. Overall, of 261 projects, 237 are bilateral and 24 are multilateral; 209 of them are listed as local and 52 as regional [CADGAT, 2019a].

As for the Sino-Kyrgyz ties, both parties expect that the visit of the Chinese leader to Bishkek will further deepen bilateral ties. The largest BRI projects with which the Kyrgyz side's major expectations are related are the China-Kyrgyzstan-Uzbekistan railway and the Turkmenistan-China gas pipeline, both crossing the Kyrgyz territory. In addition, within the BRI, China implements a number of transportation projects, including the construction of an alternative North-South road that will connect the country's geographically separated north and south, simultaneously providing connectivity with Kazakhstan and Russia in its north and Tajikistan in

Между тем, в Центральной Азии в рамках ИПП или на двусторонней основе реализуется 261 проект с китайским участием, привлекая в регион более 136 млн. долл. инвестиций. В частности, в Кыргызстане реализуется 46 проектов, в Таджикистане – 44, в Узбекистане – 43, тогда как Казахстан имеет наибольший приток китайских инвестиций – 102 проекта по сравнению с 26 в Туркменистане, который имеет наименьшее число китайских проектов в регионе. В целом, из 261 проекта 237 являются двусторонними, а 24 – многосторонними; 209 из них числятся как местные, а 52 – как региональные [CADGAT, 2019a].

Что касается китайско-кыргызских связей, обе стороны ожидают, что визит китайского лидера в Бишкек еще больше углубит двусторонние связи. Крупнейшими проектами ИПП, с которыми связаны основные ожидания кыргызской стороны, являются железная дорога Китай-Кыргызстан-Уз-

its south, which allows to create the Russia-Kazakhstan-Kyrgyzstan-Tajikistan route bypassing Uzbekistan. The project has two construction phases, and 66% of the first phase has been completed. Similarly, the Osh-Batken-Isfana highway, which is also under construction, will provide connectivity between China, Kyrgyzstan, northern Tajikistan, Uzbekistan, Kazakhstan and Russia [CADGAT, 2019b]. Regarding bilateral projects, China has been supporting numerous important industrial projects in Kyrgyzstan, including the construction of a cement plant in the Jalal Abad Oblast and a plant for the production of household appliances in Osh, the modernization of the thermal power plant in Bishkek and the country's high voltage power lines, as well as the reconstruction of the national irrigation system [CADGAT, 2019b]. At the same time, it should be noted that since 2012 China is the largest creditor of Kyrgyzstan, which is now among the countries that are most vulnerable to be caught in the "debt trap" of Chinese investments [Vakulchuk and Overland, 2019]. Nevertheless, during Xi's visit, Kyrgyzstan and China signed 19 documents that will further strengthen the penetration of Chinese money into the Kyrgyz market [Sputnik.kg, 2019].

As for Tajikistan, despite its \$1.3 billion debt to China, which is over 40% of its external debt, Dushanbe was eager to use the visit of the Chinese President to attract more Chinese loans, including for the construction of the Rogun Dam. Tajikistan's relations with China have been growing dynamically during the last decade, with Chinese investments surpassing those of Russia, which used to be the country's major financial partner [Asia-Plus, 2019]. Meanwhile, Tajikistan was among the first countries to receive funding under the BRI from the Asian Infrastructure Investment Bank to rehabilitate the Dushan-

261 PROJECTS WITH THE CHINESE PARTICIPATION ARE IMPLEMENTED IN CENTRAL ASIA UNDER THE BRI OR BILATERALLY

В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В РАМКАХ ИПП ИЛИ НА ДВУСТОРОННЕЙ ОСНОВЕ РЕАЛИЗУЕТСЯ 261 ПРОЕКТ С КИТАЙСКИМ УЧАСТИЕМ

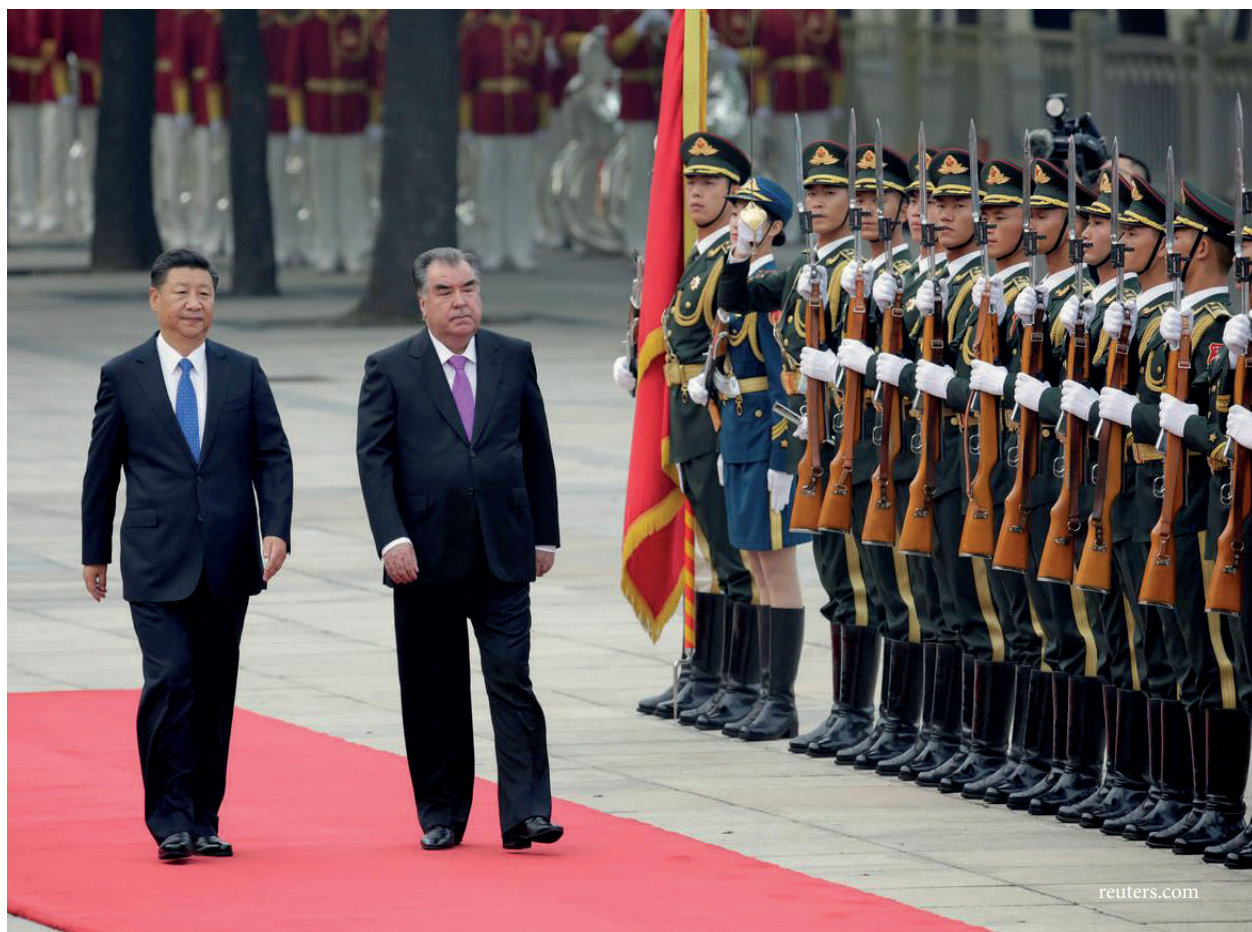

бекистан и газопровод Туркменистан-Китай, которые проходят по территории Кыргызстана. Кроме того, в рамках ИПП Китай реализует ряд транспортных проектов, включая строительство альтернативной дороги Север-Юг, которая соединит географически разделенные север и юг страны, одновременно обеспечивая связь с Казахстаном и Россией на севере и Таджикистаном в юг, что позволяет создать маршрут Россия-Казахстан-Кыргызстан-Таджикистан в обход Узбекистана. Проект состоит из двух этапов строительства, и 66% первого этапа завершено. Таким же образом автодорога Ош-Баткен-Исфана, которая также находится в стадии строительства, обеспечит связь между Китаем, Кыргызстаном, северным Таджикистаном, Узбекистаном, Казахстаном и Россией [CADGAT, 2019b]. Что касается двусторонних проектов, Китай поддерживает многочисленные важные промышленные проекты в Кыргызстане, включая строительство цементного завода в Джалал-Абадской области и завода по производству бытовой техники в Оше, модернизацию теплоэлектростанции в Бишкеке и высоковольтных линий электропередач страны, а также реконструкцию национальной ирригационной системы [CADGAT, 2019b]. В то же время следует отметить, что с 2012 года Китай является крупнейшим кредитором Кыргызстана, который в настоящее время входит в число стран, наиболее уязвимых с точки зрения попадания в «долговую ловушку» китайских инвестиций [Вакульчук и Оверленд, 2019]. Тем не менее, в ходе визита Си Кыргызстан и Китай подписали 19 документов, которые еще больше усилят проникновение китайских денег на кыргызский рынок [Sputnik.kg, 2019].

Что касается Таджикистана, то,

be-Uzbekistan border road, in addition to other BRI projects including the Central Asia Road Links Program that aims to improve transport connectivity between Tajikistan and its neighbors. In other spheres, various projects are implemented within the BRI, such as a cotton processing plant in the Dangara district, the establishment of a Tajikistan-China industrial zone in the mining sector, and the construction of heat and power plants, whereas major Chinese investments are attracted to the development of non-ferrous metal deposits [CADGAT, 2019b]. It is noteworthy that during the visit Xi Jinping and Emomali Rahmon jointly attended a ceremony to unveil the models of the parliament and government buildings of Tajikistan, which are constructed with China's grant financial support estimated at about \$350 million [Xinhua, 2019b; Eurasianet, 2019]. Besides, the parties concluded 18 agreements that are expected not only to facilitate expanding bilateral ties, but also significantly contribute to the devel-

несмотря на долг в 1,3 млрд. долл. перед Китаем, который составляет более 40% его внешнего долга, Душанбе стремился использовать визит председателя КНР для привлечения новых китайских кредитов, в том числе для строительства Рогунской плотины. Отношения Таджикистана с Китаем развивались динамично в течение последнего десятилетия, а китайские инвестиции превзошли вложения России, являвшейся основным финансовым партнером страны [Asia-Plus, 2019]. Между тем, Таджикистан был одной из первых стран, получивших финансирование в рамках ИПП от Азиатского банка инфраструктурных инвестиций для реабилитации приграничной дороги Душанбе-Узбекистан в дополнение к другим проектам ИПП, включая Программу строительства дорог в Центральной Азии, которая направлена на улучшение транспортного сообщения между Таджикистаном и его соседями. В других сферах в рамках ИПП реализуют-

opment of the Tajik economy [RFE/RL, 2019].

Overall, agriculture and husbandry were the priority economic directions of Xi's recent visit, since agricultural products of Central Asia such as grains and soybeans could be imported to the large Chinese market [Desheng, 2019]. China is likely to remain among the major investors in both Kyrgyzstan and Tajikistan due to their connectivity potential and resource base. However, several issues might put a successful implementation of the agreed projects at risk. Among them is Sinophobia aggravated by the active presence of Chinese money and labor in the local markets. In particular, the anti-Chinese sentiments are well tracked in both Kyrgyzstan and Tajikistan because of their debt dependency and the risk of loss of sovereignty. At the same time, while the Kyrgyz society reacts rather negatively to the Chinese expansion, including the cultural one, which has caused a series of clashes between local residents and Chinese workers, the Tajik population considers China as the second most attractive political and cultural partner after Russia. Besides, difficulties in the adoption of technical standards and norms, the gauge width difference and Beijing's requirement to provide a direct access to natural resources are among the major issues in bilateral China-Kyrgyzstan and China-Tajikistan cooperation [Vakulchuk and Overland, 2019].

Either way, it could be summarized that the frequent engagement of the relatively small Central Asian states with the leader of the second-largest economy of the world proves a considerable interest of the latter in being involved in the Central Asian regional affairs. Even though the bilateral relations with Tajikistan and Kyrgyzstan do not provide sufficient economic gains for China, the multilateral initiatives such as the SCO

OVERALL, OF 261 PROJECTS, 237 ARE BILATERAL AND 24 ARE MULTILATERAL; 209 OF THEM ARE LISTED AS LOCAL AND 52 AS REGIONAL

В ЦЕЛОМ, ИЗ 261 ПРОЕКТА 237 ЯВЛЯЮТСЯ ДВУСТОРОННИМИ, А 24 – МНОГОСТОРОННИМИ; 209 ИЗ НИХ ЧИСЛЯТСЯ КАК МЕСТНЫЕ, А 52 – КАК РЕГИОНАЛЬНЫЕ

ся различные проекты, такие как хлопкоперерабатывающий завод в Дангаринском районе, создание таджикско-китайской промышленной зоны в горнодобывающей отрасли и строительство теплоэлектростанций, в то время как крупные китайские инвестиции привлекаются к разработке месторождений цветных металлов [CADGAT, 2019b]. Следует отметить, что во время визита Си Цзиньпин и Эмомали Рахмон вместе участвовали в церемонии презентации моделей зданий парламента и правительства Таджикистана, которые строятся при грантовой финансовой поддержке Китая в размере около 350 млн. долл. [Xinhua, 2019b; Eurasianet, 2019]. Кроме того, стороны заключили 18 соглашений, которые, как ожидается, будут не только способствовать расширению двусторонних связей, но и внесут существенный вклад в развитие экономики Таджикистана [RFE/RL, 2019].

В целом, сельское хозяйство и животноводство были приоритетными экономическими направлениями недавнего визита Си, поскольку сельскохозяйственная продукция Центральной Азии, такая как зерновые и соевые бобы, могла бы импортироваться на большой китайский рынок [Дэшэн, 2019]. Китай, вероятно, останется одним из основных инвесторов как в Кыргызстане, так и Таджикистане в связи с их потенциалом в области развития связей и ресурсной базой. Однако некоторые проблемы могут поставить под угрозу успешную реализацию согласованных проектов. Среди них – синофобия, усугубляемая активным присутствием китайских денег и рабочей силы на местных рынках. В частности, антикитайские настроения хорошо прослеживаются и в Кыргызстане, и в Таджикистане из-за их долговой зависимости и риска потери суверенитета. В то же время, хотя кы-

and the CICA play an important role in the implementation of China's global strategy. Moreover, by supporting the chairmanship of Kyrgyzstan and Tajikistan in the SCO and the CICA, respectively, Beijing encourages the Central Asian leaders to develop inter-regional ties in order to improve the dialogue in Asia and to strengthen cooperation within the BRI.

References:

1. Asia-Plus (2019). What does Tajikistan expect from Xi Jinping's state visit to Dushanbe? Retrieved from <https://news.tj/ru/news/tajikistan/economic/20190611/tadzhikistan-zhdet-novih-investitsii-v-ekonomiku-ot-gosvizita-si-tszinpina-v-dushanbe>. Accessed on 09.07.2019.
2. CADGAT (2019a). BRI in Central Asia: Overview of Chinese Projects. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/333673045_BRI_in_Central_Asia_Overview_of_Chinese_Projects. Accessed on 09.07.2019.
3. CADGAT (2019b). BRI in Central Asia: Rail and Road Connectivity Projects. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/333672889_BRI_in_Central_Asia_Rail_and_Road_Connectivity_Projects. Accessed on 09.07.2019.
4. Desheng, Cao (2019). Pacts mulled in president's visit to Central Asia. Retrieved from <http://www.chinadaily.com.cn/a/201906/11/WS5cfea->

ргызское общество довольно негативно реагирует на китайскую экспансию, в том числе культурную, которая вызвала ряд столкновений между местными жителями и китайскими рабочими, таджикское население считает Китай вторым наиболее привлекательным политическим и культурным партнером после России. Кроме того, трудности в принятии технических стандартов и норм, разница в ширине колеи и требование Пекина предоставить прямой доступ к природным ресурсам являются одними из основных вопросов двустороннего сотрудничества Кыргызстана и Таджикистана с Китаем [Вакульчук и Оверленд, 2019].

Так или иначе, можно резюмировать, что частое взаимодействие относительно небольших центральноазиатских государств с лидером второй по величине экономики мира доказывает значительный интерес Китая к участию в региональных делах Центральной Азии. Несмотря на то, что двусторонние отношения с Таджикистаном и Кыргызстаном не обеспечивают достаточных экономических выгод для Китая, такие многосторонние инициати-

2d2a310176577230622.html. Accessed on 09.07.2019.

5. Eurasianet (2019). Tajikistan hands Chinese company rights to silver reserves. Retrieved from <https://eurasianet.org/tajikistan-hands-chinese-company-rights-to-silver-reserves>. Accessed on 09.07.2019.
6. RFE/RL (2019). Tajikistan, China Sign Agreements To Bolster Ties. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/tajikistan-china-sign-agreements-to-bolster-ties/30001315.html>. Accessed on 09.07.2019.
7. Sputnik.kg (2019). Export of honey, milk and cherries – Kyrgyzstan and China signed 19 documents. Retrieved from <https://ru.sputnik.kg/politics/20190613/1044673674/kyrgyzstan-kitaj-podpisanie-18-dokumentov.html>. Accessed on 09.07.2019.
8. Vakulchuk, Roman and Indra Overland (2019). China's Belt and Road Initiative through the Lens of Central Asia. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/329310641_China's_Belt_and_Road_Initiative_through_the_lens_of_Central_Asia. Accessed on 09.07.2019.
9. Xinhua (2019a). Spotlight: Xi's Central Asia trip cements neighborhood friendship, regional cooperation. Retrieved from http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/16/c_138148183.htm. Accessed on 04.07.2019.
10. Xinhua (2019b). China, Tajikistan agree to deepen ties for common prosperity. Retrieved from http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/16/c_138146465.htm. Accessed on 04.07.2019.

вы, как ШОС и СВМДА, играют важную роль в реализации глобальной стратегии Китая. Более того, поддерживая председательство Кыргызстана и Таджикистана соответственно в ШОС и СВМДА, Пекин поощряет центральноазиатских лидеров к развитию межрегиональных связей с целью улучшения диалога в Азии и укрепления сотрудничества в рамках ИПП.

Источники:

1. Asia-Plus (2019). Что ожидает Таджикистан от госвизита Си Цзиньпина в Душанбе? Доступен по адресу: <https://news.tj/ru/news/tajikistan/economic/20190611/tadzhikistan-zhdet>

THE MULTILATERAL INITIATIVES SUCH AS THE SCO AND THE CICA PLAY AN IMPORTANT ROLE IN THE IMPLEMENTATION OF CHINA'S GLOBAL STRATEGY

ТАКИЕ МНОГОСТОРОННИЕ ИНИЦИАТИВЫ, КАК ШОС И СВМДА, ИГРАЮТ ВАЖНУЮ РОЛЬ В РЕАЛИЗАЦИИ ГЛОБАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ КИТАЯ

-novih-investitsii-v-ekonomiku-ot-gosvizita-si-tszipina-v-dushanbe. Дата обращения: 09.07.2019.

2. CADGAT (2019a). ИПП в Центральной Азии: обзор китайских проектов. Доступен по адресу: https://www.researchgate.net/publication/333673045_BRI_in_Central_Asia_Overview_of_Chinese_Projects. Дата обращения: 09.07.2019.
3. CADGAT (2019b). ИПП в Центральной Азии: проекты железнодорожного и автомобильного сообщения. Доступен по адресу: https://www.researchgate.net/publication/333672889_BRI_in_Central_Asia_Rail_and_Road_Connectivity_Projects. Дата обращения: 09.07.2019.
4. Дэшэн, Цао (2019). В ходе визита председателя в Центральную Азию обсуждались соглашения. Доступен по адресу: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201906/11/WS5cfea2d2a310176577230622.html>. Дата обращения: 09.07.2019.
5. Eurasianet (2019). Таджикистан передает китайской компании права на запасы серебра. Доступен по адресу: <https://eurasianet.org/tajikistan-hands-chinese-company-rights-to-silver-reserves>. Дата обращения: 09.07.2019.
6. RFE/RL (2019). Таджикистан и Китай подписали соглашения об укреплении связей. Доступен по адресу: <https://www.rferl.org/a/tajikistan-china-sign-agreements-to-bolster-ties/30001315.html>. Дата обращения: 09.07.2019.
7. Sputnik.kg (2019). Экспорт меда, молока и черешни – Кыргызстан и Китай подписали 19 документов. Доступен по адресу: <https://ru.sputnik.kg/politics/20190613/1044673674/kyrgyzstan-kitaj-podpisanie-18-dokumentov.html>. Дата обращения: 09.07.2019.
8. Вакульчук, Роман и Индра Оверленд (2019). Китайская инициатива «Пояс и путь» через объектив Центральной Азии. Доступен по адресу: https://www.researchgate.net/publication/329310641_China's_Belt_and_Road_Initiative_through_the_lens_of_Central_Asia. Дата обращения: 09.07.2019.
9. Xinhua (2019a). В центре внимания: поездка Си в Центральную Азию укрепляет дружбу соседей, региональное сотрудничество. Доступен по адресу: http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/16/c_138148183.htm. Дата обращения: 04.07.2019.
10. Xinhua (2019b). Китай и Таджикистан договорились углублять связи для общего процветания. Доступен по адресу: http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/16/c_138146465.htm. Дата обращения: 04.07.2019.

CHINA MEETS NEW HONGKONG?

AZHAR SERIKKALIYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

КИТАЙ ЖДЁТ НОВЫЙ HONGKONG?

Hong Kong's accession to mainland China in 1997 was a great achievement for Chinese diplomacy and Deng Xiaoping personally. The former British colony joined Beijing; the world recognized Hong Kong as part of China. However, China established a Special Administrative Region (SAR) status for Hong Kong and retained extended autonomy for 50 years. "The reunification with homeland" was based on the "one country, two systems" principle. Autonomy mostly implies economic preferences, preserving the status of a separate customs territory, an international financial center with its monetary system, a free port. Moreover, Hong Kong has its own, independent from Beijing government legislative, executive and judicial systems, as well as immigration and tax policies.

Recently, with the growth of China's economic power and role in the international arena, Beijing's involvement in Hong Kong also increasing. China intervention in policy of the SAR rise mass protest in Hong Kong. In 2016, after Brexit vote in United Kingdom, a wide Hongkong or HKexit movement spread in Hong Kong. The reason was the removal of two elected deputies, who stand for independence, from the Hong Kong legislature after they deliberately misunderstood their oaths [Aljazeera, 2016]. Hong Kong opposition newspaper South Chi-

**HONG KONG'S
ACCESSION TO
MAINLAND CHINA IN
1997 WAS A GREAT
ACHIEVEMENT FOR
CHINESE DIPLOMACY
AND DENG XIAOPING
PERSONALLY**

**ПРИСОЕДИНЕНИЕ
ГОНКОНГА К КИТАЮ
В 1997 ГОДУ СТАЛО
БОЛЬШИМ
ДОСТИЖЕНИЕМ
ДЛЯ КИТАЙСКОЙ
ДИПЛОМАТИИ И
ЛИЧНО ДЛЯ ДЭН
СЯОПИНА**

Присоединение Гонконга к Китаю в 1997 году стало большим достижением для китайской дипломатии и лично для Дэн Сяопина. Бывшая британская колония присоединилась к Пекину, мир признал Гонконг частью Китая. Тем не менее, Китай установил для Гонконга статус особого административного района (ОАР) с сохранением расширенной автономии в течение 50 лет. «Воссоединение с родиной» основывалось на принципе «одна страна, две системы». Автономия в основном подразумевает экономические преференции, сохраняющие статус отдельной таможенной территории, международного финансового центра с собственной валютной системой, свободного порта. Кроме того, у Гонконга есть свои, независимые от правительства Пекина законодательная, исполнительная и судебная системы, а также иммиграционная и налоговая политика.

В последние годы, с ростом экономической мощи и роли Китая на международной арене, вовлеченность Пекина в политику и экономику Гонконга увеличивается. Вмешательство Китая в политику ОАР вызывает массовые протесты в Гонконге. В 2016 году, после голосования в пользу Брексита в Великобритании, в Гонконге распро-

scmp.com

na Morning Post published the text of flyer calling for the separation of Hong Kong from China [South China Morning Post, 2016]. The Umbrella movement emerged as call for democracy in 2014 and has grown into a civil activity. The movement returned in June 2019 when hundreds of thousands of people filled the streets of Hong Kong in protest to an extradition bill put forward that would send those accused of certain crimes to mainland China for trial [CNN, 2019]. The protests last until today, despite the fact that the chief executive of Hong Kong Carrie Lam stated that the consideration of the bill was discontinued [Qin, 2019]. It is obvious that the population of Hong Kong does not trust the local authorities, accusing them of colluding with mainland China. This bill violates Hong Kong's independent migration policy promised by the SAR status.

Needless to say that the "one country, two systems" concept is designed not only for the peaceful return of Hong Kong or Macau but mostly for Taiwan, which yet remains independent. Rising protests in Hong Kong undermine the viability of this system proposed by Beijing. Moreover, it threatens the

странилось широкое движение Hongxit или HKexit. Причиной было исключение двух избранных депутатов, которые выступают за независимость, из законодательного органа Гонконга после того, как они преднамеренно неправильно произнесли свои клятвы [Аль-Джазира, 2016]. Гонконгская оппозиционная газета South China Morning Post опубликовала текст листовки, призывающей к отделению Гонконга от Китая [South China Morning Post, 2016]. Движение «Революция зонтиков» возникло на острове как призыв к демократии в 2014 году и переросло в масштабную акцию гражданского сопротивления. Движение вновь активизировалось в июне 2019 года, когда сотни тысяч людей заполнили улицы Гонконга в знак протеста против выдвинутого законопроекта об экстрадиции, который предполагал отправку обвиняемых в определенных преступлениях в материковый Китай для суда [CNN, 2019]. Протесты продолжают до сегодняшнего дня, несмотря на то, что мэр Гонконга Кэрри Лэм заявила, что рассмотрение законопроекта было прекращено [Цинь, 2019]. Очевидно, что население Гонконга не доверяет местным

fulfillment of one of the main tasks of the Chinese Communist Party - the goal of "reuniting Taiwan with the motherland". Since in recent years, the power in China has become increasingly authoritarian and repressive, and this cannot but be a source of some alarm for Hong Kong. The increase in the number of asylum seekers from mainland China is also a signal. The current legislation makes it impossible to extradite not only to mainland China but also to Taiwan or Macao. Coming of Hong Kong under Chinese jurisdiction was possible only with the keeping of preferences for foreign business and established the way of life of local people. So the closer completion of the transit period of Hong Kong, the

властям, обвиняя их в сговоре с материковым Китаем. Этот законопроект нарушает независимую миграционную политику Гонконга, обещанную статусом ОАР.

Безусловно, концепция «одна страна, две системы» предназначена не только для мирного объединения Гонконга или Макао, но в основном направлена и на Тайвань, который все еще остается независимым. Рост протестов в Гонконге подрывает жизнеспособность этой концепции, предложенной Пекином. Более того, это угрожает выполнению одной из главных задач Коммунистической партии Китая - цели «воссоединения Тайваня с Роди-

more SAR citizens think about their identity. Obviously, they don't impersonate themselves with the communist ideology and its implementation in China. A number of latest events during which China has tried to break through measures that challenge Hong Kong's identity showed that Beijing moving toward increasing restrictions [Saich, 2019]. Untouched by the Cultural Revolution, Hong Kong has managed to preserve traditional Chinese culture. Since Chinese consider calligraphy to be the main and integral part of their culture, officially the SAR still using classic Chinese

theguardian.com

“

**AFTER BREXIT VOTE
IN UNITED KINGDOM,
A WIDE HONGKONG OR
HONGKONG MOVEMENT
SPREAD IN
HONG KONG**

**ПОСЛЕ
ГОЛОСОВАНИЯ В
ПОЛЬЗУ БРЕКСИТА В
ВЕЛИКОБРИТАНИИ,
В ГОНКОНГЕ
РАСПРОСТРАНИ-
ЛОСЬ ШИРОКОЕ
ДВИЖЕНИЕ
HONGKONG ИЛИ
HONGKONG**

”

ной». В последние годы власть в Китае становится все более авторитарной и репрессивной, и это не может не вызывать тревогу у Гонконга. Увеличение числа лиц, ищущих убежища, из материкового Китая также является сигналом. Действующее законодательство не позволяет экстрадировать своих граждан в материковый Китай не только в Гонконге, но и на Тайване и Макао. Вхождение Гонконга под юрисдикцию Китая в 1997 году стало возможно только при сохранении преференций для иностранного бизнеса и устоявшегося образа жизни местного населения. Таким образом, чем ближе конец транзитного периода в Гонконге, тем больше граждан ОАР думают о своей идентичности. Очевидно, что они не олицетворяют себя в рамках коммунистической идеологии и ее имплементации в Китае. Ряд недавних событий, в ходе которых Китай пытался применить меры, бросающие вызов идентичности Гонконга, показали, что Пекин движется в направлении усиления ограничений [Сайч, 2019]. Гонконг, не затронутый культурной революцией, сумел сохранить традиционную китайскую культуру. Поскольку китайцы считают каллиграфию главной и неотъемлемой частью своей культуры, официально ОАР по-прежнему использует классические китайские иероглифы, а не упрощенную версию реформы Мао. В то же время Гонконг олицетворяет либеральный Китай, уважающий права и свободы граждан. Это, в свою очередь, противоречит устоявшейся коммунистической догме, которая настаивает на сходстве традиционной китайской идеологии конфуцианства с коммунизмом и авторитаризмом, как наиболее приемлемым способом правления для пост-императорского Китая. Тем не менее, Гонконг, в отличие от материкового Китая,

characters, not a simplified by Mao's reform version. At the same time, Hong Kong personifies liberal China, respecting rights and freedoms. This, in turn, contradicts the established communist dogma, which insists on the similarity of the traditional Chinese ideology of Confucianism with communism, and authoritarianism as the most acceptable way of government for post-imperial China. However, Hong Kong, unlike mainland China, is the opposite example of a much freer and more open society and administrative system, cultivated within the framework of traditional Chinese culture. This is a challenge to the ideology of the ruling party of China. Actually, Hong Kong and Macao are the only places in China where the dispersal of demonstrations in Beijing's Tiananmen Square anniversaries openly celebrated. In 2019, 180 thousand people came to the annual campaign to commemorate the victims. Even mentioning a 30 years ago events on Tiananmen is forbidden in mainland China. Against the backdrop of the recent events, various Chinese Communist Party's programs to integrate with Hong Kong both economically and politically and 'to conquer the hearts of Hong Kong people' look in-

представляет собой противоположный пример гораздо более свободного и открытого общества и административной системы, взращенных в рамках традиционной китайской культуры. Это вызов для идеологии правящей партии Китая. На самом деле, Гонконг и Макао - единственные места в Китае, где открыто отмечается годовщина демонстраций на площади Тяньаньмэнь в 1989 году. В 2019 году 180 тысяч человек пришли на ежегодное мероприятие, чтобы почтить память жертв. Даже упоминание событий 30-летней давности на материковой части Китая запрещено. На фоне недавних событий разнообразные программы Коммунистической партии Китая, направленные на интеграцию с Гонконгом как в экономическом, так и в политическом плане, такие как «покорение сердец гонконгцев», выглядят все менее привлекательными.

После провозглашения политики реформ и открытости Гонконг стал основным инвестором в Китае, а также проводником западных технологий и методов управления. В настоящее время, когда доходы населения Китая и Гонконга практически вы-

creasingly unprofitable.

After the policy of reform and opening-up was announced, Hong Kong became the main investor in China and the conductor of Western technologies and management systems. Currently, when the income of the population of China and Hong Kong has leveled off, continental China is no longer dependent on Hong Kong, rather the opposite. The 1997 agreement, in addition to concern, brought 6.5 million Hong Kong residents a sense of national pride and the opportunity to prove their Chinese identity after a 150-year colonization period. However, many believed that as the well-being of the people of mainland China improved, political liberalization would follow. The Hong Kong people hoped that instead of turning Hong Kong into China, China would become like Hong Kong [French, 2017]. Experts suggest that if Hong Kong developed as a liberal society under the jurisdiction of China, then perhaps Taiwan would gradually follow the example of uniting with the mainland within the framework of the "one country, two systems" principle.

To sum up, the increasingly centralized and authoritarian policies of China within the country are currently being projected in Hong Kong. Just as China has become an active player in the international arena, in the economy, and politics, so is its policy toward Hong Kong becoming more aggressive. While Hong Kongers seek greater autonomy and according to the 1997 agreement, they have that right until 2047, the authorities of SAR becoming more pro-Chinese bringing a different type of new law consideration and giving preferences to Chinese business development. Many will depend on how things develop in mainland China. Therefore, under the present circumstances, debates on Hong Kong's total independence or hongxit are impossible.

THE HONG KONG PEOPLE HOPED THAT INSTEAD OF TURNING HONG KONG INTO CHINA, CHINA WOULD BECOME LIKE HONG KONG

ЖИТЕЛИ ГОНКОНГА НАДЕЯЛИСЬ, ЧТО ВМЕСТО ПРЕВРАЩЕНИЯ ГОНКОНГА В КИТАЙ, КИТАЙ СТАНЕТ ПОХОДИТЬ НА ГОНКОНГ

ровнялись, континентальный Китай больше не зависит от Гонконга, скорее наоборот. Соглашение 1997 года, помимо волнения, принесло 6,5 миллионам жителей Гонконга чувство национальной гордости и возможность подтвердить свою китайскую идентичность после 150-летнего периода колонизации. Однако многие в Гонконге считали, что по мере улучшения благосостояния населения материкового Китая последует политическая либерализация. Жители Гонконга надеялись, что вместо превращения Гонконга в Китай, Китай станет походить на Гонконг [Френч, 2017]. Эксперты предполагают, что, если бы Гонконг развивался как либеральное общество под юрисдикцией Китая, то, возможно, Тайвань постепенно последовал бы примеру объединения с материком в рамках принципа «одна страна, две системы».

Подводя итог, можно утверждать, что все более централизованная и авторитарная политика Китая внутри страны в настоящее время проектируется и в Гонконге. Подобно тому, как Китай стал активным игроком на международной арене в экономике и политике, так и его политика в отношении Гонконга становится все более агрессивной. Хотя гонконгцы стремятся к большей автономии и, согласно соглашению 1997 года, они имеют это право до 2047 года, власти ОАР становятся все более прокитайскими, что приводит к рассмотрению нового типа законов и явному предпочтению развития китайского бизнеса на острове. Многие будут зависеть от того, как будет складываться ситуация в материковом Китае. Поэтому в нынешних обстоятельствах споры о полной независимости Гонконга или его выходе из состава КНР невозможны.

References:

1. Aljazeera (2016). China Bars Two Rebel Hong Kong Mps from Retaking Oath. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/china-bars-rebel-hong-kong-mps-retaking-oath-161107033944766.html>. Accessed on 02.07.2019.
2. CNN (2019). The Return of Hong Kong's Umbrella Movement. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2019/06/12/asia/hong-kong-umbrella-extradition-intl-hnk/index.html>. Accessed on 07.07.2019.
3. French, Howard (2017). Is It Too Late to Save Hong Kong from Beijing's Authoritarian Grasp? Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/21/hong-kong-china-authoritarian-democracy-one-country-two-systems>. Accessed on 10.07.2019.
4. Qin, Amy (2019). Extradition Bill Is 'Dead,' Says Hong Kong Leader, Carrie Lam. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/07/08/world/asia/carrie-lam-hong-kong.html>. Accessed on 08.07.2019.
5. Saich, Tony (2019). Simmer Nears Boil in Hong Kong. Retrieved from https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/07/harvard-china-expert-examines-whats-behind-the-hong-kong-protests/?fbclid=IwAR0cg_rmx1PIYXCra2P7u0JBziKx-F3iu9-r48JxngWrj7bEiXWyYiPo7u1w. Accessed on 10.07.2019.
6. South China Morning Post (2016). Hongxit! Retrieved from <https://www.scmp.com/magazines/hk-magazine/article/2038052/hongxit>. Accessed on 09.07.2019.

**THE AUTHORITIES
OF SAR BECOMING
MORE PRO-CHINESE
BRINGING A
DIFFERENT TYPE OF
NEW LAW CONSIDERATION
AND GIVING
PREFERENCES TO
CHINESE BUSINESS
DEVELOPMENT**

**ВЛАСТИ ОАР
СТАНОВЯТСЯ
ВСЕ БОЛЕЕ
ПРОКИТАЙСКИМИ,
ЧТО ПРИВОДИТ К
РАССМОТРЕНИЮ
НОВОГО ТИПА
ЗАКОНОВ И ЯВНОМУ
ПРЕДПОЧТЕНИЮ
РАЗВИТИЯ
КИТАЙСКОГО
БИЗНЕСА**

Источники:

1. CNN (2019). Возвращение движения зонтиков Гонконга. Доступен по адресу: <https://edition.cnn.com/2019/06/12/asia/hong-kong-umbrella-extradition-intl-hnk/index.html>. Дата обращения: 07.07.2019.
2. South China Morning Post (2016). Hongxit! Доступен по адресу: <https://www.scmp.com/magazines/hk-magazine/article/2038052/hongxit>. Дата обращения: 09.07.2019.
3. Аль-Джазира (2016). Китай запрещает двум мятежным депутатам из Гонконга принять присягу повторно. Доступен по адресу: <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/china-bars-rebel-hong-kong-mps-retaking-oath-161107033944766.html>. Дата обращения: 02.07.2019.
4. Сайч, Тони (2019). Эмоции в Гонконге близки к закипанию. Доступен по адресу: https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/07/harvard-china-expert-examines-whats-behind-the-hong-kong-protests/?fbclid=IwAR0cg_rmx1PIYXCra2P7u0JBziKx-F3iu9-r48JxngWrj7bEiXWyYiPo7u1w. Доступ 10.07.2019.
5. Френч, Говард (2017). Не слишком ли поздно спасать Гонконг от авторитарной власти Пекина? Доступен по адресу: <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/21/hong-kong-china-authoritar-democracy-one-country-two-systems>. Дата обращения: 07.07.2019.
6. Цинь, Эми (2019). Билль об экстрадиции «мертв», сообщает мэр Гонконга Кэрри Лэм. Доступен по адресу: <https://www.nytimes.com/2019/07/08/world/asia/carrie-lam-hong-kong.html>. Дата обращения: 07.07.2019.

INTERNAL MIGRATION IN KAZAKHSTAN

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ВНУТРЕННЯЯ МИГРАЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ

According to the most recent data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan, internal migrants in 2018 amounted to 91,347 people, which is the second highest number of internal migrants registered within a year since 2000, the first being in 2016 when 106,518 people migrated from one region of the country to another. Thus, compared to 2017, the number of internal migrants in 2018 increased by 37.5%. However, before making an analysis this figure should be adjusted for administrative changes in the country's territorial structure that were made in 2018. In particular, on June 19, 2018, the South Kazakhstan region was reorganized into two administrative territorial units of the Turkistan region and the city of Shymkent, and 2018 is the first year when these two territorial units appear separately [Akorda, 2018].

Figure 1 shows the change in the number of internal migrants since 2000 on a yearly basis. As we can see, the number of internal migrants in Kazakhstan in general terms can be considered as low. During 2000-2018, it was below 1.0% of the total population. However, there were considerable changes in the number of internal migrants throughout this period.

**THE MAJOR CITIES
LIKE ALMATY AND
NUR-SULTAN ARE
THE MAIN POINTS
OF ATTRACTION FOR
INTERNAL MIGRANTS**

**ГЛАВНЫЕ ГОРОДА,
ТАКИЕ КАК АЛМАТЫ
И НУР-СУЛТАН,
ЯВЛЯЮТСЯ
ГЛАВНЫМИ
ТОЧКАМИ
ПРЯЖЕНИЯ
ВНУТРЕННИХ
МИГРАНТОВ**

Согласно последним данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана, количество внутренних мигрантов в 2018 году составило 91 347 человек, что является вторым по величине показателем внутренней миграции, зарегистрированным с 2000 года, тогда как наибольший показатель был в 2016 году, когда из одного региона страны в другой мигрировали 106 518 человек. Таким образом, по сравнению с 2017 годом количество внутренних мигрантов в 2018 году увеличилось на 37,5%. Однако перед проведением анализа эту цифру необходимо скорректировать в связи с административными изменениями в территориальной структуре страны, которые были осуществлены в 2018 году. В частности, 19 июня 2018 года Южно-Казахстанская область была реорганизована в две административно-территориальные единицы – Туркестанскую область и город Шымкент, и 2018 является первым годом, когда эти две территориальные единицы фигурируют в статистике по отдельности [Акорда, 2018].

На рисунке 1 показано изменение количества внутренних мигрантов

Figure 1. Internal migrants as the percentage of the total population during 2000-2018

Рисунок 1. Процент внутренних мигрантов от общей численности населения в 2000-2018 гг.

Source: Prepared by the author based on the data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan.

Источник: подготовлено автором на основе данных Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана.

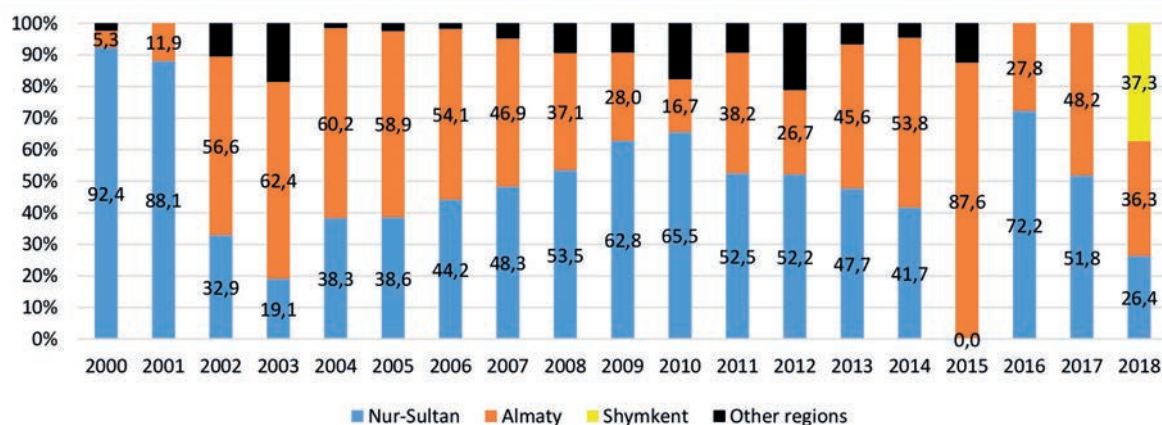
After a sharp descend in 2001-2002 it stayed relatively stable during 2002-2015 between 0.3% and 0.5%. Then in 2016, we can see a doubling of the number of migrants. Here it should be noted that this does not mean that there was a corresponding increase in the number of internal migrants, although we still admit that there might have been a considerable increase. The dramatic augmentation of the percentage of internal migrants in 2016 was due to the fact that on December 22, 2016 President Nazarbayev signed the law "On Introducing Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Countering Extremism and Terrorism" (Zakon.kz, 2019). The law entered

с 2000 года на ежегодной основе. Как видим, количество внутренних мигрантов в Казахстане в целом можно считать низким. В течение 2000-2018 гг. оно составляло менее 1,0% от общей численности населения. Однако в течение этого периода количество внутренних мигрантов значительно изменилось. После резкого снижения в 2001-2002 гг. оно оставалось относительно стабильным в течение 2002-2015 гг., колеблясь между 0,3% и 0,5% от общего населения. Затем в 2016 году мы можем увидеть удвоение числа мигрантов. Здесь следует отметить, что это не означает, что произошло соответствующее увеличение числа внутренних мигрантов, хотя такое нельзя полностью исключать. Резкое увеличение доли внутренних мигрантов в 2016 году связано с тем, что 22 декабря 2016 года президент Назарбаев подписал закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан о противодействии экстремизму и терроризму» [Zakon.kz, 2019]. Закон вступил в силу 1 января 2017 года и обязал граждан регистрироваться по месту жительства. Следовательно, почти половина внутренних мигрантов, которых раньше не было в статистических данных, стали «видимыми» в регистрах внутренней миграции.

Если мы посмотрим на векторы внутренней миграции, неудивительно, что главные города, такие как Алматы и Нур-Сул-

Figure 2. Major recipient regions of internal migrants.

Рисунок 2. Основные регионы-получатели внутренних мигрантов.

Source: Prepared by the author based on the data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan. Источник: подготовлено автором на основе данных Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана.

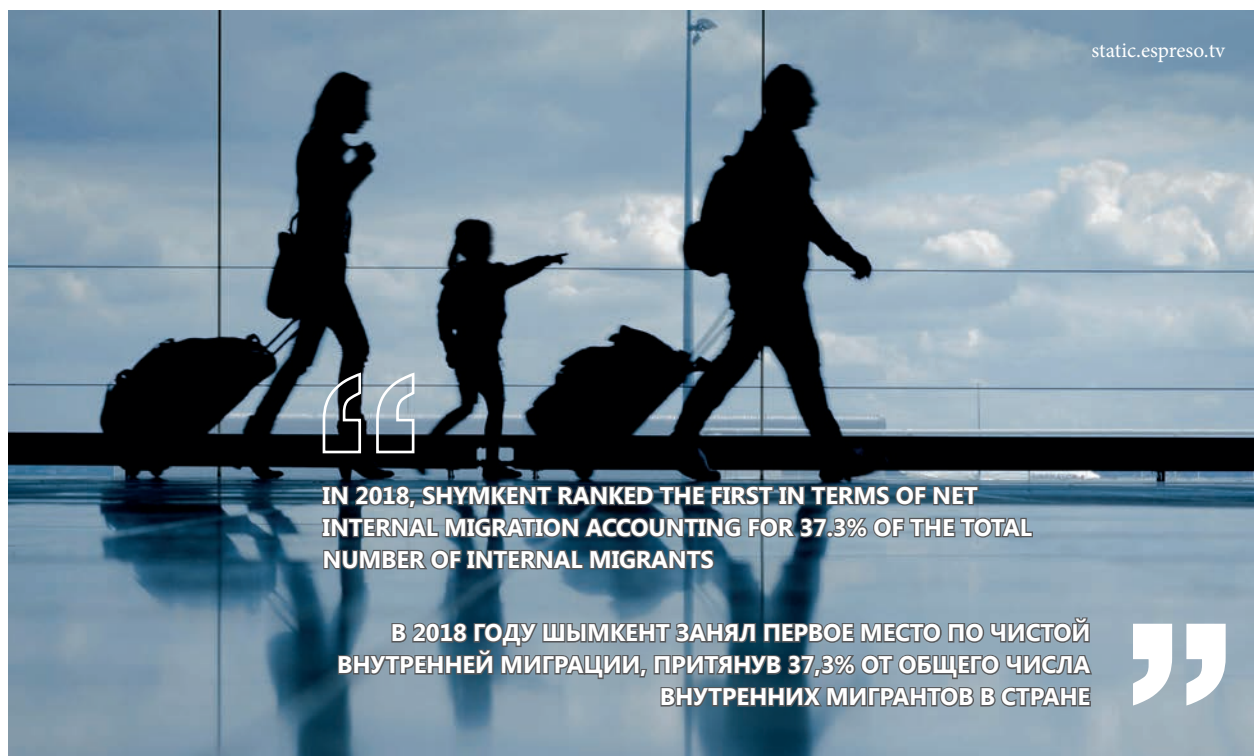
into force starting January 1, 2017 and made it obligatory for citizens to register at a place of residence. Hence, nearly half of internal migrants that were not in the statistical data before became "visible" in internal migration data records.

If we look at the vectors of internal migration, it is not surprising to find out that the major cities like Almaty and Nur-Sultan are the main points of attraction for internal migrants. Figure 2 shows the main regions of destination of internal migrants. Thus, in 2016 and 2017, for instance, these two cities were the only two regions of the country that experienced a net inflow of internal migrants. On average, the two largest cities of Kazakhstan receive 20-30 thousand internal migrants every year. Other regions predominantly lose their population when it comes to internal migration and partially or totally replace them by the natural population increase. The regions adjacent to the cities of Almaty and Nur-Sultan like the Almaty and Akmola regions, as well as the western oil-producing regions, occasionally become net recipients of internal migrants.

Starting in 2018, we can see a separate statistics for the city of Shymkent, and it is in-

тан, являются главными точками притяжения внутренних мигрантов. На рисунке 2 показаны основные регионы концентрации внутренних мигрантов. Так, например, в 2016 и 2017 годах эти два города были единственными регионами страны, где наблюдался чистый приток внутренних мигрантов. В среднем два крупнейших города Казахстана ежегодно принимают по 20-30 тысяч внутренних мигрантов. Другие регионы преимущественно теряют свое население в разрезе внутренней миграции и частично или полностью восполняют его через естественный прирост населения. Регионы, прилегающие к городам Алматы и Нур-Султан, такие как Алматинская и Ақмолинская области, а также западные нефтедобывающие регионы время от времени становятся чистыми получателями внутренних мигрантов.

Начиная с 2018 года, мы можем увидеть отдельную статистику по городу Шымкенту, и интересно отметить, что при населении около 1 миллиона человек Шымкент является одним из самых привлекательных мест для внутренних мигрантов. Так, в 2018 году Шымкент занял первое место по чистой внутренней миграции, притянув 34 094 человека из других регионов, что

static.espreso.tv

**IN 2018, SHYMKENT RANKED THE FIRST IN TERMS OF NET
INTERNAL MIGRATION ACCOUNTING FOR 37.3% OF THE TOTAL
NUMBER OF INTERNAL MIGRANTS**

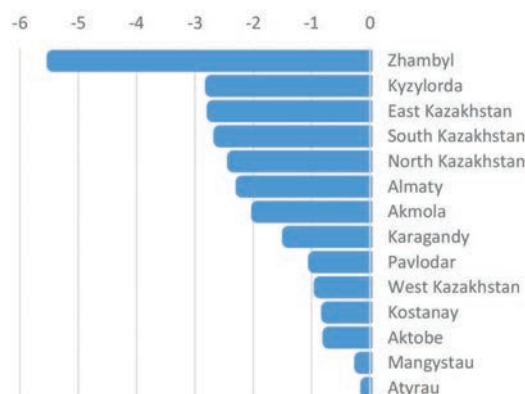
**В 2018 ГОДУ ШЫМКЕНТ ЗАНЯЛ ПЕРВОЕ МЕСТО ПО ЧИСТОЙ
ВНУТРЕННЕЙ МИГРАЦИИ, ПРИТЯНУВ 37,3% ОТ ОБЩЕГО ЧИСЛА
ВНУТРЕННИХ МИГРАНТОВ В СТРАНЕ**

interesting to note that with a population of nearly 1 million people Shymkent is one of the most attractive destinations for internal migrants. Thus, in 2018, Shymkent ranked the first in terms of net internal migration attracting 34,094 people from other regions and accounting for 37.3% of the total number of internal migrants of the country. This change in the statistical records of the Committee on Statistics distorted Figure 1, exaggerating the number of internal migrants for 2018. If the city of Shymkent was not separated from the South Kazakhstan region, the total number of internal migrants in 2018 would be 57,253,

Figure 3. Population loss through migration in % terms during the past five years by the regions of Kazakhstan. Рисунок 3. Убыль населения за счет миграции в% в течение последних пяти лет по регионам Казахстана

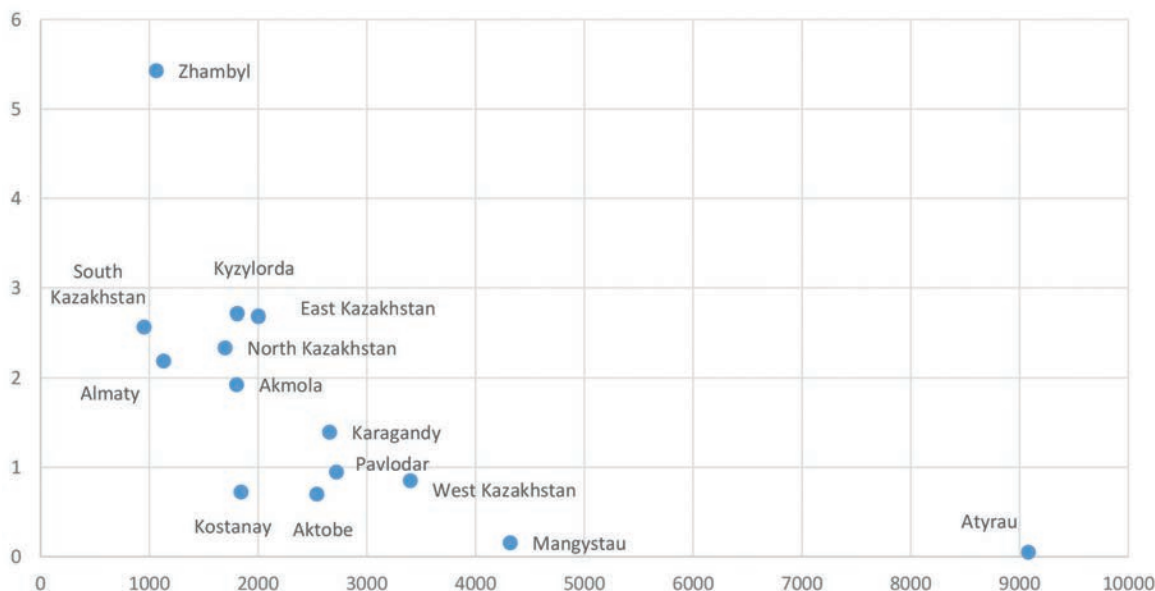
Source: Prepared by the author based on the data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan.

Источник: подготовлено автором на основе данных Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана

составило 37,3% от общего числа внутренних мигрантов в стране. Это изменение в статистических данных Комитета по статистике исказило рисунок 1, преувеличивая количество внутренних мигрантов за 2018 год. Если бы город Шымкент не был отделен от Южно-Казахстанской области, общее число внутренних мигрантов в 2018 году было бы 57 253, что означает незначительное снижение по сравнению с 2017 годом. Однако с точки зрения статистических данных исключение Шымкента из прилегающего региона является положительным фактором, который позволяет видеть более точную картину.

Чтобы увидеть, какие регионы теряют больше всего с точки зрения внутренней миграции населения, мы можем посмотреть на рисунок 3, показывающий чистое сальдо внутренних мигрантов, рассчитанное как сумма чистой миграции за последние пять лет в процентах от средней численности населения региона в течение последних пяти лет. Как мы видим, все южные регионы, а также северные и восточные части страны демонстрируют самые высокие уровни чистой внутренней эмиграции. С другой стороны, два ведущих западных нефтедобывающих региона имеют наименьшее чистое сальдо внутренних эмигрантов. Одним из простых объяснений таких резких различий в количестве внутренних мигрантов является уровень благосостояния. Таким образом, сравним

Figure 4. GRP per capita vs emigration from regions during 2013-2018.
Рисунок 4. ВРП на душу населения и эмиграция из регионов в 2013-2018 гг.

Source: Prepared by the author based on the data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan.
Источник: подготовлено автором на основе данных Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана.

which means a slight decrease compared to 2017. However, in terms of statistical data, the exclusion of Shymkent from its adjacent region is a positive factor that allows making a more accurate analysis.

In order to see which regions lose the most in terms of internal migration of the population, we can look at Figure 3 showing the number of internal net migrants calculated as the sum of net migrants during the past five years as the percentage of the average population of the region during the past five years. As we can see, all the southern regions as well as the northern and eastern parts of the country demonstrate the highest levels of net internal emigration. On the other hand, the two leading western oil-producing regions have the least number of net internal emigrants. One of the straightforward explanations for such a drastic difference in the number of internal migrants is the level of wealth. Thus, comparing the GRP per capita, which is one of the most basic indicators of regional wealth, against the percentage of net

**ALL THE SOUTHERN
REGIONS AS WELL
AS THE NORTHERN
AND EASTERN PARTS
OF THE COUNTRY
DEMONSTRATE THE
HIGHEST LEVELS
OF NET INTERNAL
EMIGRATION**

**ВСЕ ЮЖНЫЕ
РЕГИОНЫ, А ТАКЖЕ
СЕВЕРНЫЕ И
ВОСТОЧНЫЕ
ЧАСТИ СТРАНЫ
ДЕМОНСТРИРУЮТ
САМЫЕ ВЫСОКИЕ
УРОВНИ ЧИСТОЙ
ВНУТРЕННЕЙ
ЭМИГРАЦИИ**

ВРП на душу населения, который является одним из самых основных показателей регионального благосостояния, с процентом чистой эмиграции, мы получаем довольно точную отрицательную связь между этими двумя параметрами (см. рисунок 4). Очевидно, что относительный достаток или благосостояние домохозяйств является одним из факторов, определяющих внутреннюю миграцию, и население стремится мигрировать из более бедных регионов в более богатые регионы.

Одним из факторов, который следует учитывать при анализе внутренней миграции, является процесс урбанизации. Процесс внутренней миграции может быть разложен на несколько факторов, включая урбанизацию. Без сомнения, урбанизация является одной из важных переменных, которые определяют внутреннюю миграцию в Казахстане, и наши выводы полностью соответствуют этому утверждению. Например, анализ данных показал, что крупнейшие городские терри-

emigrants, we get a rather accurate negative relationship between these two parameters (see Figure 4). Obviously, relative wealth and well-being of households is one of the factors determining internal migration, and the population tends to flee from poorer regions to wealthier regions.

One of the factors that should be taken into account in analyzing internal migration is the process of urbanization. The process of internal migration can be decomposed into several factors, including urbanization. Without any doubt, urbanization is one of the important variables that shape internal migration in Kazakhstan, and our findings are completely in line with this statement. For instance, the analysis of the data has shown that the largest urban areas such as the cities of Nur-Sultan, Almaty and Shymkent are the major recipients of internal migrants. Moreover, the new statistical data for the city of Shymkent, which is in fact far behind the other two major metropolitan areas in terms of wealth, reveals that the effect of urbanization in determining internal migration can be very significant.

The fact that Shymkent turns out to be one of the major points of attraction along with Almaty and Nur-Sultan can be attributed to several factors. First, being one of the major urban areas, it generates centripetal forces attracting internal migrants who seek better jobs, amenities, opportunities for study, etc. Second, the case of Shymkent can also be explained by the fact that the surrounding Turkistan region has the highest population density with numerous small settlements closely connected with the city. Hence, Shymkent simply has a greater number of people living around the city and willing to move to the nearest major city than Almaty and Nur-Sultan do. When these people decide to move to a big city, they simply minimize their costs of transportation and relocation and opt for Shymkent, which is the nearest major urban area. Finally, wealth of the regions is one of the primary factors that explain internal migration patterns in Kazakhstan. There is a clear negative relationship between the GRP per capita and the number of net emigrants from the regions, suggesting that more people tend to abandon relatively poorer regions and move to big cities or other relatively wealthier regions.

тории, такие как города Нур-Султан, Алматы и Шымкент, являются основными получателями внутренних мигрантов. Более того, новые статистические данные по городу Шымкенту, который на самом деле сильно отстает от двух других крупных городских агломераций по показателям благосостояния, показывают, что эффект урбанизации в определении внутренней миграции может играть очень значимую роль.

То, что Шымкент оказывается одной из основных точек притяжения наряду с Алматы и Нур-Султаном, можно отнести за счет нескольких факторов. Во-первых, факт того, что это одна из крупнейших городских агломераций, создает центростремительные силы, привлекающие внутренних мигрантов, которые ищут лучшую работу, удобства, возможности для обучения и т.д. Во-вторых, пример Шымкента также можно объяснить тем, что окружающая Туркестанская область имеет самую высокую плотность населения с многочисленными небольшими поселениями, тесно связанными с городом. Сле-

References

1. Akorda (2018). On some issues of the administrative-territorial structure of the Republic of Kazakhstan. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-nekotoryh-voprosah-administrativno-territorialnogo-ustroistva-respubliki-kazakhstan. Accessed on 08.07.2019.
2. Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan (2009). Migration of the population. Retrieved from <http://old.stat.gov.kz>. Accessed on 03.07.2019.
3. Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan (2019). Official statistical information, operational data. Retrieved from <http://old.stat.gov.kz>. Accessed on 01.07.2019.
4. Zakon.kz (2019). Temporary registration in Kazakhstan. Retrieved from <https://www.zakon.kz/s/vremennaja-registracija-v-kazakhstane/>. Accessed on 08.07.2019.

довательно, вокруг Шымкента просто живет больше людей, желающих переехать в ближайший крупный город, чем вокруг Алматы или Нур-Султана. Когда эти люди решают переехать в большой город, они просто минимизируют свои расходы на транспорт и переезд и выбирают Шымкент, который является ближайшим крупным городским центром. Наконец, богатство регионов является од-

ним из основных факторов, объясняющих характер внутренней миграции в Казахстане. Существует явная отрицательная связь между ВРП на душу населения и чистым сальдо эмигрантов из регионов, что свидетельствует о том, что все больше людей стремятся покинуть относительно более бедные регионы и переехать в большие города или другие относительно более богатые регионы.

Источники

1. Акорда (2018). О некоторых вопросах административно-территориального устройства Республики Казахстан. Доступен по адресу: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-nekotoryh-voprosah-administrativno-territorialnogo-ustroistva-respubliki-kazakhstan. Дата обращения: 08.07.2019.
2. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Казахстана (2009). Миграция населения. Доступен по адресу: <http://old.stat.gov.kz>. Дата обращения: 03.07.2019.
3. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Казахстана (2019). Официальная статистическая информация, оперативные данные. Доступен по адресу: <http://old.stat.gov.kz>. Дата обращения: 01.07.2019.
4. Zakon.kz (2019). Временная регистрация в Казахстане. Доступен по адресу: <https://www.zakon.kz/s/vremennaja-registracija-v-kazakhstane/>. Дата обращения: 08.07.2019.

NURLI JOL DEVLET PROGRAMI'NIN KAZAKISTAN'DAKİ ULAŞIM ALTYAPISININ GELİŞMESİNDEKİ ROLÜ

DINARA TALDYBAYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НҰРЛЫ ЖОЛ МЕМЛЕКЕТТІК
БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН-
ДАҒЫ КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ-
НЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

“Nurlı Jol”, altyapının geliştirilmesi amacıyla, 2015-2019 yıllarını kapsayan dönem için hazırlanan bir Devlet Programı olup Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in 11 Kasım 2014 tarihli “Nurlı Jol – Bolaşakka Bastar Jol” (Nurlı Jol – Geleceğe Yol) konulu Kazakistan halkına seslenişinde yer alan vazifeleri hayata geçirme amacıyla hazırlanan bir programdır. Program 6 Nisan 2015 tarihinde Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 1030 No'lu Kararı ile onaylanmıştır [Akorda.kz, 2015]. Programın faaliyete geçirilmesi için sorumlu kurum olarak Milli Ekonomi Bakanlığı görevlendirilmiştir. Program, Almatı, Nur-Sultan, Aktöbe, Çimkent ve Öskemen şehirlerini modern altyapıya sahip milli ve uluslararası seviyedeki merkez şehirler olarak belirlemektedir. Böylece ülkede makro-bölgeler oluşturma yolu ile tek ekonomik piyasa oluşturma ve ülkedeki ulaşım altyapısını uluslararası ulaşım sistemi ile birleştirmeyi amaçlamaktadır [Mfa.gov.kz, 2018]. Programın temel görevleri arasında, Kazakistan'ın modern ulaşım altyapısının oluşturulması ve uluslararası ulaşım sistemine dahil edilmesi; sanayi altyapısı ve turizm altyapısının geliştirilmesi; ortak enerji

PROGRAM ÇERÇEVESİNDE 2015-2019 YILLARI İÇİNDE 511 BİN KİŞİNİN İSTİHDAM EDİLMESİ, BU SAYI KAPSAMINDA 167 BİN KİŞİNİN DAİMİ, 343 BİN KİŞİNİN GEÇİCİ İŞ SAHİBİ OLMASI BELİRLENMİŞTİR

BAҒДАРЛАМА АЯСЫНДА 2015-2019 ЖЫЛДАР ІШІНДЕ 167,9 МЫҢ АДАМ ТҰРАҚТЫ ЖӘНЕ 343,3 МЫҢ АДАМ УАҚЫТША ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСЫП, БАРЛЫҒЫ 511,2 МЫҢ АДАМНЫҢ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТІЛУІ ҚАРАСТЫРЫЛҒАН

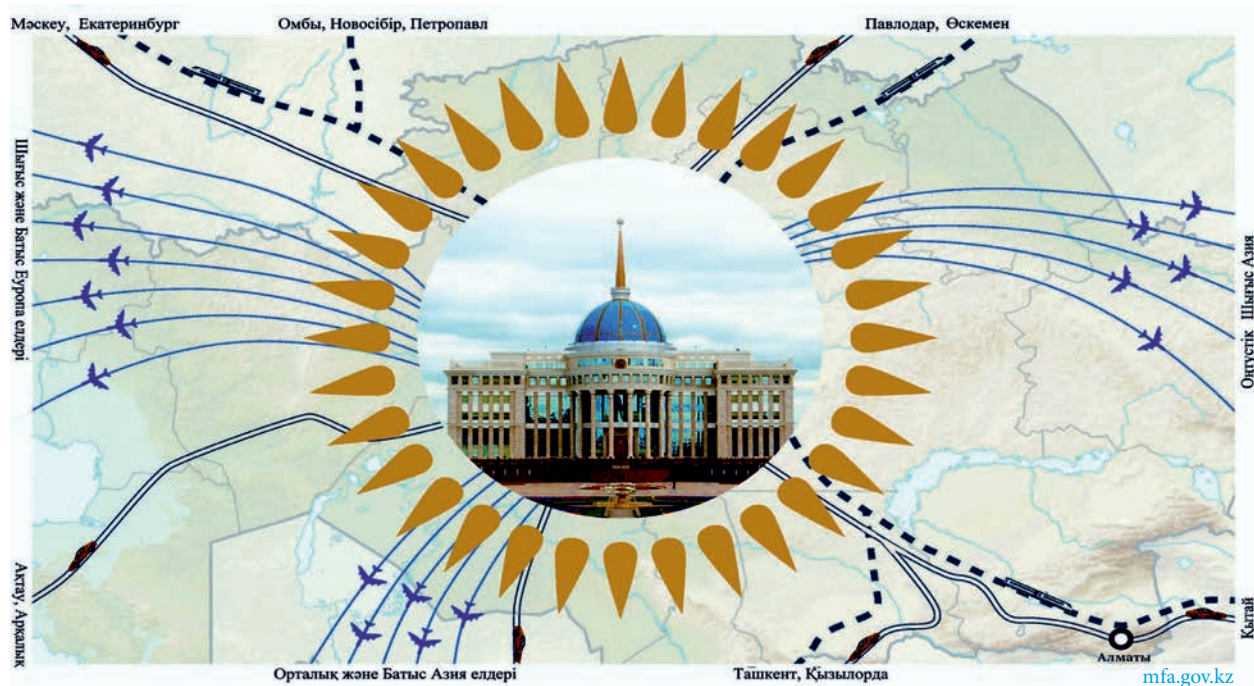
«Нұрлы жол» инфрақұрылымды дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 2004 жылғы 11 қарашасында «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына жолдауында көрсетілген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында әзірленген бағдарлама. Бағдарлама 2015 жылы 6 сәуірде Тұңғыш Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың №1030 шешімімен қабылданды [Akorda.kz, 2015]. Бағдарламаның қолданысқа енуі үшін жауапты орган ретінде Ұлттық экономика министрлігі бекітілді. Бағдарлама Алматы, Нұр-Сұлтан, Ақтөбе, Шымкент және Өскемен қалаларын заманауи инфрақұрылым талаптарына сай ұлттық және халықаралық деңгейдегі орталық қалаларға айналдыруды көздейді. Осылайша елде макро аймақтар қалыптастыру арқылы бірыңғай экономикалық нарық орнатып, елдегі көлік инфрақұрылым халықаралық транспорт жүйесімен байланыстыру мақсат етілген [Mfa.gov.kz, 2018]. Бағдарламаның негізгі міндеттерінің арасында, Қазақстанның заманауи инфрақұрылымын қалыптастыру және халықаралық

sistemi altyapısının güçlendirilmesi; konut ve kamu hizmetlerinin modernizasyonu, ısıtma ve su temini sistemi altyapılarının geliştirilmesi ve yeniden yapılandırılması; vatandaşların konutlara sahip olma fırsatının artırılması; eğitim sektöründeki altyapısının geliştirilmesi; iş sektörünün rekabetçiliğinin artırılması; makine endüstrisinin desteklenmesi; ihracatın desteklenmesi gibi önemli konular belirlenmiştir. Aynı zamanda program çerçevesinde 2015-2019 yılları içerisinde 167,9 bin kişinin daimi ve 343,3 bin kişinin geçici olmak üzere toplam 511, 2 bin kişinin istihdam edilmesi ilke olarak belirlenmiştir.

2019 yılında Kazakistan genelinde transit yük hacminin, demir ve karayolları dâhil olmak üzere, 18,1 milyon tona ulaşması hedeflenmektedir. Projenin finanse edilmesi için Kazakistan Milli Fonu'ndan 2015 yılında toplam 621 milyar tenge, 2016 yılında 525 milyar tenge, 2017 yılında yaklaşık olarak 978 milyar [adilet.zan.kz, 2014] ve 2018 yılında 792 milyar tenge [24kz.ru, 2018] bütçe ayrılmıştır. Bunun içinde karayolu inşası ve yeniden yapılandırılması için Kazakistan Cumhuriyeti Milli Fonu'ndan 316,7 milyar tenge ayrılmıştır. Projeler bazında bakıldığında, ilk olarak, Merkez-Güney (Nur-Sultan-Karagandı-Balkaş-Kurti-Kapşağay-Almatı) otoyolunun inşası ve yeniden yapılandırılması için 97 mil-

транспорт жүйесіне қосылуы, индустрия және туризм инфрақұрылымын дамыту, ортақ энергетика жүйесі инфрақұрылымын күшейту, тұрғын үй және коммуналдық қызметтерді модернизациялау, жылыту және су жүйесі инфрақұрылымын дамыту және қайта жасақтау, азаматтардың тұрғын үйге қол жеткізу мүмкіндіктерін арттыру, білім беру саласы инфрақұрылымын дамыту, кәсіпкерлік саласында бәсекелестікті арттыру, машина индустриясына қолдау көрсету, экспортты қолдау сияқты маңызды мәселелер қамтылған. Сонымен қатар, бағдарлама аясында 2015-2019 жылдар ішінде 167,9 мың адам тұрақты және 343,3 мың адам уақытша жұмысқа орналасып, барлығы 511,2 мың адамның жұмыспен қамтамасыз етілуі қарастырылған.

2019 жылы Қазақстан бойынша транзит жүк көлемін, темір жол және автомобиль жолдарын қосқанда 18,1 миллион тоннаға жеткізу жоспарлануда. Жобаны қаржыландыру үшін Қазақстан Ұлттық қорынан 2015 жылы жалпы 621 миллиард теңге, 2016 жылы 525 миллиард теңге, 2017 жылы шамамен 978 миллиард теңге [adilet.zan.kz, 2014] және 2018 жылы 792 миллиард теңге [24kz.ru, 2018] бюджет бөлінген. Бұның ішінде автомобиль жолы құрылысы мен қайта жасақтау үшін ҚР Ұлттық қорынан

yar tenge ayrılmıştır. Merkez-Doğu (Nur-Sultan-Pavlodar-Kalbatau-Oskemen) otoyolunun inşası ve yeniden yapılandırılması için 127 milyar tenge, Merkez-Batı oto yolunun inşası ve yeniden yapılandırılması için 8,4 milyar tenge ve ülke genelinde önemli diğer yolların yeniden yapılandırılması için 84,3 milyar tenge ayrılmıştır. Öte yandan, Demiryolu ulaşımı ve lojistik projelerinin hayata geçirilmesi için 46,3 milyar tenge bütçe ayrılmıştır.

Buna ek olarak, Aktau'daki Kurık limanı için feribot geçişinin sağlanması adına altyapının inşası için 16,4 milyar tenge bütçe ayrılmıştır. Aktau şehrinin 90 km yakınında Kurık limanının açılması bu program içerisinde uluslararası düzeyde önemli projelerden birisidir. Kurık limanının ülkedeki demiryolu sistemine doğrudan bağlantılı olması Kuşak ve Yol, Kuzey-Güney uluslararası koridorları açısından Kazakistan'ın geo-stratejik önemini artırmaktadır. Nisan 2015'te inşasına başlanan Kurık limanı Aralık 2016'da faaliyete başlamıştır. Liman 5 kısımdan oluşmaktadır: Feribot kompleksi, çok amaçlı transfer terminali, sıvı kargo terminali, üretim kompleksi, ulaşım ve lojistik merkezi. Kurık terminallerinin toplam kapasitesi yıllık 13,9 milyon ton olarak belirlenmiştir. Faaliyete başladığı süreden itibaren liman üzerinden 3 milyon tondan fazla yük nakledilmiştir. Terminalde nakliyat hacmi her geçen yıl artmakta olup 2017 yılında 1 milyon 476 bin ton olan hacim 2018'de ise 1 milyon 611 bin tona ulaşmıştır. Bunların 1,3 milyon tonunu ithalat ürünleri, 1,8 milyon tonunu ise ihracat ürünleri oluşturmaktadır [Kuryk Port Development, 2019]. Böylece terminalin her iki yöne de çalıştığını görmekteyiz. Çünkü tek yönlü gönderilen ve dönüş yolunda boş gelen yük vagonları ekonomik açıdan verimliliği ve gelir oranlarını azaltan bir durumdur. Kurık örneğinde dengeli bir ulaştırma yüküne sahip olduğu bu soruna maruz kalınmadığı gözlenmektedir.

**NURLI JOL
PROGRAMI
KAPSAMINDA
ULAŞIM ALTYAPISINI
GELİŞTİRMEYE
YÖNELİK 25
KARAYOLU PROJESİYLE
İLGİLİ ÇALIŞMALAR
SÜRDÜRÜLMEKTEDİR**

**НҰРЛЫ ЖОЛ
БАҒДАРЛАМАСЫ
АЯСЫНДА КӨЛІК
ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН
ДАМУҒА
БАҒЫТТАЛҒАН
25 АВТОЖОЛ
ЖОБАСЫ ЖҮЗЕГЕ
АСЫРЫЛУДА**

319,7 миллиард теңге бөлінген. Жобалар тұрғысынан алып қарағанда, алғаш Орталық-Оңтүстік (Нұр-Сұлтан-Қарағанды-Балқаш-Күрті-Қапшағай-Алматы) автожолының құрылысы және қайта жөндеуі үшін 97 миллиард теңге бөлінген. Орталық-Шығыс (Нұр-Сұлтан-Павлодар-Қалбатау-Өскемен) жолының құрылысы мен қайта жөндеу жұмыстары үшін 127 миллиард теңге, Орталық-Батыс жолының құрылысы мен қайта жөндеу жұмыстары үшін 8,4 миллиард теңге және жалпы ел көлеміндегі маңызы бар басқа да жолдардың жөндеу және құрылыс жұмыстары үшін 84,3 миллиард теңге бөлінген. Сондай-ақ, теміржол бойынша жеткізу және логистикалық жобалардың жүзеге асырылуы үшін 46,3 миллиард теңге бюджет бөлінген.

Бұған қосымша Ақтаудағы Құрық портында паром өткелін қамтамасыз ету мақсатында инфрақұрылымды қалыптастыру үшін 16,4 миллиард теңге бөлінген. Ақтау қаласына 90 шақырым қашықтықта орналасқан Құрық портының ашылуы аталмыш бағдарламаның халықаралық деңгейдегі маңызды жобаларының бірі. Құрық порты елдегі теміржол желісіне тікелей қосылу мүмкіндігі болғаны үшін Белдеу және жол, Солтүстік-оңтүстік халықаралық дәліздер үшін Қазақстанның геостратегиялық маңыздылығын арттыруда. 2015 жылы сәуірде құрылысы басталған Құрық порты 2016 жылдың желтоқсан айында іске қосылған болатын. Порт 5 нысаннан тұрады: паром кешені, көпсалалы жіберу терминалы, сұйық зат жөнелту терминалы, өндіріс кешені, транспорт және логистика орталығы. Құрық терминалдарының орташа жылдық әлеуеті 13,9 миллион тонна деп белгіленген. Қолданысқа енген күннен бастап порт арқылы 3 миллионнан астам жүк тасымалданған. Терминалда жүк тасымалдау көлемі жыл сайын

Faaliyetlerine devam eden Aktau limanı Kurık limanının uluslararası seviyede hızlı bir şekilde büyümesine büyük katkı sağlamaktadır. Aktau limanının yıllık yük taşıma kapasitesi 17 milyon 700 bin tondur. Lakin şu anda liman bu kapasitenin oldukça altında işlev görmektedir. Örneğin 2017 yılında 3 milyon ton yük nakledilmiştir. Bu rakam 2018 yılı için 3 milyon 300 bin ton olmuştur ve 2019 yılında bu rakamın 4 milyona ulaşması tahmin edilmektedir [kapital.kz 2019]. Kurık limanı şimdilik sadece Azerbaycan'ın Alyat limanı ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. İleriki yıllarda İran ve Türkmenistan ile bağlantı kurulması planlanmaktadır. Aktau limanı daha çok petrol ve kimya ürünlerini nakletmektedir, Kurık limanı ise genelde buğday, gıda ve metal ürünlerinin ulaşımını sağlamaktadır. Nurlı Jol Programı kapsamında faaliyete başlayan Kurık limanı Bakü-Tiflis-Kars demiryolu için de stratejik bir öneme sahiptir. Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun faaliyete geçmesi ile Kazakistan ve Türkiye arasındaki mesafe 4,7 bin km'ye azalmıştır. Günümüzde bu hat üzerinde nakil süresi ortalama olarak 180 saat civarındadır [newti-

артып, 2017 жылы 1 миллион 476 мың тонна болса, 2018 жылы 1 миллион 611 мың тоннаға жеткен. Мұның 1,3 миллион тоннасы импорт өнімдері болса, 1,8 миллион тоннасы экспорт өнімдерін құрайды [Kuryk Port Development, 2019]. Осылайша терминалдың екі бағытқа да жұмыс жасап тұрғанын көруге болады. Себебі тек бағытта жіберілген және қайтар жолда бос келетін жүк вагондары экономикалық тұрғыдан өнімділікті азайтып, түсетін пайда көлемін де азайтатыны белгілі. Құрық порты бойынша тепе-теңдікті сақтауға бағытталған жүк тасымалы мұндай проблемаға жол ашпайтынын аңғаруға болады.

Жұмыс жасап тұрған Ақтау порты Құрық портының халықаралық деңгейде тез арада өсуіне өз үлесін қосуда. Ақтау портының жүк тасымалдау әлеуеті жылына 17 миллион 700 мың тоннаны құрайды. Алайда қазіргі таңда порт, бұл әлеуеттің барынша төмен деңгейінде жұмыс атқаруда. Мысалы 2017 жылы 3 миллион тонна жүк тасымалданған. 2018 жылы бұл көрсеткіш 3 миллион 300 мың тоннаны құраған

mes.kz, 2018].

Kazakistan Hükümeti'nin son yıllarda ulaşım altyapısını geliştirme yolunda büyük adımlar attığını ve yerine getirilen çalışmaların sonuçlarını şimdiden görmekteyiz. Genel olarak, Nurlı Jol Programı kapsamında ulaşım altyapısını geliştirmeye yönelik 25 karayolu projesiyle ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Milli Ekonomi Bakan Yardımcısı Dalenov'un verdiği bilgiye göre, Kazakistan'da 7,5 bin kilometre (km) karayolu ve 8,2 bin km demiryolu hattının tamiri ve yeniden yapılanması sağlanmıştır. Ayrıca 805 km'lik demiryolu tamamen tamir edilmiştir [24.kz, 2018].

2020 yılında Kazakistan'daki demiryolu hatlarının %81'inin iyi seviyeye, %19'unun orta seviyeye çıkarılması beklenmektedir. Bunun dışında, 650 lokomotif, 20 bin yük vagonu ve 1,138 yolcu vagonunun yenilenmesine ek olarak 2020 yılına kadar program çerçevesinde 302 demiryolu garı da tamir edilecektir [Akhmetova, 2015]. Bugüne kadar Kazakistan'ın uluslararası ulaşım koridorlarına uyum sağlamasına engel olan problemlerden biri ve belki de en önemlisi Kazakistan'daki ula-

және 2019 жылы 4 миллион тоннаға жеткізу жоспарлануда [kapital.kz 2019]. Құрық порты қазіргі таңда тек Әзірбайжанның Алят портымен ынтымақтастық орнатқан. Алдағы жылдары Иран және Түркменстанмен байланыс орнату жоспарлануда. Ақтау порты көбіне мұнай және химия өнімдерін тасымалдаса, Құрық порты жалпы бидай, азық-түлік және металл өнімдерін тасымалдайды. Нұрлы жол бағдарламасы аясында қызмет көрсете бастаған Құрық порты Баку-Тбилиси-Карс теміржолы үшін де стратегиялық маңызға ие нысан болып отыр. Баку-Тбилиси-Карс теміржолы жұмысын бастағаннан кейін Қазақстан мен Түркия арасындағы арақашықтық 4,7 мың шақырымға қысқарған. Қазіргі таңда осы желі бойынша жүк тасымалы орташа есеппен 180 сағат көлемінде жүзеге асырылады [newtimes.kz, 2018].

Қазақстан үкіметінің соңғы жылдары көлік инфрақұрылымын дамыту жолында зор қадам жасағанын және атқарылған жұмыстардың нәтижесін қазірден көруге болады. Жалпы, Нұрлы жол бағдарламасы аясында көлік инфрақұрылымын дамытуға

шім алтыяпысін ескі олмасыдыр. Бу програм sayesinde yapıлан чалышмаларын алтыяпы калитесинин үкселмесине katkı sağласы beklenmektedir. 2017 yılında yayımlanan veriye göre, Kazakistan'da karayolları üzerinden yük hacmi 2,1 milyon tona ulaşmıştır. Bu rakam 2016 yılı ile karşılaştırıldığında %50 artış anlamına gelmektedir. Kazakistan Başbakanı Askar Mamin'in 5 Mart 2019 tarihinde Nurlı Jol Programı'nın sonuçları ile ilgili düzenlenen toplantıda verdiği bilgiye göre, transit yük geçişi aracılığıyla 2018 yılında Kazakistan için sağlanan gelir 1,5 milyar dolardan fazla olmuştur [Forbes.kz, 2019].

5 Mart 2019'da Kazakistan Parlamentosu Meclis toplantısında Nurlı Jol Programı'nın geçen süreç içerisinde yapılan faaliyetlerinin sonuçları değerlendirilmiştir. Toplantıda alınan karar uyarınca Program süresinin 5 yıl daha uzatılmasında mutabık kalmıştır. Devlet Programı'nın birinci aşaması denilebilecek ilk dönem (2015-2019 yıllarını kapsayan dönem) genel olarak Kazakistan'ın altyapısının geliştirilmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı Askar Mamin, Program'ın ülkenin transit potansiyelinin artmasında ve mühendislik altyapısının gelişmesinde büyük rol oynadığını dile getirmektedir. Yeni yolların inşa edilmesinin iş sektöründeki giderlerin azalmasında en az %15'lik bir tasarruf sağlası hedeflenmektedir. Bunun da fiyatlara yansısı beklenmektedir. [Ehnews.kz, 2019]. Dahası Nurlı Jol, ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Program sayesinde 2018 yılında ülke genelinde 80 bin iş yeri açılmış olup, 2019 yılında 54 bin yeni iş yerinin açılması beklenmektedir [Ehnews.kz, 2019].

Altyapı projeleri için alınan önlemlerin gerek Kazakistan gerekse tüm Orta Asya için büyük önem taşıdığını görmekteyiz. Ulaşım altyapısının yeniden yapılandırılması ve geliştiril-

**BUGÜNE KADAR
KAZAKİSTAN'IN
ULUSLARARASI
ULAŞIM KORİDORLA-
RINA UYUM
SAĞLAMASINA
ENGEL OLAN PROB-
LEMLERDEN BİRİ VE
BELKİ DE EN
ÖNEMLİSİ
KAZAKİSTAN'DAKİ
ULAŞIM ALTYAPISI-
NIN ESKİ OLMASIDIR**

**БҮГІНГЕ ДЕЙІН
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
КӨЛІК ДӘЛІЗДЕРІ-
НЕ ҚОСЫЛУЫНА
КЕДЕРГІ КЕЛТІРГЕН
МӘСЕЛЕЛЕРДІҢ
БІРІ ЖӘНЕ БӘЛКІМ
ЕҢ МАҢЫЗДЫСЫ
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
КӨЛІК
ИНФРАҚҰРЫЛЫ-
МЫНЫҢ ЕСКІ
БОЛУЫ БОЛАТЫН**

бағытталған 25 автожол жобасы жүзеге асырылуда. Ұлттық экономика вице-министрі Даленов берген мәлімет бойынша, 2018 жылы Қазақстанда 7,5 мың шақырым автожол және 8,2 мың шақырым теміржол желісі қайта жөндеуден өткізілген және жаңадан салынған. Сондай-ақ 8,5 шақырымдық теміржол толықтай жаңартылған [24.kz, 2018].

2020 жылы Қазақстандағы теміржол желісінің 81%-ы жақсы, 19%-ы орташа деңгейге жеткізіледі деп жоспарлануда. Бұдан бөлек, 650 локомотив, 20 мың жүк вагоны және 1 138 жолаушы вагоны жаңартылып, 2020 жылға дейін бағдарлама аясында 302 теміржол станциясын жөндеуден өткізу жоспарланған [Akhmetova, 2015]. Бүгінге дейін Қазақстанның халықаралық көлік дәліздеріне қосылуына кедергі келтірген мәселелердің бірі және бәлкім ең маңыздысы Қазақстандағы көлік инфрақұрылымының ескі болуы болатын. Бұл бағдарлама аясында атқарылған жұмыстар инфрақұрылым сапасын жақсартуға өз үлесін қосады деп күтілуде. 2017 жылы жарияланған мәліметке сай, Қазақстанда автожолдар бойынша жүк тасымалының көлемі 2,1 миллион тоннаға жеткен. Бұл көрсеткіш 2016 жылмен салыстырғанда 50% артқанын көрсетуде. Қазақстан Премьер-министрі Асқар Мамин 2019 жылы 5 наурызда «Нұрлы жол» бағдарламасының нәтижелеріне байланысты өткізілген жиналыста, транзит жүк тасымалы арқылы 2018 жылы Қазақстан 1,5 миллиард доллардан астам табыс тапқанын айтты [Forbes.kz, 2019].

2019 жылы 5 наурызда Қазақстан Парламенті мәжілісі жиынында «Нұрлы жол» бағдарламасы бойынша өткен уақыт аралығында атқарылған жұмыстар нәтижесі талқыланған болатын. Жиналыста алынған шешім бойынша бағдар-

mesi үлкенін экономик калкынмасына, yolcu ve yük ulaşımının artmasına ve transit yük nakliyesi aracılığıyla gelirін artmasına katkı sağlamıştır. Programın 5 yıl daha uzatılması ile birlikte bugüne kadar elde edilen olumlu sonuçların devam ettirilmesi hedeflenmekte olup ülke ekonomisine çeşitli alanlarda katkı sağlaması beklenmektedir. Genel olarak Program, Orta Asya'daki ülkeler arasında ticari ilişkilerini gelişmesine de büyük katkı sağlayacaktır. Kazakistan'daki ulaşım altyapısının yenilenmesi bölge devletlerinin sadece Kazakistan ile değil Avrupa ülkeleri, Rusya ve Çin ile ticari-ekonomik ilişkilerinin gelişmesine bir nevi köprü niteliğini taşıyacaktır.

Kaynaklar:

1. Akorda.kz (2015). Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Web-sayfası. Alınan Yer: http://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/nurly-zhol-in-frakurylymdy-damytudyn-20152019-zhyldarga-arnalghan-memlekettik-bagdarlamasyn-bekitu-zhene-memlekettik-bagdarlamalar-tizbesin-be. Erişim Tarihi: 10.07.2019.
2. Mfa.gov.kz (2018). Nurly Jol Memlekettik Bağdarlaması, (Nurly Jol Devlet Programı). Alınan Yer: <http://mfa.gov.kz/kz/tashkent/content-view/nurly-zol>. Erişim Tarihi: 10.07.2019.
3. Adilet.zan.kz (2014). Nurly Jol İnfrakurılımdı Damıtudın 2015-2019 Jıldarga Arnalghan Bağdarlaması (Nurly Jol Altyapıy Geliştirmenin 2015-2019 Yıllar İçin Programı) Alınan Yer: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1400001400>. Erişim Tarihi: 10.07.2019.
4. 24kz.ru (2018). GosProgramma Nurly Jol: Rekonstruirovano 7,5 tis. Km Avtodorog (Nurly Jol Devlet Programı: 7,5 bin km Karayolu Yeniden Düzenlendi) Alınan Yer: <https://24.kz/ru/news/policy/item/278668-gosprogramma-nurly-zhol-rekon>

лама мерзімі тағы 5 жылға ұзартылды. Мемлекеттік бағдарламаның бірінші сатысы деп айтуға болатын алғашқы кезең (2015-2019 жылдар аралығын қамтитын кезең) жалпы Қазақстанның инфрақұрылымын дамытуға зор үлесін қосты. Қазақстан Республикасының Премьер-министрі Асқар Мамин, бағдарлама елдің транзит әлеуетін арттыруға және инженерлік инфрақұрылымның дамуына үлкен үлес қосқанын тілге тиек етті. Жаңа жолдардың құрылысы бизнес саласындағы шығындардың азаюын кем дегенде 15%-ға үнемдейді деп жоспарланды. Бұл көрсеткіш елдегі баға нарығына да әсерін тигізетіні анық [Ehonline.kz, 2019]. Сонымен қатар, Нұрлы жол, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына да өз үлесін қосуда. Бағдарлама аясында 2018 жылы ел көлемінде 80 мың жұмыс орны ашылып, 2019 жылы 54 мың жаңа жұмыс орны ашылады деп күтілуде [Ehonline.kz, 2019].

Инфрақұрылым жобалары үшін жүргізілген шаралар Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл Орта Азия үшін үлкен маңыздылыққа ие болып отыр. Көлік инфрақұрылымының қайта жасақталуы және дамуы, елдің экономикалық өсуіне, жолаушы және жүк тасымалының артуын және жүк транзиті арқылы елге түсетін табыс көзінің артуын қамтамасыз етті. да үлесін қосуда. Бағдарлама мерзімінің тағы 5 жылға ұзартылуы бүгінге дейін қол жеткізген оң нәтиже-

struirovano-7-5-tys-km-avtodorog. Erişim Tarihi: 10.07.2019.

5. Akhmetova (2015). Razvitiye Transportnoy Infrastruktury Kazakhstana: Problemy I Perspektivy (Kazakhstan'ın Ulaşım Altyapısının Geliştirilmesi: Problemler ve Perspektifler). Alınan Yer: <https://articlekz.com/article/15365> Erişim Tarihi: 10.07.2019.
6. Forbes.kz (2019). V Pravitel'stve Podveli Itogi Programmy Nurly Jol na 2015-2019 (Hükümette 2015-2019 yıllar için Nurly Jol Programı'nın Sonuçları Görüldü). Alınan Yer: https://forbes.kz/news/2019/03/05/newsid_194331. Erişim Tarihi: 25.07.2019.
7. Kuryk Port Development (2019). İstoriya Razvitiya (Gelişme Tarihi). Alınan Yer: <https://kuryk.kz/ru/proekt-kuryk/istoriya-razvitiya.html>. Erişim Tarihi: 24.07.2019
8. Kapital.kz (2018). V Morportu Aktau Ojidayut Uvelicheniya Gruzopotoka (Aktau Deniz Limanında Yük Hacminin Artırılması Beklenmektedir). Alınan Yer: <https://kapital.kz/economic/72532/v-morportu-aktau-ozhdayut-uvelicheniya-gruzopotoka.html>. Erişim Tarihi: 24.07.2019
9. Newtimes.kz (2018). Kak Zheleznaya Doroga Baku-Tbilisi-Kars Pomenyaet Tsentral'nuyu Aziyu i Pomozhet Kazakhstanu? (Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Orta Asya'yı Nasıl Değiştirecek ve Kazakistan'a Yardım Edecek?). Alınan Yer: <https://newtimes.kz/ekonomika/81603-kak-zheleznaya-doroga-baku-tbilisi-kars-pomenyaet-tsentralnuyu-aziyu-i-pomozhet-kazakhstanu>. Erişim Tarihi: 25.07.2019.
10. 24kz.ru (2018). GosProgramma Nurly Jol: Rekonstruirovano 7,5 tis. Km Avtodorog (Nurly Jol Devlet Programı: 7,5 bin km Karayolu Yeniden Düzenlendi) Alınan Yer: <https://24.kz/ru/news/policy/item/278668-gosprogramma-nurly-zhol-rekonstruirovano-7-5-tys-km-avtodorog>. Erişim Tarihi: 25.07.2019
11. Ehonevs (2019). Podvedeni İtogi Programmy Nurly Jol na 2015-2019 Godı. (2015-2019 Yıllar İçin Nurly Jol Programı Sonuçlandırıldı). Alınan Yer: <https://ehonevs.kz/podvedeny-itogi-programmy-nurly-zhol-na-2015-2019-gody/>. Erişim Tarihi: 10.07.2019.

lerдің жалғасын табуын мақсат етіп, ел экономикасына түрлі салалар бойынша өз үлесін қосады деп күтілуде. Жалпы бағдарлама, Орта Азиядағы елдер арасында сауда байланыстарын дамытуға да септігін тигізбек. Қазақстандағы көлік инфрақұрылымының жаңартылуы, аймақтағы елдердің тек Қазақстан емес, сондай-ақ Еуропа елдері, Ресей және Қытаймен сауда экономикалық байланыстарын дамытуында көпір мемлекет ретінде көмегін тигізуде.

PROGRAM SAYESİNDE 2018 YILINDA ÜLKE GENELİNDE 80 BİN İŞ YERİ AÇILMIŞ OLUP, 2019 YILINDA 54 BİN YENİ İŞ YERİNİN AÇILMASI BEKLENMEKTEDİR

БАҒДАРЛАМА АЯСЫНДА 2018 ЖЫЛЫ ЕЛ КӨЛЕМІНДЕ 80 МЫҢ ЖҰМЫС ОРНЫ АШЫЛЫП, 2019 ЖЫЛЫ 54 МЫҢ ЖАҢА ЖҰМЫС ОРНЫ АШЫЛАДЫ ДЕП КҮТІЛУДЕ

Дереккөздер:

1. Akorda.kz (2015). Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. Сілтеме: http://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/nurly-zhol-infrakurylymdy-damytydyn-20152019-zhyldarga-arnalghan-memlekettik-bagdaramalar-tizbesin-be. Қаралған уақыты: 10.07.2019.
2. Mfa.gov.kz (2018). Нұрлы жол мемлекеттік бағдарламасы. Сілтеме: <http://mfa.gov.kz/kz/tashkent/content-view/nurly-zol>. Қаралған уақыты: 10.07.2019.
3. Adilet.zan.kz (2014). Нұрлы жол инфрақұрылымды дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған бағдарламасы. Сілтеме: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1400001400>. Қаралған уақыты: 10.07.2019.
4. 24kz.ru (2018). Госпрограмма Нурлы жол: Реконструировано 7,5 тыс км. Автodorog. Сілтеме: <https://24.kz/ru/news/policy/item/278668-gosprogramma-nurly-zhol-rekonstruirovano-7-5-tys-km-avtodorog>. Қаралған уақыты: 10.07.2019.
5. Akhmetova (2015). Развитие транспортной инфраструктуры Казахстана: Проблемы и перспективы. Сілтеме: <https://articlekz.com/article/15365> Қаралған уақыты: 10.07.2019.
6. Forbes.kz (2019). В Правительстве подвели итоги программы Нурлы жол на 2015-2019 годы. Сілтеме: https://forbes.kz/news/2019/03/05/newsid_194331. Қаралған уақыты: 25.07.2019.
7. Kuryk Port Development (2019). История развития. Сілтеме: <https://kuryk.kz/ru/proekt-kuryk/istoriya-razvitiya.html>. Қаралған уақыты: 24.07.2019
8. Kapital.kz (2018). В морпорту Актау ожидают увеличения грузопотока. Сілтеме: <https://kapital.kz/economic/72532/v-morportu-aktau-ozhdayut-uvelicheniya-gruzopotoka.html>. Қаралған уақыты: 24.07.2019
9. Newtimes.kz (2018). Как железная дорога Баку-Тбилиси-Карс поменяет Центральную Азию и поможет Казахстану? Сілтеме: <https://newtimes.kz/ekonomika/81603-kak-zheleznaya-doroga-baku-tbilisi-kars-pomenyaet-tsentralnuyu-aziyu-i-pomozhet-kazakhstanu>. Қаралған уақыты: 25.07.2019.
10. 24kz.ru (2018). Госпрограмма Нурлы жол: Реконструировано 7,5 тыс км. Автodorog. Сілтеме: <https://24.kz/ru/news/policy/item/278668-gosprogramma-nurly-zhol-rekonstruirovano-7-5-tys-km-avtodorog>. Қаралған уақыты: 10.07.2019.
11. Ehonevs (2019). Подведены итоги программы Нурлы жол на 2015-2019 годы. Сілтеме: <https://ehonevs.kz/podvedeny-itogi-programmy-nurly-zhol-na-2015-2019-gody/>. Қаралған уақыты: 10.07.2019.

SOCIAL RISKS OF DEEPFAKES

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

СОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ ДИПФЕЙКОВ

Deepfakes is a technology of artificial fraud, which generates realistic audio or video depicting someone saying or doing something that he or she never said or did. As a general rule, it is very difficult to detect this digital manipulation, which is easy enough to make with a computer and some software, especially if professionals do it.

Historically, false or distorted information has served as a weapon against enemies since ancient times. We can recall the “testament” of Anthony, which provoked the war of Rome against Egypt, Goebbels’ propaganda speeches to justify the Nazi regime and anti-Semitic hysteria, the “information” of the U.S. State Department on biological weapons of Saddam Hussein received from non-existent defectors to ensure international support and the participation of allies in the anti-Iraqi coalition and much more. The history of the media also contains a vast amount of false information, the purpose of which was not only the ideological impact, as in the above cases, but also the generation of commercial profit. The yellow press usually has such content. However, nowadays most of the media value their reputation and therefore comply with certain editorial control and legal requirements, which significantly narrows the space for shocking fabrications [CITS, 2018].

**FALSE OR
DISTORTED
INFORMATION HAS
SERVED AS A
WEAPON AGAINST
ENEMIES SINCE
ANCIENT TIMES**

**ЛОЖНАЯ ИЛИ
ИСКАЖЕННАЯ
ИНФОРМАЦИЯ С
ДРЕВНИХ ВРЕМЕН
СЛУЖИЛА
ОРУЖИЕМ ПРОТИВ
ВРАГОВ**

Дипфейк – это технология искусственного мошенничества, которая генерирует реалистичное аудио или видео с изображением того, кто говорит или делает то, что он или она никогда не говорил или не делал. Как правило, эту цифровую манипуляцию, которую достаточно легко создать с помощью компьютера и некоторого программного обеспечения, особенно если это делают профессионалы, очень трудно обнаружить.

Исторически ложная или искаженная информация с древних времен служила оружием против врагов. Мы можем вспомнить «завещание» Антония, которое спровоцировало войну Рима против Египта, пропагандистские речи Геббельса в оправдание нацистского режима и антисемитской истерии, «информацию» Государственного департамента США о биологическом оружии Саддама Хусейна, полученную от несуществующих перебежчиков для обеспечения международной поддержки и участия союзников в антииракской коалиции, и многое другое. История средств массовой информации также содержит огромное количество ложной информации, целью которой было не только идеологическое воздействие, как в вышеупомянутых случаях, но и извлечение коммер-

There are also “scientific fakes”, for example, about life on other planets or the dangers of GMOs, although scientists have already proved that genetically modified products are harmless and, moreover, can solve the world’s hunger problem in the long term. Nevertheless, with the development of new technologies and Internet communications, fake news has shifted to another, much more advanced and deeper level of development, distribution and influence, which is not surprising given the scale of involvement of social network users and the speed of information dissemination. At the same time, it is necessary to recognize that audio and video recordings of events convince much more than written texts. It seems to us that we are becoming direct witnesses, almost participants, of what is happening. Can you not trust your own ears and eyes? That is why these video and audio materials bear an enormous charge of incitement and the possibility of manipulating crowds of people.

Among the “dark” goals of creating deep-fakes there may be individual blackmail and intimidation of politicians, businessmen, famous people, and even not very famous, but those who fear for their honor, using fabricated videos with obscene scenes. Deepfakes can be so convincing that they cannot be distinguished from the truth. Millions of viewers

ческой выгоды. Желтая пресса обычно содержит такой контент. Однако в настоящее время большинство СМИ дорожат своей репутацией и поэтому подчиняются определенным редакционным правилам и требованиям законодательства, что значительно сужает пространство для шокирующих измышлений [CITS, 2018].

Есть также «научные информационные подделки», например, о жизни на других планетах или об опасностях ГМО, хотя ученые уже доказали, что генетически модифицированные продукты безвредны, более того, в долгосрочной перспективе они могут решить проблему голода в мире. Тем не менее, с развитием новых технологий и интернет-коммуникаций поддельные новости сместились на другой, гораздо более продвинутый и глубокий уровень развития, распространения и влияния, что неудивительно, учитывая масштабы вовлечения пользователей социальных сетей и скорость распространения информации. В то же время необходимо признать, что аудио- и видеозаписи событий убеждают гораздо больше, чем письменные тексты. Нам кажется, что мы становимся непосредственными свидетелями, практически участниками происходящего. Разве можно не доверять своим собственным ушам и глазам? Вот почему эти видео- и аудио-

could see a short video that looks like a message from Barack Obama, in which he speaks very hard about Donald Trump; it was a fake, the author of which used this example to show people that they should not blindly trust everything that “floats” on the Internet [Savchenko, 2018]. Researchers at the University of Washington advanced even further in their experiments, using a neural network: they thus simulated the shape of a person’s mouth, which allows them to attach any audio to a real interview and get people to say something they never said [BBC, 2017].

Unlike in newspapers and magazines, in social networks, it is difficult to determine the quality, reliability and even source of information, because messages come sometimes through friends, members of groups or families without indication of an origin, by so-called “information cascades”. If it is impossible to track a source, then, therefore, verifying the authenticity of information is also unlikely to succeed. For this reason, there is a vast scope for disinformation, which is especially dangerous in the political sphere, as it can in unpredictable and biased ways affect internal and exter-

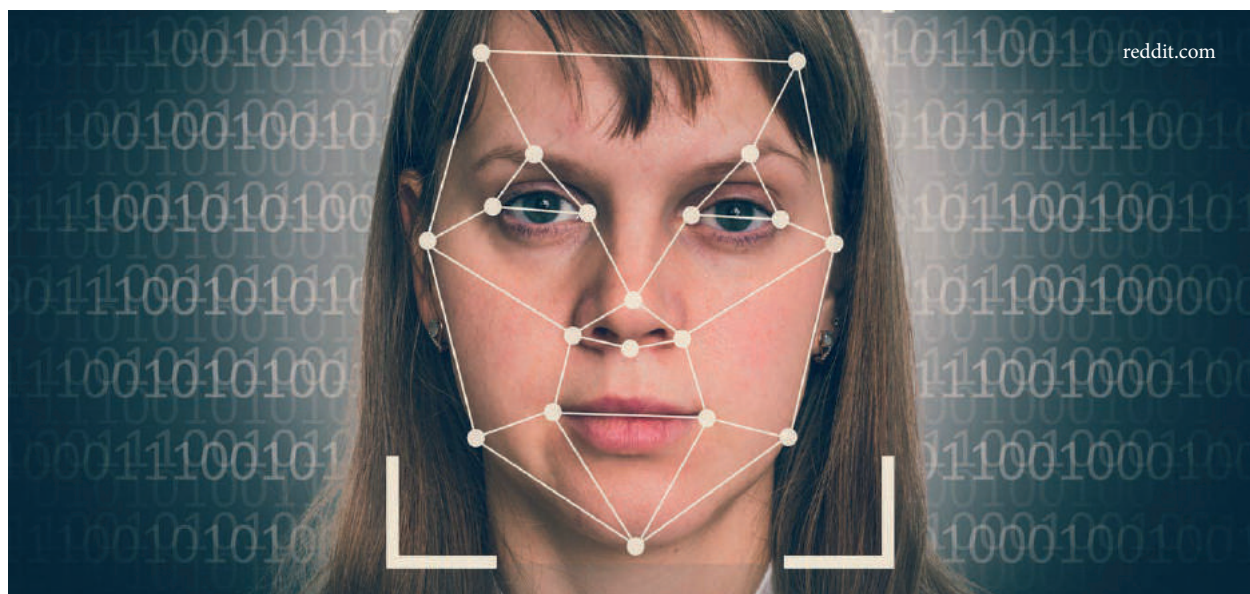
**WITH THE
DEVELOPMENT OF
NEW TECHNOLOGIES
AND INTERNET
COMMUNICATIONS,
FAKE NEWS HAS
SHIFTED TO
ANOTHER, MUCH
MORE ADVANCED
AND DEEPER LEVEL OF
DEVELOPMENT**

**С РАЗВИТИЕМ
НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
И ИНТЕРНЕТ-
КОММУНИКАЦИЙ
ПОДДЕЛЬНЫЕ
НОВОСТИ
СМЕСТИЛИСЬ
НА ДРУГОЙ,
ГОРАЗДО БОЛЕЕ
ПРОДВИНУТЫЙ
И ГЛУБОКИЙ
УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ,
РАСПРОСТРАНЕНИЯ И
ВЛИЯНИЯ**

материалы несут огромный заряд подстрекательства и возможность манипулирования толпами людей.

Среди тайных целей создания дипфейков могут быть индивидуальный шантаж и запугивание политиков, бизнесменов, известных и даже не очень известных, но опасных за свою репутацию людей, с помощью сфабрикованных видео с непристойными сценами. Подделки могут быть настолько убедительными, что их невозможно отличить от правды. Миллионы зрителей увидели короткое видео, похожее на обращение Барака Обамы, в котором он очень резко говорит о Дональде Трампе; это была подделка, автор которой на этом примере показал людям, что им не следует слепо доверять всему, что «всплывает» в интернете [Савченко, 2018]. Исследователи из Вашингтонского университета продвинулись еще дальше в своих экспериментах, используя нейронную сеть: таким образом они имитировали форму рта человека, что позволяет им вставлять любые слова в реальное интервью и заставлять людей говорить то, чего они никогда не говорили [BBC, 2017].

nal events, say, electoral campaigns, issues of a country's securitization and militarization, terrorist and anti-terrorist actions, ethnic or religious conflicts, international relations, etc. [Chesney and Citron, 2018]. In unstable states and regions, such bogus stories can lead to protests, clashes, armed conflicts and even wars. Sometimes authors of fakes deliberately seek to achieve this effect.

Experts found that Twitter users retweet fake news with a 70% higher probability than real ones, while true stories gain an average of 1,500 views – six times less than detected fakes. More than a 1,000 people rarely shared real news stories, while the most popular fakes are spread sometimes by 100,000 users [Kavaleryan, 2018]. However, raising public awareness of deepfakes can lead to increasing people's distrust, including towards true news, and this situation does not contribute to strengthening stability and social well-being in society. Truth itself becomes something unattainable and unreal. Social tensions and irritations gradually accumulate.

What is possible to use against this new technological adversity of the 21st century? European countries have actively begun to create government organizations to combat "fakes", imposing fines of up to €50 million for the spread of fake news or "hatred". Omnipresent Elon Musk promises to develop a service called "Pravda" to detect lies [Kavaleryan, 2018].

В отличие от газет и журналов, в социальных сетях сложно определить качество, надежность и даже источник информации, поскольку сообщения иногда приходят через друзей, членов групп или семей без указания происхождения с помощью так называемых «информационных каскадов». Если невозможно отследить источник, то, следовательно, проверить достоверность информации также вряд ли удастся. По этой причине существуют огромные возможности для дезинформации, которая особенно опасна в политической сфере, поскольку она может непредсказуемо и предвзято повлиять на внутренние и внешние события, скажем, избирательные кампании, вопросы секьюритизации и милитаризации страны, террористические и антитеррористические действия, этнические или религиозные конфликты, международные отношения и т. д. [Чесни и Ситрон, 2018]. В нестабильных государствах и регионах такие вбросы могут привести к протестам, столкновениям, вооруженным конфликтам и даже войнам. Иногда авторы фальшивок сознательно стремятся добиться этого эффекта.

Эксперты обнаружили, что пользователи Твиттера ретвитят фальшивые новости с вероятностью на 70% больше, чем реальные, а реальные истории получают в среднем 1500 просмотров – в шесть раз

However, it is doubtful that governments will be effective in confronting them, given their interest in fake weapons to justify aggressive actions of the state against internal and external enemies. Computer software for detecting fakes after dissemination and verifying “digital authentication”, that is, the authenticity of content before dissemination, are already being developed, but, first, it is not known whether social networks, these self-proclaimed heirs of traditional media, will want to use this software, risking to lose a significant part of attractive content and advertising, and secondly, even if a false news is exposed, it still leaves a toxic mark on millions of people, especially if it matches in some aspects with the worst expectations of people [Villasenor, 2019].

Users of social networks, that is, all of us, should obviously oppose this negative impact with the only means that is always at our disposal, which is our critical thinking. Specialists of the International Federation of Library Associations and Institutions have developed the rules for critical reading of news. They advise to check a source of a story, a mission of a site and its contact information, verify authors, references, arguments and dates, distrust our own prejudices, and turn to experts for confirmation [IFLA, 2019]. This is probably a good

меньше, чем обнаруженные подделки. Более тысячи людей изредка делились реальными новостями, в то время как самые популярные подделки распространяются иногда 100 тыс. пользователей [Кавалерян, 2018]. Однако повышение осведомленности общественности о фальсификациях может привести к росту недоверия людей, в том числе и к истинным новостям, и эта ситуация не способствует укреплению стабильности и социального благополучия в обществе. Сама истина становится чем-то недостижимым и нереальным. Постепенно накапливаются социальная напряженность и раздражение.

Что можно противопоставить этой новой технологической напасти XXI века? Европейские страны начали активно создавать правительственные организации по борьбе с «фейками», штрафуя за распространение фальшивых новостей или «ненависти» на сумму до 50 миллионов евро. Вездесущий Илон Маск обещает создать сервис «Правда» для выявления ложной информации [Кавалерян, 2018]. Однако сомнительно, будут ли правительства эффективны в этом противостоянии, учитывая их заинтересованность в фейках как оружии для оправдания агрессивных дей-

advice for those who do not want to be made a fool of.

References:

1. BBC (2017). "Obama is not real": how the computer makes fake videos. Retrieved from <https://www.bbc.com/russian/av/media-40636007>. Accessed on 05.07.2019.
2. Chesney, R. and D. Citron (2018). Deepfakes and the New Disinformation War. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-12-11/deep-fakes-and-new-disinformation-war>. Accessed on 04.07.2019.
3. CITS (2018). A Brief History of Fake News. Retrieved from <https://www.cits.ucsb.edu/fake-news/brief-history>. Accessed on 04.07.2019.
4. IFLA (2019). How to Spot Fake News. Retrieved from <https://www.ifla.org/publications/node/11174>. Accessed on 05.07.2019.
5. Kavaleryan, A. (2018). History and theory of fake news: how they were produced from the time of Ancient Rome and how to distinguish them from the truth. Retrieved from <https://knife.media/fake-news-history/>. Accessed on 04.07.2019.
6. Savchenko, G. (2018). How will the fake news of the future look like – on the example of Obama's fake speech. Retrieved from <https://birdinflight.com/ru/novosti/20180418-video-obama-fake-monologue.html>. Accessed on 05.07.2019.
7. Villasanor, J. (2019). Artificial intelligence, deepfakes, and the uncertain future of truth. Retrieved from <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2019/02/14/artificial-intelligence-deepfakes-and-the-uncertain-future-of-truth/>. Accessed on 04.07.2019.

ствий государства против внутренних и внешних врагов. Компьютерные программы для обнаружения подделок после распространения и проверки «цифровой аутентификации», то есть подлинности контента, до распространения уже разрабатываются, но, во-первых, неизвестно, захотят ли социальные сети, эти самопровозглашенные наследники традиционных СМИ использовать эти программы, рискуя потерять значительную часть привлекательного контента и рекламы, и, во-вторых, даже если ложные новости будут раскрыты, они все равно оставят токсический след для миллионов людей, особенно если они совпадают в некоторых аспектах с худшими ожида-

USERS OF SOCIAL NETWORKS SHOULD OBVIOUSLY OPPOSE THIS NEGATIVE IMPACT WITH THEIR CRITICAL THINKING

ПОЛЬЗОВАТЕЛИ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ ДОЛЖНЫ ПРОТИВОСТОЯТЬ ЭТОМУ НЕГАТИВНОМУ ВЛИЯНИЮ С ПОМОЩЬЮ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

ниями людей [Вилласенор, 2019].

Пользователи социальных сетей, то есть все мы, должны, очевидно, противостоять этому негативному влиянию единственным средством, которое всегда в нашем распоряжении, – это наше критическое мышление. Специалисты Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений разработали правила критического чтения новостей. Они советуют проверять источник новости, миссию сайта и его контактную информацию, проверять автора, ссылки, аргументы и даты, не доверять нашим собственным предсудкам и обращаться к экспертам за подтверждением [IFLA, 2019]. Это, наверное, хороший совет для тех, кто не хочет оставаться в дураках.

Источники:

1. BBC (2017). «Обама не настоящий»: как компьютер делает фальшивые видеоролики. Доступен по адресу: <https://www.bbc.com/russian/av/media-40636007>. Дата обращения: 05.07.2019.
2. Чесни Р. и Д. Ситрон (2018). Дипфейки и новая дезинформационная война. Доступен по адресу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-12-11/deepfakes-and-new-disinformation-war>. Дата обращения: 04.07.2019.
3. CITS (2018). Краткая история поддельных новостей. Доступен по адресу: <https://www.cits.ucsb.edu/fake-news/brief-history>. Дата обращения: 04.07.2019.
4. IFLA (2019). Как определить поддельные новости. Доступен по адресу: <https://www.ifla.org/publications/node/11174>. Дата обращения: 05.07.2019.
5. Кавалерян, А. (2018). История и теория поддельных новостей: как они создавались со времен Древнего Рима и как отличить их от правды. Доступен по адресу: <https://knife.media/fake-news-history/>. Дата обращения: 04.07.2019.
6. Савченко, Г. (2018). Как будут выглядеть фальшивые новости в будущем – на примере подделки речи Обамы. Доступен по адресу: <https://birdinflight.com/ru/novosti/20180418-video-obama-fake-monologue.html>. Дата обращения: 05.07.2019.
7. Вилласенор, Дж. (2019). Искусственный интеллект, дипфейки и неопределенное будущее правды. Доступен по адресу: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2019/02/14/artificial-intelligence-deepfakes-and-the-uncertain-future-of-truth/>. Дата обращения: 04.07.2019.

SCO SUMMIT 2019: CONTROVERSIAL STABILITY

AZHAR SERIKKALIYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

САММИТ ШОС-2019: ПРОТИВОРЕЧИВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ

On June 13-14, 2019, the annual summit of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) was held in Bishkek. It was the 19th summit of the major Eurasian institution since its establishment and the second top level meeting since its enlargement. This was also the first trip abroad of Kazakhstan's President Kassym-Zhomart Tokayev after his inauguration. The summit was held against the backdrop of the deepening U.S. pressure on many SCO countries. Thus, the U.S.-China trade war is gaining momentum. The diplomatic conflict in relations between the United States and Iran experience a serious escalation. On the first day of the summit, Washington accused Tehran of a "blatant attack" on two tankers in the Gulf of Oman and called on it again to abandon its nuclear-weapon program [BBC, 2019]. In addition, the United States urges India not to purchase military equipment from Russia [Press Trust of India, 2019]. In their turn, the leaders of the SCO, which include China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, India, Pakistan, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan, criticized protectionist tendencies in trade and reaffirmed their commitment to the Joint Comprehensive Plan of Action, commonly known as the Iranian nuclear deal.

**THE ORGANIZATION
ACTS AS A PLATFORM
FOR BUILDING A
JOINT STRATEGY TO
COUNTER THE
U.S. PRESSURE**

**ОРГАНИЗАЦИЯ
ВЫСТУПАЕТ В
КАЧЕСТВЕ ПЛАТФОР-
МЫ ДЛЯ ВЫРАБОТКИ
СОВМЕСТНОЙ
СТРАТЕГИИ
ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ДАВЛЕНИЮ США**

13-14 июня 2019 года в Бишкеке состоялся ежегодный саммит Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). Это был 19-й саммит крупной евразийской организации с момента ее создания и вторая встреча в верхах после ее расширения. Это также была первая поездка за границу президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева после его инаугурации. Саммит прошел на фоне усиливающегося давления США на многие страны ШОС. Так, набирает обороты торговая война между США и Китаем. Дипломатический конфликт в отношениях между США и Ираном находится в стадии серьезной эскалации. В первый день саммита Вашингтон обвинил Тегеран в «вопиющем нападении» на два танкера в Оманском заливе и вновь призвал его отказаться от программы по созданию ядерного оружия [BBC, 2019]. Кроме того, США призывают Индию не покупать военную технику у России [Press Trust of India, 2019]. В свою очередь, лидеры ШОС, в которую входят Китай, Казахстан, Кыргызстан, Индия, Пакистан, Россия, Таджикистан и Узбекистан, подвергли критике протекционистские тенденции в торговле и подтвердили

Speaking at the summit, President Putin said that Russia's relations with the United States were degrading, while the trade turnover with China had increased by \$100 billion [Lenta.ru, 2019]. Thus, in the face of the growing U.S. sanctions against Russia, the SCO is particularly relevant for Moscow as a part of its pivot to the East.

The organization acts as a platform for building a joint strategy to counter the U.S. pressure. However, representing such different countries as the Eurasian giants and the Central Asian states, the SCO members have no experience of mutual multilateral cooperation. Moreover, some countries like India and Pakistan have fundamental contradictions in relations. There are also differences in the idea of connectivity in Eurasia being put forth by different SCO members. While India has made clear its opposition to China's Belt and Road Initiative, all other SCO members have embraced the Chinese project. Prob-

свою приверженность Совместному всеобъемлющему плану действий, широко известному как «ядерная сделка с Ираном». Выступая на саммите, президент Путин заявил, что отношения России с США деградируют, а товарооборот с Китаем вырос до 100 млрд. долл. [Lenta.ru, 2019]. Таким образом, перед лицом растущих санкций США в отношении России, ШОС особенно актуальна для Москвы как составной элемент ее поворота на Восток.

Организация выступает в качестве платформы для выработки совместной стратегии противодействия давлению США. Однако члены ШОС, представляющие такие разные страны, как евразийские гиганты и государства Центральной Азии, не имеют опыта взаимного многостороннего сотрудничества. Более того, между некоторыми странами, как Индия и Пакистан, существуют фундаментальные противоречия в отношениях. Также существуют различия

bly, in this regard, the bilateral format within the SCO framework currently prevails in significance [Kapoor, 2019]. However, against the background of joint challenges and threats, even disagreements between the organization's member states are not as important as the ability to adhere to the SCO pole in order to preserve a multipolar world. The SCO member states promote global regionalization and the SCO as a permanent mechanism for integration in Eurasia that introduces a new scenario for the world order's dynamics and an update of the system of international relations. Meanwhile, the SCO is a cooperation institution with a particular emphasis on security: only 7% of 1,500 documents signed within the SCO concern economy and trade.

In Bishkek, 22 documents, including the declaration, were signed during the summit. One

в идее построения связей в Евразии, выдвигаемой разными членами ШОС. Хотя Индия и выступила против инициативы Китая «Пояс и путь», все остальные члены ШОС приняли китайский проект. Вероятно, в этой связи в настоящее время в рамках ШОС превалирует по значимости двусторонний формат [Капур, 2019]. Однако на фоне совместных вызовов и угроз даже разногласия между государствами-членами организации не так важны, как способность придерживаться полюса ШОС для сохранения многополярного мира. Государства-члены ШОС продвигают глобальную регионализацию и ШОС в качестве постоянного механизма интеграции в Евразии, который представляет новый сценарий динамики мирового порядка и обновления системы международных отношений. Между тем, ШОС является ин-

of the first paragraphs of the declaration designates the SCO as a platform for the formation of a polycentric world [Akorda, 2019]. Within the framework of the summit, a business forum "SCO: expanding the boundaries of cooperation" was held, at which the need for an early establishment of the SCO Development Bank and the use of national currencies for mutual payments was addressed again. Meanwhile, the share of dollars and euros in trade operations between Russia and China is still high and amounts to 83.1%, while yuan and rubles account for only 16.9% [РБК, 2019].

It is also noteworthy that UN Under-Secretary-General for Political

**THE DECLARATION
DESIGNATES THE SCO
AS A PLATFORM FOR
THE FORMATION OF A
POLYCENTRIC WORLD**

**В ДЕКЛАРАЦИИ
ШОС ОБОЗНАЧА-
ЕТСЯ В КАЧЕСТВЕ
ПЛАТФОРМЫ ДЛЯ
ФОРМИРОВАНИЯ
ПОЛИЦЕНТРИЧНОГО
МИРА**

ститутот сотрудничества с особым акцентом на безопасность: лишь 7% из 1500 документов, подписанных в рамках ШОС, касаются экономики и торговли.

В ходе саммита в Бишкеке было подписано 22 документа, включая декларацию. В одном из первых параграфов декларации ШОС обозначается в качестве платформы для формирования полицентричного мира [Акорда, 2019]. В рамках саммита состоялся бизнес-форум «ШОС: расширяя границы сотрудничества», на котором вновь была высказана необходимость скорейшего создания Банка развития ШОС и использования национальных валют во взаиморасчетах. Между тем, доля долларов и евро в торговых операциях между Россией и Китаем по-прежнему высока и равняется 83,1%, а на юани и рубли приходится только 16,9% [РБК, 2019].

Также следует отметить, что во встрече глав государств ШОС приняла участие заместитель генерального секретаря ООН по политическим вопросам Розмари ДиКарло. Ранее, 27 ноября 2018 года, в Нью-Йорке состоялось второе специальное мероприятие высокого уровня под названием «ООН и ШОС: сотрудничество, направленное на укрепление мира, безопасности и стабильности», организованное кыргызской стороной. С момента своего основания ШОС заявляет, что ее деятельность основана на принципах Устава ООН, и продолжает выступать за укрепление роли Совета Безопасности (СБ) ООН на международной арене. Таким образом, помимо присутствия в ШОС Китая и России, двух постоянных членов СБ ООН, участие таких крупных евразийских стран, как Индия, Иран и Пакистан, а так-

Affairs Rosemary DiCarlo took part in the meeting of the SCO heads of state. Earlier, on November 27, 2018, the second high-level special event titled "UN and SCO: Cooperation Aimed at Strengthening Peace, Security and Stability" was held in New York, hosted by the Kyrgyz side. Since its founding, the SCO has declared that its activities are based on the UN Charter principles and continues to advocate the strengthening of the UN Security Council's (UNSC) role in the international arena. Thus, in addition to the presence of China and Russia, the two permanent UNSC members, in the SCO, the participation of such major Eurasian countries as India, Iran and Pakistan, as well as the hotspot of the region, Afghanistan, sets a new agenda for the closer SCO-UN institutional cooperation. The implementation of a joint long-term cooperation action plan can lead to significant changes in the functionality of the SCO, which is often questioned by experts even calling it an amorphous organization. However, SCO summits that are held annually with the participation of the member states, observer countries and dialogue partners emphasize the common interest of all the involved parties in the development of this institution of cooperation.

Without question, the principle of non-interference in internal affairs proclaimed as one of the main foreign policy principles of China and put forward by Beijing within the SCO framework, is unanimously supported by all the members of the organization. Thus, none of the Turkic SCO member countries criticized China's policy towards the Turkic Muslim minorities in Xinjiang. Moreover, such members and partners of the organization as Russia, Pakistan, Tajikistan, Belarus, Syria, and Turkmenistan supported Beijing's so-called anti-terrorism policy at the final session of the UN Human Rights Council on June 12

SOME OF THE SCO MEMBERS HAVE FUNDAMENTAL CONTRADICTIONS IN RELATIONS

МЕЖДУ НЕКОТОРЫМИ ЧЛЕНАМИ ШОС СУЩЕСТВУЮТ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ В ОТНОШЕНИЯХ

же горячей точки региона в лице Афганистана устанавливает новую повестку дня для более тесного институционального сотрудничества между ШОС и ООН. Реализация совместного плана действий по долгосрочному сотрудничеству может привести к значительным изменениям в функциональных возможностях ШОС, которые часто ставятся под сомнение экспертами, даже называющими ее аморфной организацией. Однако саммиты ШОС, которые проводятся ежегодно с участием государств-членов, стран-наблюдателей и партнеров по диалогу, подчеркивают общую заинтересованность всех вовлеченных сторон в развитии этого института сотрудничества.

Без сомнения, принцип невмешательства во внутренние дела, провозглашенный одним из основных внешнеполитических принципов Китая и выдвинутый Пекином в рамках ШОС, единодушно поддерживается всеми членами организации. Так, ни одна из тюркоязычных стран-членов ШОС не подвергла критике политику Китая в отношении тюркских мусульманских меньшинств в Синьцзяне. Более того, такие члены и партнеры организации, как Россия, Пакистан, Таджикистан, Беларусь, Сирия и Туркменистан, поддержали так называемую антитеррористическую политику Пекина на заключительной сессии Совета ООН по правам человека 12 июня в Женеве накануне саммита в Бишкеке [Путц, 2019]. Ранее лидеры Казахстана и Кыргызстана назвали политику Пекина в Синьцзяне внутренним делом КНР. Это понятно с учетом того, что для стран Центральной Азии ШОС дает возможность сесть за один стол с крупнейшими игроками в Евразии и заручиться поддержкой основных соседей, таких

invest.gov.kg

in Geneva on the eve of the summit in Bishkek [Putz, 2019]. Earlier, the leaders of Kazakhstan and Kyrgyzstan called the policy of Beijing in Xinjiang an internal affair of China. It is understandable given that for the countries of Central Asia the SCO is an opportunity to sit at the same table with the largest players in Eurasia and to ensure support of their main neighbors like China and Russia in the case of various geopolitical threats or crises. Maintaining stable relations with China and other central players of Eurasia through the SCO mechanism is a priority for the Central Asian states.

In general, the 2019 SCO summit reaffirmed the commitment to the Qingdao Declaration, which comprehensively consolidated the positions of the SCO countries in promoting stability in the region in the face of threats of instability and uncertainty in the world through multilateral cooperation. Despite the growth of various kinds of contradictions and tensions internationally, the SCO agenda remains unchanged: the organization pursues maintaining stability in the region and developing joint responses to common threats.

References:

1. Akorda (2019). SCO Bishkek Declaration. Retrieved from <http://www.akorda.kz/ru/events/bishkekskaya-deklaraciya-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhaikoi-organizacii-sotrudnichestva>. Accessed on 07.07.2019.
2. BBC (2019). The United States accused Iran of attacking tankers in the Gulf of Oman. Retrieved from <https://www.bbc.com/russian/news-48628819>. Accessed on 12.07.2019.
3. Kapoor, Nivedita (2019). SCO Summit 2019: The

как Китай и Россия, в случае различных геополитических угроз или кризисов. Поддержание стабильных отношений с Китаем и другими центральными игроками Евразии через механизм ШОС является приоритетом для государств Центральной Азии.

В целом саммит ШОС 2019 года подтвердил приверженность Циндаоской декларации, которая всесторонне консолидировала позиции стран ШОС по обеспечению стабильности в регионе перед лицом угроз нестабильности и неопределенности в мире посредством многостороннего сотрудничества. Несмотря на рост разного рода противоречий и напряженности на международной арене, повестка дня ШОС остается неизменной: организация стремится поддерживать стабильность в регионе и разрабатывать совместные меры в ответ на общие угрозы.

Источники:

1. Акорда (2019). Бишкекская декларация ШОС. Доступен по адресу: <http://www.akorda.kz/ru/events/bishkekskaya-deklaraciya-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhaikoi-organizacii-sotrudnichestva>. Дата обращения: 07.07.2019.
2. BBC (2019). США обвинили Иран в нападении на танкеры в Оманском заливе. Доступен по адресу: <https://www.bbc.com/russian/news-48628819>. Дата обращения: 12.07.2019.
3. Капур, Ниведита (2019). Саммит ШОС-2019: двусторонние и многосторонние измерения. Доступен по адресу: <https://www.orfonline.org/expert-speak/sco-summit-2019-the-bilateral-and-multimetary-dimensions-52125/>. Дата обращения: 12.07.2019.
4. Lenta.ru (2019). Путин рассказал о деграда-

Bilateral and Multilateral Dimensions. Retrieved from <https://www.orfonline.org/expert-speak/sco-summit-2019-the-bilateral-and-multilateral-dimensions-52125/>. Accessed on 12.07.2019.

4. Lenta.ru (2019). Putin spoke about the degradation of relations between Russia and the United States. Retrieved from https://lenta.ru/news/2019/06/13/huzhe_i_huzhe/. Accessed on 17.07.2019.
5. Press Trust of India (2019). US cautions India over buying S-400 missile defence system from Russia. Retrieved from https://www.business-standard.com/article/pti-stories/us-ready-to-help-india-s-defence-but-buying-s-400-from-russia-would-limit-cooperation-trump-admin-119061400194_1.html. Accessed on 14.07.2019.
6. Putz, Catherine (2019). Which Countries Are For or Against China's Xinjiang Policies? Retrieved from <https://thediplomat.com/2019/07/which-countries-are-for-or-against-chinas-xinjiang-policies/>. Accessed on 16.07.2019.
7. RBK (2019). Forever "green". Why Russia cannot abandon the dollar in foreign trade payments. Retrieved from <https://www.rbc.ru/newspaper/2019/05/31/5cefb2a09a79472aaa9047e4>. Accessed on 19.07.2019.

**IN GENERAL, THE
2019 SCO SUMMIT
REAFFIRMED THE
COMMITMENT
TO THE QINGDAO
DECLARATION**

**В ЦЕЛОМ
САММИТ ШОС 2019
ГОДА ПОДТВЕРДИЛ
ПРИВЕРЖЕННОСТЬ
ЦИНДАОСКОЙ
ДЕКЛАРАЦИИ**

ции отношений России и США. Доступен по адресу: https://lenta.ru/news/2019/06/13/huzhe_i_huzhe/. Дата обращения: 17.07.2019.

5. Press Trust of India (2019). США предупреждают Индию от покупки системы ПРО С-400 у России. Доступен по адресу: https://www.business-standard.com/article/pti-stories/us-ready-to-help-india-s-defence-but-buying-s-400-from-russia-would-limit-cooperation-trump-admin-119061400194_1.html. Дата обращения: 14.07.2019.
6. Путц, Кэтрин (2019). Какие страны за или против политики Китая в Синьцзяне? Доступен по адресу: <https://thediplomat.com/2019/07/which-countries-are-for-or-against-chinas-xinjiang-policies/>. Дата обращения: 16.07.2019.
7. РБК (2019). Вечно «зеленый». Почему во внешнеэкономических расчетах России не удастся отказаться от доллара. Доступен по адресу: <https://www.rbc.ru/newspaper/2019/05/31/5cefb2a09a79472aaa9047e4>. Дата обращения: 19.07.2019.

TAJIKISTAN AND IRAN: CAN FRIENDSHIP BE RESTORED?

ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ТАДЖИКИСТАН И ИРАН: МОЖНО ЛИ ВОССТАНОВИТЬ БЫЛУЮ ДРУЖБУ?

The visit of Iranian President Hassan Rouhani to Dushanbe to participate in the fifth summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA) held in June 2019 has signaled an important milestone in the recovering Iran-Tajikistan relations. Tajik President Emomali Rahmon's greeting "Welcome to your second homeland!" has also confirmed a thaw in bilateral ties that were complicated during the past several years. Overall, the talks between the two leaders on the sidelines of the CICA summit were devoted to the topical issues of mutual cooperation, as if nothing had happened prior to that.

Tajikistan occupies a unique place in Iran's foreign policy because of its ideology and culture, as it is regarded as the Persian enclave in the Central Asian Turkic milieu [Mesbahi, 2001]. Iran was the first state that recognized Tajikistan's independence in September 1991 and opened its embassy a year later. However, during the civil war in Tajikistan, Iran supported the Islamic and nationalist opposition of the country, which Tajik authorities later used as a reason for downgrading the relations. Iran also assisted Tajikistan in implementing a number

**TAJIKISTAN
OCCUPIES A UNIQUE
PLACE IN IRAN'S
FOREIGN POLICY
BECAUSE OF ITS
IDEOLOGY AND
CULTURE**

**ТАДЖИКИСТАН
ЗАНИМАЕТ
УНИКАЛЬНОЕ МЕСТО
ВО ВНЕШНЕЙ
ПОЛИТИКЕ ИРАНА
БЛАГОДАРЯ СВОЕЙ
ИДЕОЛОГИИ И
КУЛЬТУРЕ**

Визит президента Ирана Хасана Рухани в Душанбе для участия в пятом саммите Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА), состоявшемся в июне 2019 года, ознаменовал важную веху в восстановлении ирано-таджикских отношений. Приветствие президента Таджикистана Эмомали Рахмона «Добро пожаловать на свою вторую родину!» также подтвердило оттепель в двусторонних отношениях, которые были сложными в течение последних нескольких лет. В целом переговоры двух лидеров в кулуарах саммита СВМДА были посвящены актуальным вопросам взаимного сотрудничества, как будто до этого ничего не происходило.

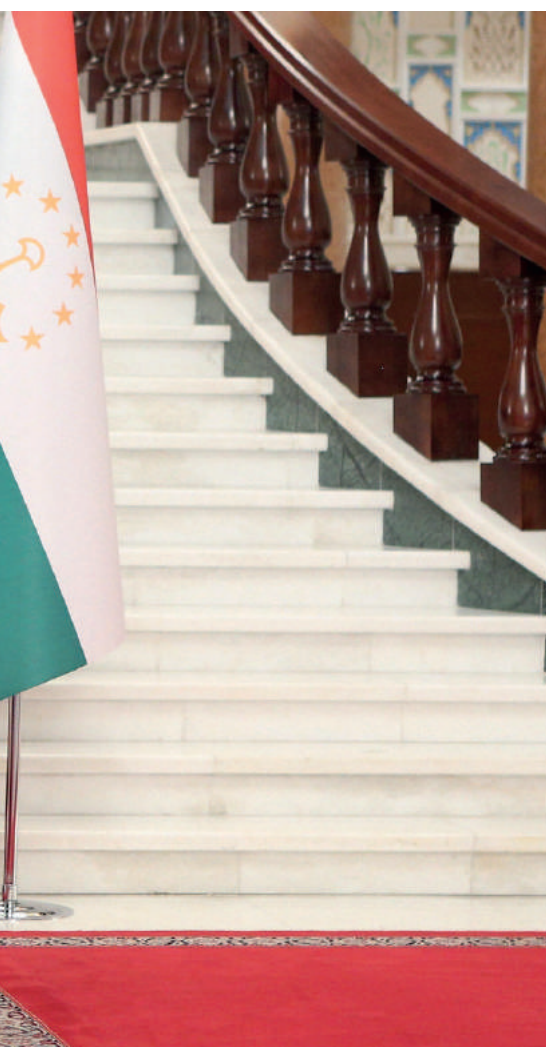
Таджикистан занимает уникальное место во внешней политике Ирана благодаря своей идеологии и культуре, поскольку он считается персидским анклавом в тюркской среде Центральной Азии [Месбахи, 2001]. Иран стал первым государством, которое признало независимость Таджикистана в сентябре 1991 года и через год открыло свое посольство. Однако во время гражданской войны в Таджикистане Иран поддерживал

of projects, including the construction of the Istiqlol (Anzob) tunnel worth \$40 million that connects Dushanbe and Khujand. It was only partially finished in 2006 and is expected to be completed in the coming years. The Iranian side invested \$180 million in the \$260 million Sangtuda-2 hydropower station opened in 2011. In 2008, Iranian authorities also expressed interest in participating in the construction of the Rogun Dam [Lemon and Rahimi, 2019]. Moreover, Iran's private sector created a number of sewing shops, equipping them with necessary equipment. The peak of bilateral economic relations came in 2013, when the mutual trade turnover reached \$292.3 million, of which Tajikistan's exports amounted to around \$115.6 million [Asia-Plus, 2019a].

исламскую и националистическую оппозицию страны, что позднее таджикские власти использовали в качестве повода для понижения уровня отношений. Иран также помог Таджикистану в реализации ряда проектов, включая строительство тоннеля «Истиклол» (Анзобский тоннель) стоимостью 40 млн. долл., который соединяет Душанбе и Худжанд. Он был лишь частично завершен в 2006 году и, как ожидается, будет достроен в ближайшие годы. Иранская сторона инвестировала 180 млн. долл. в открытую в 2011 году Сангтудинскую ГЭС-2 стоимостью 260 млн. долл. В 2008 году иранские власти также выразили заинтересованность в участии в строительстве Рогунской плотины [Лемон и Рахими, 2019]. Кроме того, частный бизнес Ирана

Nevertheless, the relations worsened due to Iran's support of the Islamic Renaissance Party of Tajikistan (IRPT) which was banned in August 2015 and Tajikistan's related accusations. In particular, the bilateral diplomatic crisis was triggered by the events of September 4, 2015, when two attacks took place in Dushanbe and its vicinity, for which the Tajik government blamed ex-deputy foreign minister Abduhalim Nazarzoda, former Islamic opposition commander and IRPT member. According to Tajik Foreign Minister Sirojiddin Muhridin, these events showed that "some economic and financial structures of Iran support the IRPT, which, in turn, support-

**THE RELATIONS
WORSENERD DUE TO
IRAN'S SUPPORT OF
THE IRPT AND
TAJIKISTAN'S
RELATED
ACCUSATIONS**

**ОТНОШЕНИЯ
УХУДИЛИСЬ
ИЗ-ЗА ПОДДЕРЖКИ
ИРАНОМ ПИВТ И
СВЯЗАННЫХ С ЭТИМ
ОБВИНЕНИЙ
ТАДЖИКИСТАНА**

создал несколько швейных цехов, оснастив их необходимым оборудованием. Пик двусторонних экономических отношений пришелся на 2013 год, когда взаимный товарооборот достиг 292,3 млн. долл., из которых экспорт Таджикистана составил около 115,6 млн. долл. [Asia-Plus, 2019a].

Тем не менее, отношения ухудшились из-за поддержки Ираном Партии исламского возрождения Таджикистана (ПИВТ), которая была запрещена в августе 2015 года, и связанных с этим обвинений Таджикистана. В частности, двусторонний дипломатический кризис был спровоцирован событиями 4 сентября 2015 года, когда в Душанбе и его окрестностях произошли два нападения, в которых правительство Таджикистана обвинило бывшего заместителя министра иностранных дел Абдухалима Назарзоды, бывшего командира исламской оппозиции и члена ПИВТ. По словам министра иностранных дел Таджикистана Сироджиддина Мухриддина, эти события показали, что «некоторые экономические и финансовые структуры Ирана поддерживают ПИВТ, которая, в свою очередь, поддержала мятеж, поднятый Назарзодой» [Asia-Plus, 2019b]. Критика со стороны Душанбе усилилась в декабре 2015 года, когда Иран организовал 29-ю Конференцию исламского единства и пригласил лидера ПИВТ Мухиддина Кабири, который также встретился с духовным лидером Ирана аятоллой Али Хаменеи. В ответ МИД Таджикистана вручил ноту протеста послу Ирана, а муфтий Саидмукаррам Абдукодирзоды и другие общественные деятели и политики Таджикистана обвинили Тегеран в поддержке террористов [Fergana, 2019].

Кризис в отношениях негативно

ed the riot raised by Nazarzoda" [Asia-Plus, 2019b]. Dushanbe's criticism stepped up in December 2015 when Iran hosted the 29th Islamic Unity Conference and invited IRPT leader Muhiddin Kabiri, who also met with Iran's spiritual leader Ayatollah Ali Khamenei. In response, the Foreign Ministry of Tajikistan presented a note of protest to the Iranian ambassador, and Mufti Saidmukarram Abdukodirzoda and other Tajik public figures and politicians accused Tehran of supporting terrorists [Fergana, 2019].

The crisis in relations had a negative impact on economic cooperation. Claiming a low quality of Iranian goods, Dushanbe put restrictions on imports of food products, namely meat and tea. Mutual trade dropped threefold from \$292.3 million in 2013 to \$98 million in 2018. Tajikistan stopped issuing visas to Iranian citizens at the Dushanbe airport. In Khujand, the representative office of the Assistance Committee "Imdod", a well-known Iranian charitable organization, and the Iranian trade and cultural center were

сказался на экономическом сотрудничестве. Заявляя о низком качестве иранских товаров, Душанбе ввел ограничения на импорт продуктов питания, а именно мяса и чая. Взаимная торговля сократилась втрое с 292,3 млн. долл. в 2013 году до 98 млн. долл. в 2018 году. Таджикистан прекратил выдачу виз гражданам Ирана в аэропорту Душанбе. В Худжанде были закрыты представительство Комитета содействия «Имдод», известной иранской благотворительной организации, и иранский торгово-культурный центр [Лемон и Рахими, 2019]. Весной 2018 года Совет улемов Исламского центра Таджикистана обвинил Иран в поддержке ПИВТ [Fergana, 2019]. Впоследствии другие иранские правительственные организации, а также иранские компании были вынуждены приостановить свою деятельность в Таджикистане. Более того, кульминацией конфронтации стали события августа 2018 года, когда таджикские власти обвинили Иран в подготовке боевиков, которые напали на западных туристов в горах Таджикистана,

closed [Lemon and Rahimi, 2019]. In the spring of 2018, the Ulema Council of the Islamic Center of Tajikistan accused Iran of supporting the IRPT [Fergana, 2019]. Subsequently, other Iranian government organizations, as well as Iranian companies were forced to suspend their activities in Tajikistan. Furthermore, the events of August 2018, when Tajik authorities accused Iran of training militants who attacked western tourists in the mountains of Tajikistan, killing two Americans, a Swiss and a Dutchman, was a culmination of the confrontation. Although the ISIS claimed responsibility for the attack and released its video, Tajik authorities blamed it on the IRPT and Iran, prompting Tehran for the first time to react sternly to Dushanbe's accusations by summoning the Tajik ambassador [Rahimi, 2019].

The worsening of political ties between Tajikistan and Iran also influenced Tehran's bid for the full membership in the Shanghai Cooperation Organization (SCO), with Tajikistan objecting the Iranian application, therefore the issue was not in the agenda of recent SCO summits. Meanwhile, in a search of financial assistance, official Dushanbe attempted to improve relations with Saudi Arabia, which is a traditional foe of Iran. Yet, Tehran did not escalate the situation and remained calm.

Earlier this year, in April, the first signs of the thaw emerged when the parties appointed experienced diplomats to head their respective diplomatic missions in Tehran and Dushanbe. The meeting of Iranian Foreign Minister Mohammad Javad Zarif with his Tajik counterpart Sirojiddin Muhriddin in Tehran in June 2019 was a further evidence of the rapprochement in relations. In addition, the fact that Muhriddin preferred to meet with Zarif instead of participating in the pre-scheduled Council of Foreign

TAJIKISTAN AND IRAN ARE STEPPING TOWARDS A NEW STAGE OF COOPERATION, WHICH IS BASED ON A LESS IDEOLOGICAL AND INTEREST-BASED APPROACH

ТАДЖИКИСТАН И ИРАН ВСТУПАЮТ В НОВЫЙ ЭТАП СОТРУДНИЧЕСТВА, ОСНОВАННЫЙ НА МЕНЕЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ И ОСНОВАННОМ НА ИНТЕРЕСАХ ПОДХОДЕ

убив двух американцев, швейцарца и голландца. Хотя ИГИЛ взяло на себя ответственность за нападение и выпустило его видео, таджикские власти возложили вину за него на ПИВТ и Иран, что заставило Тегеран впервые жестко отреагировать на обвинения Душанбе, вызвав таджикского посла [Рахими, 2019].

Ухудшение политических связей между Таджикистаном и Ираном также повлияло на стремление Тегерана к полноправному членству в Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), поскольку Таджикистан выступил против иранской заявки, поэтому этот вопрос не был включен в повестку дня недавних саммитов ШОС. Между тем, в поисках финансовой помощи официальный Душанбе попытался улучшить отношения с Саудовской Аравией, которая является традиционным соперником Ирана. Тем не менее, Тегеран не стал обострять ситуацию и оставался спокойным.

В начале этого года, в апреле, появились первые признаки оттепели, когда стороны назначили опытных дипломатов в качестве руководителей своих соответствующих дипломатических миссий в Тегеране и Душанбе. Встреча министра иностранных дел Ирана Мухаммеда Джавада Зарифа с его таджикским коллегой Сироджиддином Мухриддином в Тегеране в июне 2019 года стала еще одним свидетельством сближения в отношениях. Кроме того, тот факт, что Мухриддин предпочел встретиться с Зарифом, а не участвовать в заранее запланированном Совете министров иностранных дел Организации исламского сотрудничества, состоявшемся в саудовском городе Джидда, сигнализировал об изменении приоритетов таджикского руководства. В ходе встречи министры иностранных дел двух

Ministers of the Organization of Islamic Cooperation held in the Saudi city of Jeddah signaled the changing priorities of the Tajik leadership. During the meeting, the foreign ministers of the two countries discussed ways to enhance political, parliamentary and economic relations and signed a memorandum of understanding in the field of security [MFA of Iran, 2019]. The negotiations of the heads of the foreign services led to the preparation of the visit of the Iranian president to the Tajik soil as part of the CICA summit, in addition to the talks held during the preceding SCO summit in Bishkek.

Thus, Tajikistan and Iran are stepping towards a new stage of cooperation, which is based on a less ideological and interest-based approach. However, the IRPT remains a stumbling block of the Tajik-Iranian relations, since Dushanbe continuously requests to recognize the party as a terrorist organization, while Tehran does not rush with a decision. Either way, under the current geopolitical situation, with Iran facing the escalation of tension with the United States and with Tajikistan striving to use its transit potential, both states are interested in the development of communications through the port of Chabahar, which could be an efficient export route via the North–South Transport Corridor. In addition to Chabahar, Iran and Tajikistan established good business connections, which are expected to resume with the restoration of political contacts. Consequently, recent attempts to recover relations between the two kindred nations give hopes that the parties will be able to overcome their disagreements and considerably upgrade bilateral cooperation.

**THE IRPT REMAINS
A STUMBLING
BLOCK OF BILATERAL
RELATIONS, SINCE
TEHRAN DOES NOT
RUSH TO RECOGNIZE
IT A TERRORIST
ORGANIZATION**

**ПИВТ ОСТАЕТСЯ
КАМНЕМ
ПРЕТКНОВЕНИЯ
В ДВУСТОРОННИХ
ОТНОШЕНИЯХ,
ПОСКОЛЬКУ ТЕГЕРАН
НЕ СПЕШИТ
ПРИЗНАТЬ ЕЕ
ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ
ОРГАНИЗАЦИЕЙ**

стран обсудили пути укрепления политических, парламентских и экономических отношений и подписали меморандум о взаимопонимании в области безопасности [МИД Ирана, 2019]. Переговоры глав дипломатических служб привели к подготовке визита иранского президента на таджикскую землю в рамках саммита СВМДА, в дополнение к переговорам, проведенным в ходе предшествовавшего саммита ШОС в Бишкеке.

Таким образом, Таджикистан и Иран вступают в новый этап сотрудничества, основанный на менее идеологическом и основанном на интересах подходе. Однако ПИВТ остается камнем преткновения в таджикско-иранских отношениях, поскольку Душанбе постоянно просит признать партию террористической организацией, в то время как Тегеран не спешит с решением. В любом случае, в нынешней геополитической ситуации, когда Иран сталкивается с эскалацией напряженности в отношениях с США, а Таджикистан стремится использовать свой транзитный потенциал, оба государства заинтересованы в развитии коммуникаций через порт Чабахар, что может стать эффективным экспортным маршрутом через транспортный коридор Север–Юг. Помимо Чабахара Иран и Таджикистан установили хорошие деловые связи, которые, как ожидается, возобновятся с восстановлением политических контактов. Следовательно, недавние попытки восстановить отношения между двумя родственными странами вселяют надежду, что стороны смогут преодолеть свои разногласия и значительно активизировать двустороннее сотрудничество.

References:

1. Asia-Plus (2019a). Are Tajikistan and Iran moving closer? Retrieved from <https://news.tj/ru/news/tajikistan/20190411/tadzhikistan-i-iran-idut-na-sblizhenie>. Accessed on 16.07.2019.
2. Asia-Plus (2019b). Tajikistan takes efforts to improve relations with Iran, says Tajik foreign minister. Retrieved from <https://news.tj/en/news/tajikistan/politics/20190212/tajikistan-takes-efforts-to-improve-relations-with-iran-says-tajik-foreign-minister>. Accessed on 16.07.2019.
3. Fergana (2019). The head of Tajikistan's MFA named a reference point in the deterioration of relations with Iran. Retrieved from <https://fergana.agency/news/105122/>. Accessed on 16.07.2019.
4. Lemon, Edward and Omid Rahimi (2019). A Thaw Between Tajikistan and Iran, But Challenges Remain. Retrieved from <https://jamestown.org/program/a-thaw-between-tajikistan-and-iran-but-challenges-remain/>. Accessed on 16.07.2019.
5. Mesbahi, Mohiaddin (2001). Iran's Foreign Policy Toward Russia, Central Asia, and the Caucasus. In: Esposito J.L., Ramazani R.K. (eds). Iran at the Crossroads, pp. 149-174.
6. MFA of Iran (2019). Iranian, Tajik FM's Meet in Tehran. Retrieved from <https://en.mfa.ir/portal/newsview/37413>. Accessed on 16.07.2019.
7. Rahimi, Omid (2019). Iran and Tajikistan – Towards Pragmatic Relations? Retrieved from <https://www.globalresearch.ca/iran-tajikistan-towards-pragmatic-relations/5681748>. Accessed on 16.07.2019.

Источники:

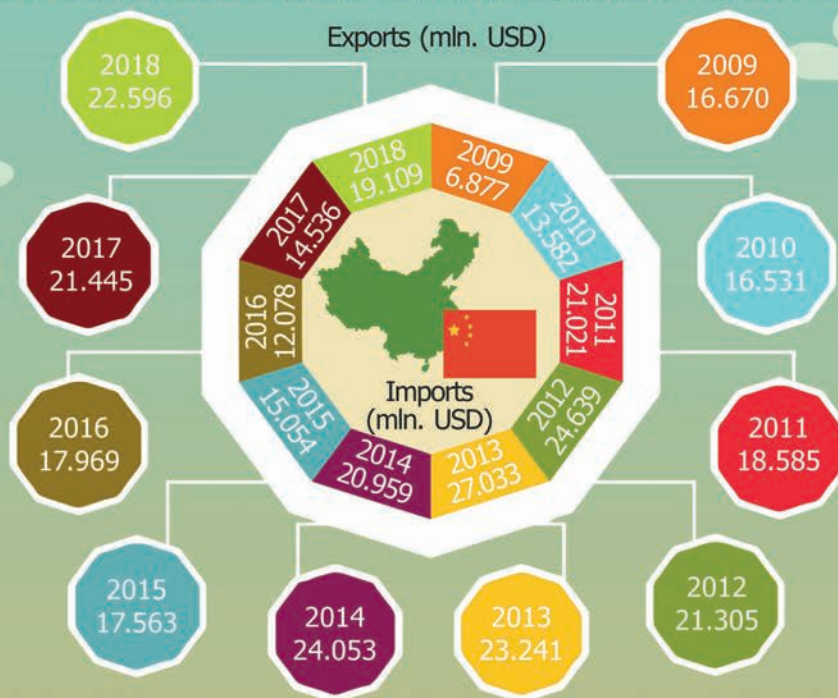
1. Asia-Plus (2019a). Таджикистан и Иран идут на сближение? Доступен по адресу: <https://news.tj/ru/news/tajikistan/20190411/tadzhikistan-i-iran-idut-na-sblizhenie>. Дата обращения: 16.07.2019.
2. Asia-Plus (2019b). По словам таджикского министра иностранных дел, Таджикистан прилагает усилия по улучшению отношений с Ираном. Доступен по адресу: <https://news.tj/en/news/tajikistan/politics/20190212/tajikistan-takes-efforts-to-improve-relations-with-iran-says-tajik-foreign-minister>. Дата обращения: 16.07.2019.
3. Fergana (2019). Глава МИД Таджикистана назвал точку отсчета в ухудшении отношений с Ираном. Доступен по адресу: <https://fergana.agency/news/105122/>. Дата обращения: 16.07.2019.
4. Лемон, Эдвард и Оmid Рахими (2019). Оттепель между Таджикистаном и Ираном, но проблемы остаются. Доступен по адресу: <https://jamestown.org/program/a-thaw-between-tajikistan-and-iran-but-challenges-remain/>. Дата обращения: 16.07.2019.
5. Месбахи, Мохиаддин (2001). Внешняя политика Ирана в отношении России, Центральной Азии и Кавказа. В: Эспозито Дж.Л., Рамазани Р.К. (ред.), Иран на распутье, с. 149-174.
6. МИД Ирана (2019). Главы МИД Ирана и Таджикистана встретились в Тегеране. Доступен по адресу: <https://en.mfa.ir/portal/newsview/37413>. Дата обращения: 16.07.2019.
7. Рахими, Оmid (2019). Иран и Таджикистан - на пути к прагматическим отношениям? Доступен по адресу: <https://www.globalresearch.ca/iran-tajikistan-towards-pragmatic-relations/5681748>. Дата обращения: 16.07.2019.

ERI Infographic No. 20

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІ МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ САУДА ҚАТЫНАСТАРЫ
ORTA ASYA ÜLKELERİ VE ÇİN ARASINDA TİCARİ İLİŞKİLER
TRADE RELATIONS BETWEEN CENTRAL ASIAN STATES AND CHINA

Top Export Industries to China - 2018 (mln. USD)

2499

KAZAKHSTAN

Crude materials, inedible, except fuels

48

KYRGYZSTAN

Crude materials, inedible, except fuels

39

TAJIKISTAN

Crude materials, inedible, except fuels

6536

TURKMENISTAN

Mineral fuels and related materials

650

UZBEKISTAN

Mineral fuels and related materials

Top Import Industries from China - 2018 (mln. USD)

2812

KAZAKHSTAN

Machinery and transport equipment

404

KYRGYZSTAN

Machinery and transport equipment

300

TAJIKISTAN

Machinery and transport equipment

225

TURKMENISTAN

Machinery and transport equipment

1148

UZBEKISTAN

Machinery and transport equipment

Akademik Türkçe Kursu

Avrasya Araştırma Enstitüsü 19 Ekim 2015 tarihinde Akademik Türkçe kursu verilmeye başlamıştır. Bu kursun amacı katılımcılara makale, bildiri, tez, kitap gibi akademik metinleri okuma, not alma, çıkarımda bulunma konularında eğitim vermektir. Kurslar başlangıç ve orta seviye olmak üzere iki seviyede olacaktır.

HAFTA İÇİ VE HAFTA SONU GRUPLARI

Kurs hakkında bilgi almak ve başvuru için aşağıdaki telefon numarasını arayabilirsiniz.

Başvuru Yeri:

Almalı Avdanı, Mametova 48, 050004 Almatı.

+7 (727) 279 24 26 içhat: 109

19 қазан 2015 жылы Еуразия ғылыми-зерттеу институты «Түрік тілін ғылыми тұрғыдан жетілдіру» курстары басталды. Курстың мақсаты тыңдармандарға мақаладағы, баяндамадағы, диссертация және кітаптардағы академиялық мәтіндерді оқуды, ғылыми тұрғыдан жазуды және қорытынды жасай білуді үйрету болып табылады. Қосымша мағлұмат алу және өтініштерді беру үшін төменде көрсетілген байланыстар арқылы хабарласуға болады. Курстар апта ішінде және апта соңында өткізіледі.

Өтініштерді қабылдау мекенжайы:

Алмалы ауданы, Мәметова көшесі 48, 050004 Алматы,

тел: +7 (727) 279 24 26

(ішкі нөмір 109)

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Ağustos 2019 Sayı: 43
Тамыз 2019 жыл №43